

T. C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

T. C.
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
MERKEZ KÜTÜPHANESİ

ALMAN VE TÜRK DİLİNDEKİ ZAMANLARIN AYRIMSAL - KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Arş. Gr. Mustafa ÇAKIR

ESKİŞEHİR, 1987

I. ZAMAN	32
II. ZAMANLARIN KULLANIMI	36

İ k i n c i K ı s ı m

A L M A N D İ L İ N D E K İ Z A M A N L A R

I. PRÆSENS	37
1. Præsens'in Yapılışı	38
1.1. -en Veya -n Ekleri	38
1.2. Kökleri -d, -t, -m ile Biten Fiiller	39
1.3. Kökleri -eln ile Biten Fiiller	40
1.4. Kökleri -s, -ß, -z ile Biten Fiiller ...	40
1.5. Yardımcı Fiiller	40
1.6. Düzensiz Fiiller	41
2. Præsens'in Diğer Zamanlarla İlişkisi	42
2.1. Præsens - Perfekt İlişkisi	45
2.1.1. Zorunlu İlişki	46
2.1.2. İsteğe Bağlı İlişki	47
2.2. Præsens - Präteritum İlişkisi	48
2.3. Præsens - Futur I İlişkisi	48
II. PRÆTERITUM	50
1. Präteritum'un Yapılışı	50

1.4.3.2. Oneki Vurgusuz Olan Fiiller	70
1.4.3.3. Bileşik Fiiller	70
2. Perfekt'in Diğer Zamanlarla İlişkisi	72
2.1. Perfekt - Präsens İlişkisi	73
2.1.1. Zorunlu İlişki	75
2.1.2. İsteğe Bağlı İlişki	75
2.2. Perfekt - Präteritum İlişkisi	76
2.2.1. Zorunlu İlişki	77
2.3. Perfekt - Perfekt İlişkisi	77
2.4. Perfekt - Plusquamperfekt İlişkisi	78
2.4.1. Zorunlu İlişki	79
2.4.2. İsteğe Bağlı İlişki	80
2.5. Perfekt - Futur I İlişkisi	81
IV. PLUSQUAMPERFEKT	82
1. Plusquamperfekt'in Yapılışı	82
1.1. Düzenli Fiiller	83
1.2. Düzensiz Fiiller	84
2. Plusquamperfekt'in Diğer Zamanlarla İlişkisi ...	85
2.1. Plusquamperfekt - Präteritum İlişkisi ...	86
2.1.1. Zorunlu İlişki	88
2.1.2. İsteğe Bağlı İlişki	89
2.2. Plusquamperfekt - Perfekt İlişkisi	89
2.2.1. Zorunlu İlişki	90
2.2.2. İsteğe Bağlı İlişki	91
2.2.3. Uslûpdan Kaynaklanan Özel Kullanım	91

2.3. Plusquamperfekt - Plusquamperfekt İlişkisi	92
2.3.1. Zorunlu İlişki	92
2.3.2. İsteğe Bağlı İlişki	93
2.4. Plusquamperfekt - Präsens İlişkisi	94
2.5. Plusquamperfekt - Futur I İlişkisi	95
V. FUTUR	96
1. Futur'un Yapılışı	96
1.1. Futur I	97
1.1.1. Kesin Açıklamalar	98
1.1.2. İhtimal Bildirme	99
1.1.3. Uyarı İçin	99
1.1.4. Niyet Bildirme	100
1.2. Futur II	100
1.2.1. İhtimal Bildirme	101
1.2.2. Kesin Durum Belirtme	101
2. Futur I ve Futur II 'in Karşılaştırması	102
3. Futur I'in Diğer Zamanlarla İlişkisi	103
3.1. Futur I - Präsens İlişkisi	104
3.2. Futur I - Futur I İlişkisi	105
3.3. Futur I - Präteritum İlişkisi	105
3.4. Futur I - Perfekt İlişkisi	106
3.5. Futur I - Plusquamperfekt İlişkisi	106
3.6. Futur I - Futur II İlişkisi	106

4. Futur II'nin Diğer Zamanlarla İlişkisi	107
4.1. Futur II - Präteritum İlişkisi	107
4.2. Futur II - Plusquamperfekt İlişkisi	108

Üç ü n c ü K ı s ı m

T Ü R K D İ L İ N D E K İ Z A M A N L A R

I. GENİŞ ZAMAN	109
1. Geniş Zamanın Yapılışı	110
1.1. -r Geniş Zaman Eki	111
1.2. -ar, -er Geniş Zaman Ekleri	111
1.3. Çatılı Fiillerde Durum	112
1.4. Kural Dışı Olanlar... ..	112
1.4.1. -l ile Biten Yedi Kök Eylem	112
1.4.2. -r ile Biten Beş Kök Eylem	113
1.4.3. -n ile Biten Eylemler	113
2. Geniş Zamanın Kullanılışı	114
2.1. Her Zaman	114
2.1.1. Doğayla İlgili Olanlar	114
2.1.2. Atasözü ve Deyimler	114
2.1.3. Alışkanlıklar	115
2.2. Geniş Zamanın Geçmiş Zaman Yerine Kullanılması	115

2.3. Geniş Zamanın Şimdiki Zaman Yerine	
Kullanılması	116
2.4. Geniş Zamanın Gelecek Zaman Yerine	
Kullanılması	117
2.5. Geniş Zamanın Farklı Kullanım Özellikleri	118
3. Geniş Zamanın Çekimi	
3.1. Geniş Zamanın Olumlu Çekimi	118
3.2. Geniş Zamanın Olumsuz Çekimi	119
II. GELECEK ZAMAN	120
1. Gelecek Zamanın Diğer Zamanlarla İlişkisi ...	120
2. Gelecek Zaman Ekleri	121
2.1. Bugün Kullanılan Ekler	121
2.2. Gelecek Zaman Eklerinin Çekimi	122
2.2.1. Gelecek Zaman Eklerinin	
Olumlu Çekimi	122
2.2.2. Gelecek Zaman Eklerinin	
Olumsuz Çekimi	123
3. Gelecek Zamanın Söyleyişteki Durumu	124
III. ŞİMDİKİ ZAMAN .../... ..	125
1. Şimdiki Zamanın Yapılışı	125
1.1. Şimdiki Zaman Eki -yor	125
1.1.1. -yor Ekinin Bugünkü Kullanımı ...	127
1.1.2. -yor Ekinin Kişi Ekleri İle	
Çekimi	127

1.1.3. -yor Ekinin Olumsuz Çekimi	127
1.2. Adeylemlerle Yapılan Şimdiki Zaman	128
1.2.1. Adeylemlerle Yapılan	
Şimdiki Zaman Çekimi	129
2. Şimdiki Zamanın Diğer Zamanlarla İlişkisi ...	129
2.1. Şimdiki Zaman Ekinin Geniş Zaman	
Eki Yerine Kullanılması Durumu	130
2.2. Şimdiki Zaman Ekinin Gelecek Zaman	
Eki Yerine Kullanılması Durumu	130
2.3. Şimdiki Zaman Ekinin Geçmiş Zaman	
Eki Yerine Kullanılması Durumu	130
IV. GEÇMİŞ ZAMAN	132
1. Görülen Geçmiş Zaman	132
1.1. Görülen Geçmiş Zaman Eki	133
1.2. Görülen Geçmiş Zaman Ekinin	
Olumlu Çekimi	134
1.3. Görülen Geçmiş Zaman Ekinin Olumsuz	
Çekimi	134
2. Öğrenilen Geçmiş Zaman	135
2.1. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki	135
2.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman Ekinin	
İfade Ettiği Anlamlar	136
2.2.1. Masallarda	137
2.2.2. Şaşkınlık Belirtisi Olarak	137

2.2.3. Üzüntüler	137
2.2.4. Övünme	138
2.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman Ekinin Olumlu	
Çekimi	138
2.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman Ekinin Olumsuz	
Çekimi	139
3. Türkçedeki -mış, -mış, -muş, -müş Ekleri	139
S O N U Ç	141
I. AYRIMSAL-KARŖILAŖTIRMALI DİLBİLİMSEL SONUÇ	142
1. Gegenwart - Ŗimdiki Zaman - Geniş Zaman	143
1.1. Präsens - Ŗimdiki Zaman	143
1.2. Präsens - Geniş Zaman	145
2. Vergangenheit - Geçmiş Zaman	146
2.1. Perfekt - Görülen Geçmiş	147
2.2. Perfekt - Öğrenilen Geçmiş	147
2.3. Präteritum - Geçmiş Zaman	150
2.4. Plusquamperfekt - Geçmiş Zaman	151
3. Zukunft - Gelecek Zaman	152
II. KONUNUN GENEL DEĞERLENDİRMESİ	156
F A Y D A L A N I L A N K A Y N A K L A R	i-ix
E K L E R (I-II)	x-xv

GIRIS

G İ R İ Ş

Uygarlık alanındaki gelişmelerin bilgi evrenini hızla genişletmesi kişinin iyi bir yaşam için gerekli tüm bilgi ve becerileri okul sırasında kazanması olanakına giderek ortadan kaldırmıştır. Bu nedenle çağdaş eğitimin bireyi bilgi ile donatmaktan çok, ona kendi kendine bilgi edinme yollarını öğretmesi beklenir. Bireyde sağlıklı düşünme, doğru anlama, toplum içinde türlü durumlara olumlu uyum sağlayabilme yeteneklerinin geliştirilmesi istenir. Bu da öncelikle dilin işleyiş düzeninin kavranmasına bağlıdır.⁽¹⁾ Çünkü duygular, düşünceler, yargılar dil ortamında gerçekleşir. Ancak "her dilin kavram oluşturma, kavram belirtme, yargı bildirme yolu kendine göredir. Bir dilin kavram oluşturma ya da belirtme, yargı

(1) Rasim ŞİMŞEK, "Çağdaş Eğitimde Anadilinin Yeri", TÜRK DİLİ, Aylık Dil ve Yazın Dergisi, C.XLVII, S.379-380 (Temmuz-Agustos, 1983), s.36.

bildirme yolu başka bir dilinkine uymaz."⁽²⁾

Çağdaş anlayışa göre eğitimin ana işlevlerinden biri de bireyi ulusal varlığı konusunda bilinçlendirmektir. Ulusal bilinç, anadilinin aydınlık ortamında oluşup gelişir. "Bir ulusun yaratış gücü anadilinde kendini belli ettiği gibi, çağlar içinde oluşturduğu ulusal-evrensel değerler de anadili ürünlerinde yaşar."⁽³⁾ Bunun için "yetişmekte olan gençler, dil ürünü yapıtları okuyarak, kendi varlıklarında dünü yarına bağlayarak ulusal-evrensel değerleri özümlemelidirler."⁽⁴⁾

Ülkemizde yabancı dil öğretimi çağdaşlaşma, uygarlaşma atılımlarının bir sonucu olarak ortaya çıkmış, gelişmiştir. "Türk düşüncesini, bilimini, sanatını, yapıcılığını çağdaş uygarlık düzeyine çıkarabilmek, bu alanlarda dünya dillerindeki en son ürünlerin kaynaktan izlenmesiyle olur."⁽⁵⁾ Bu etkinliğin gösterilebilmesi için de yabancı dil öğrenilmesi gerekir.

(2) Doğan AKSAN, Anlambilimi ve Türk Anlambilimi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları: 217, B.2, Ankara, 1978, s.37.

(3) Doğan AKSAN, "Anadili", TÜRK DİLİ, Aylık Dil ve Yazın Dergisi, C.?, S.285 (Haziran, 1975), s.430.

(4) ŞİMŞEK, a.y., 1983, s.38.

(5) Akşit GÖKTÜRK, "Çağdaş Bilginin Edinilmesinde Yabancı Dil", TÜRK DİLİ, Aylık Dil ve Yazın Dergisi, C.XLVIII, S.379-380 (Temmuz-Ağustos, 1983), s.102.

Yukarıda da değindiğimiz gibi, dil öğrenme zorunluluğu ve diller arasındaki özellikler insanları dilleri birbirleri ile karşılaştırmaya yöneltmiş, bu karşılaştırma ise dil ve onu ilgilendiren bilim dallarında temelde aynı düşünce olmasına rağmen değişik çalışma biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Karşılaştırmalı dilbilgisi, karşılaştırmalı dilbilim vd.

Biz bu çalışmamızda dil öğreniminde karşılaşılan güçlükler ve yapılan yanlışlardan hareket ederek Almanca-Türkçe zamanları ayrımsal-karşılaştırmalı (=kontrastiv, olarak ele aldık.

Birinci bölümde ayrımsal-karşılaştırmalı dilbilim üzerinde duruldu. Tanımı, tarihi gelişimi, bugünkü durumu ve çalışma yöntemlerinin yanı sıra yabancı dil öğretimindeki fonksiyonları tartışıldı.

İkinci bölümde Alman ve Türk dillerindeki ana zamanlar teorisi ve uygulamadaki şekilleri ile incelendi. Ancak her iki dilde de bütün zamanların tek tek incelenmesi çok geniş kapsamlı bir çalışmayı gerektirdiği için konunun sınırlarının -özellikle Türkçe açısından- yeniden belirlenmesi zorunluluğu ortaya çıktı. Bu nedenle Türkçede yer alan salt ve göreli zamanlardan bildirme tarzında olanları alıp, diğerlerini ileride yapacağımız çalışmalara bıraktık. Çünkü bıraktığımız üç şekil, fiil çekiminde bileşik çekimler diye adlan-

dırılır. (6) Bu durumda ise çizdiğimiz sınır aşılmış olurdu.

Son bölümde ise Almanca ve Türkçe zamanlar konusunda elde ettiğimiz bulguları ortaya koyduk. Burada her zaman dilimi için ayrı ayrı öneriler sunmak yerine ana başlıklar altında her iki dilin yapısından kaynaklanan özel durumları ele aldık.

Metod konusunda, günümüz dilini esas aldığımızdan üç bölümde de eşsürekli bir çalışma izledik. Zorunlu kaldığımız yerde günümüz dilinin sadece istatistik açıdan incelenmesinin sakıncalarını önlemek için artsürekliye de -fazla olmamak kaydıyla- yer verdik.

(6) Bu konu için ekte verdiğimiz fiil çekim cetveline bakınız.

Birinci Bölüm

AYRIMSAL - KARŞILAŞTIRMALI

DİLBİLİM VE YABANCI DİL

ÖĞRETİMİNE KATKILARI

B i r i n c i K ı s ı m

A Y R I M S A L - K A R Ş I L A Ş T I R M A L I D İ L B İ L İ M

I. TERİM VE TANIMI

Ayrımsal-karşılaştırmalı dilbilimin (=kontrastive Linguistik) ad benzerliğine karşın, dil tarihi alanında büyük ve değerli yapıtlar hazırlanmasına neden olan karşılaştırmalı dilbilim (vergleichende Sprachwissenschaft) ile fazla bir ilgisi yoktur.⁽¹⁾

Günümüzdeki ayrımsal-karşılaştırmalı dilbilim terimi İngilizce "contrastive linguistics" teriminin çevirisidir ve Wilhelm von Humboldt'un 1820'de yayımlanan "insanın dili nasıl oluşturduğunu belirlemek olan ve bütün dilleri konu

(1) İclâl ERGENÇ, Almanca ve Türkçenin Ses Yapılarının Karşılaştırılması, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ya. No: 345, Ankara, 1984, s.6.

alan" karşılaştırmalı dilbilim çalışmalarının da devamı değildir.⁽²⁾

Ayrımsal-karşılaştırmalı dilbilim terimi, ayrımsal-karşılaştırmalı çözümlemeleri (=kontrastive Analyse) de kapsayan benzer bütün çalışmaları kapsar. Büyük bir ölçüde Anglo-Amerikan dilbilimcileri tarafından kullanılmış; diğer dilbilimciler tarafından da kabul görmüştür.⁽³⁾ Bunun önemli nedeni ise ayrımsal-karşılaştırmalı dilbilimin dil sistemleri arasındaki ayırımlara ağırlık vermesi ve bütünün çözümlemesini onu oluşturan bölümleri tek tek ele alarak yapmasıdır.⁽⁴⁾

Batıda yapılan çalışmalarda "kontrastiv linguistik" yanında bazen konfrintativ linguistik" nadiren "komparatist linguistik" terimleri de kullanılmaktadır.⁽⁵⁾ Leipzig'li

-
- (2) Vural ULKÜ, Affixale Wortbildung im Deutschen und Türkischen, Ein Beitrag zur deutsch- türkischen kontrastiven Grammatik, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ya. No: 294, Ankara, 1980, s.194.
- (3) Gerhard NICKEL (Yay. H.P.ALTHAUS - H.HENNE - H.E.WIEGAND), "Kontrastive Linguistik", LEXIKON DER GERMANISTISCHEN LINGUISTIK, ?, Tübingen, 1973, s.462.
- (4) Gerhard HELBIG, "Zur Rolle des kontrastiven Sprachvergleichs für den Fremdsprachenunterricht", DEUTSCH ALS FREMDSPRACHE, C.XIII, S.? (1976), s.9.
- (5) Ludwig ZABROCKI (Yay. H. MOSER), "Grundfragen der konfrontativen Grammatik", PROBLEME DER KONTRASTIVEN GRAMMATIK, Sprache der Gegenwart, C.VIII, S.?, (Düsseldorf, 1970) s.30.

Germanist Ludwig Zabrocki 1969'da yaptığı çalışmada bunların birbirinden farkını açıklamaya çalışarak "kontrastiv dilbilgisi" veya "kontrastiv dilbilim" in yapısal farklılıklar üzerinde durduğunu ortaya koymuştur. Ona göre; "Konfrontativ dilbilgisi, eşsürekli karşılaştırmalı dilbilgisinin bir türüdür. Gelişigüzel seçilmiş iki farklı dilin aynı ve farklı yönlerini araştırır. Kontrastiv dilbilgisi ise yalnız bu iki dilin farklı yönlerini inceler. Çalışma alanı konfrontativ dilbilgisine oranla daha kısıtlıdır. Sonuç olarak, kontrastiv dilbilgisi, konfrontativ dilbilgisinin çalıştığı alanlardan sadece bir bölümü ile ilgilenir. Bu çalışmalarda konfrontativ dilbilgisinin yanına konfrontativ anlambilimini de koymak gerekir."⁽⁶⁾

Zabrocki'nin bu tanımı fazlaca geçerlilik kazanamamıştır. Bu terimin asıl özelliği benzer bütün çalışmaları kapsamasıdır. "Kontrastiv teriminin komparativ, komparatistik veya karşılaştırmalı dilbilim (=vergleichende Linguistik) terimlerine karşı kullanılması, büyük ölçüde karşılaştırmalı filoloji (=komparatistische Philologie) ile karıştırılması tehlikesini doğurur."⁽⁷⁾

(6) NICKEL, a.y., 1973, s.463.

(7) NICKEL, a.y., 1973, s.463.

Ayrımsal-karşılaştırmalı dilbilim için Türkçede belli bir terim sorunu hissedilmektedir. "Bir anadiliyle bir yabancı dili karşılaştırarak bunlar arasındaki ayrılıkları, ayrımları saptamak; böylece etkin öğretim yöntemleri oluşturulmasını sağlamak amacını güden uygulamalı dilbilim dalı"⁽⁸⁾ olarak açıklanan ayrımsal dilbilim, Almanca 'kontrastive Linguistik' teriminin dilimizdeki karşılığıdır. Ayrıca "karşılaştırma yöntemiyle çeşitli diller arasındaki ilişkileri, benzerlikleri belirleyip dil ailelerini saptamayı amaçlayan inceleme"⁽⁹⁾ şeklinde tanımlanan 'karşılaştırmalı dilbilim' terimi ise Almandadaki 'vergleichende Sprachwissenschaft' a karşılık olarak gösteriliyor. Bundan başka, karşılaştırmacı bir çalışma söz konusu olduğunda ise 'komparatistik' terimine -aynı eserde- rastlayabiliyoruz.

Bütün bu terimlere Türkçede neden söz konusu karşılıkların verildiği, belirtilen alanlarda yapılan çalışmaların kısa bir özeti verilerek açıklık getirilmeye çalışılmıştır. İclâl Ergenç, "Almanca ve Türkçenin Ses Yapılarının Karşılaştırılması" adlı çalışmasında bu terimlerden 'kontrastive

(8) Berke VARDAR ve Diğerleri, Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları: 471, Ankara, 1971, s.29.

(9) VARDAR, a.y., 1971, s.100.

Linguistik' için verilen 'ayrımsal dilbilim' karşılığının tuttuğunu belirterek terimin sözlüksel anlamını da yitirmeden bilimsel alandaki kullanımının en iyi aktarımı olacağı düşüncesiyle Türkçeye 'ayrımsal-karşılaştırmalı' olarak çevrilmesini öneriyor. (10)

Biz de bu düşünceden hareket ederek "ayrımsal-karşılaştırmalı" dilbilim terimini kullanmaya çalıştık.

II. ÖZELLİKLERİ

Yukarıda adı geçen 'konfrontativ' terimi Doğu Avrupa ülkelerinde özellikle Doğu Almanya ve Polonya'da 'kontrastiv' terimine karşılık olarak kullanılmaktadır. Bunların her ikisi de bizim bu çalışmada önerdiğimiz 'ayrımsal-karşılaştırmalı' terimi ile bağlantılıdır. Bundan başka 'komparativ' kavramı da adı geçen 'kontrastiv' kavramından ayrılır. Çünkü, "komparativ metodda, artsüremli (=diachronisch, bir inceleme, dildeki değişimleri göstermeye çalışan tarihî bir mukayese söz konusudur. Komparatist ise geçen yüzyılın dilbilimini kastetmektedir." (11)

(10) Bu konuda bkz.: ERGENÇ, a.y., 1984, s.28.

(11) ÜLKÜ, a.y., 1980, s.195.

Bu bağlamda yeri gelmişken Almancada dilbilim alanında kullanılan iki terimden, "Linguistik" ile "Sprachwissenschaft" terimlerinden söz etme gereğini duyuyoruz. "Sprachwissenschaft" genel bir anlam ifade ederken, "Linguistik" terimi ile Ferdinand de Saussure (1857-1913)'den bu yana geliştirilen modern ve yapısal dilbilim ifade edilmektedir. (12)

Ayrımsal-karşılaştırmalı dilbilim (=kontrastive Linguistik) iki veya daha fazla dili sistemlerin çeşitli alanlarında karşılaştırır; bu sistemlerin veya parçalarının ortak ve farklı yönlerini göstermeye çalışır. Buna karşı "tarihi-karşılaştırmalı dilbilim" (=historisch-vergleichende Sprachwissenschaft) ise:

a) Tarihe yönelik bir çalışma izler. Bu çalışmada dilin eski çağlardaki durumuna daha çok önem verir.

b) Diller arasında akrabalık olup olmadığını ortaya çıkarmaya çalışır ve bir dilin kendi tarihi seyri içinde geçirdiği evrimi inceler.

c) Dilin bütününden çok parçalarının geçirdiği evrimi incelemeyi (fonetik, fonoloji, morfoloji ve etimolojik yönden) amaçlar.

(12) ÜLKÜ, a.y., 1980, s.195.

d, Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Almanya'da gelişen milliyetçilik akımında üstün dil-ırk çalışmaları'nın hizmetine girmiştir.

Ayrımsal-karşılaştırmalı dilbilim yukarıda değindiğimiz özelliklerinden başka:

a, Eşsüremlî bir çalışma izlediğinden dilin mevcut durumu ile ilgilenir.

b, Karşılaştırdığı diller arasında akrabalık olup olmadığını araştırmadığı gibi, akraba olmayan dilleri birbirleri ile karşılaştırmada daha ilgi çekici olarak bulur.

c, Dil araştırmalarında milliyetçiliğe dayanan bir amaçları yoktur.

d, Uygulamaya yönelik olduğundan dil öğrenimi konusu ile çokça ilgilenir. (13)

III. TARİHİ GELİŞİMİ

Dilleri birbirleri ile karşılaştırma fikri çok eskilere kadar uzanır. Bu tür çalışmaların özellikle Almanya'da en yoğun olduğu dönem 18. ve 19. yüzyıllardır. Ayrımsal-karşı-

(13) Bu konuda bkz.: Gerhard HELBIG, "Zu einigen Problemen der konfrontativen Grammatik und der Interferenz in ihrer Bedeutung für den Fremdsprachenunterricht", WISSENSCHAFTLICHE ZEITSCHRIFT DER HUMBOLDT-UNIVERSITÄT BERLIN, C.XXII, S.3 (? ,1973), s.171.

laştırmalı dilbilim çalışmaları ise yüzyılımızın birinci yarısında geliştirilmeye çalışılan ve ikinci yarısında yapılan denemelerle dilbilimin en ilgi çeken alanlarından biri durumuna gelmiştir. (14)

Ayrımsal-karşılaştırmalı dilbilim yabancı dil öğretimi teorisinden kaynaklanmıştır. Bu alanda öne sürülen ilk model, 1949'da Trager tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmışsa da sonraları bunun adı pek duyulmamış; 1959'dan itibaren Washington'da "Center for Applied Linguistics" (Uygulamalı Dilbilim Merkezi) tarafından yayınlanan "Contrastive Structure Series" etkili olmuştur. (15)

Bugünkü anlamdaki çalışmayı ilk olarak James E. Alatis 1968'de yapılan uluslararası bir toplantıda gündeme getirdi. Burada üzerinde durulan konu "Ayrımsal-karşılaştırmalı Dilbilim ve Eğitime Katkısı" idi. Aynı yıl Avrupada Fédération Internationale des Professeurs des Langues Vivantes (Uluslararası Yabancı Dil Öğretmenleri Derneği)'in ilk toplantısı yapıldı. 1969'da yapılan ikinci bir toplantıda Association Internationale de Linguistique Appliquée (AILA), (Uluslararası Uygulamalı Dilbilimciler Derneği) olarak adlandırılan grup en kuvvetli sektion olarak dikkati çekti. (16)

(14) NICKEL, a.y., 1973, s.463.

(15) ÜLKÜ, a.y., 1980, s.196.

(16) Wolfgang KÜHLWEIN, "Grundsatzfragen der kontrastiven Linguistik", NEUSPRACHLICHE MITTEILUNGEN, ?, C.II, ?, 1975, s.80.

Bundan sonra pek çok inceleme yapılmış, eser yayınlanmış, çeşitli ülkelerde araştırma projeleri ortaya atılmış, kongrelerde, sempozyumlarda ayrımsal-karşılaştırmalı dilbilim konusu ele alınmıştır. Ancak bu coşkunluk yanında sert eleştiriler de vardı. Hattâ kimi bilimadamları bu metodu tamamiyle reddediyordu.⁽¹⁷⁾

1970'lerin başında bu metod batı ve doğuda hızla yayıldı. Özellikle dilleri uluslararası alanda fazla yaygın olmayan ülkelerde ayrımsal-karşılaştırmalı çalışmalar büyük bir ilgi görmüştür.

Daha sonra Almanya ve Yugoslavya'dan başlayarak çeşitli ülkelerde büyük projeler ele alındı. Başlıca hedef, dil öğrenimini ve öğretimini iyileştirmek, daha etkili hale sokabilmektir.

1962'de Charles A.Ferguson'un öncülüğündeki "Contrastive Structure Series" çalışmalarını çerçevesinde İngilizce ile Almancanın ayrımsal-karşılaştırmalı gözümlemeleri iki cilt halinde yayımlandı. Bu çalışmalara paralel olarak 1965'de İngilizce-İtalyanca ve İngilizce-İspanyolca karşılaştırmaları yapıldı. Aynı seri içinde henüz yayımlanmamış olan İngilizce-Rusça

(17) ÜLKÜ, a.y., 1980, s.197.

ayrımsal-karşılaştırmalı çalışmalar da mevcuttur.⁽¹⁸⁾ Bu çalışmaların koordinatörlüğünü CAL (Center for Applied Linguistics) üstlenerek bibliyografya çalışmalarını yürütmektedir.

Ayrımsal-karşılaştırmalı araştırmalara en büyük ilgi gösterilen ülkelerden biri de F.Almanya'dır. İlk olarak 1973'de Gesellschaft für angewandte Linguistik (Uygulamalı Dilbilim Derneği)'in beşinci yıllık kongresinde "Ayrımsal-karşılaştırmalı Dilbilim ve Yanlış Çözümlmeleri" konusu ayrı bir sektion-da tartışıldı. Ayrıca Mannheim'da bulunan "Institut für deutsche Sprache" (Alman Dili Enstitüsü) Gerhard Stickel'in yönetiminde ayrımsal-karşılaştırmalı çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmaları Alman Dışişleri Bakanlığı Kültür Dairesi malî bakımdan desteklemektedir.⁽¹⁹⁾

Almanca ile karşılaştırılan başlıca diller; İngilizce, Fransızca, Japonca, İspanyolca, Sırpça-Hırvatça, Romence ve diğerleridir.

Bu çalışmaların dışında çeşitli tezler hazırlanmakta ve Almanca ilk anda akla gelebilecek dillerle karşılaştırılmaktadır.

(18) KÜHLWEIN, a.y., 1975, s.80.

(19) ÜLKÜ, a.y., 1980, s.16.

1. TÜRKİYE'DEKİ ÇALIŞMALAR

Türkiye'de bu tür çalışmalar genellikle yabancı dil öğretimi alanında yapılmış ve bu amaca uygun olarak pek çok dilbilgisi kitabı yazılmıştır.

Bugünkü anlamda bir çalışmayı ilk olarak 1971'de Hikmet Sebüktekin "An English-Turkish Contrastive Analysis: Turkish Morphology and Corresponding English Structures" adlı araştırması ile gerçekleştirmiştir.⁽²⁰⁾ Bundan sonra da 1975'de "An Outline of English-Turkish Contrastive Phonology" adlı çalışmayı yapmıştır.

1976 yılında Ahmet Kocaman "A Contrastive Study of Tenses in English and Turkish", 1977'de Cengiz Tosun "A Contrastive Study of Word-Formation by Affixiation in Turkish and English", 1978'de de Çiler Özpayrak "A Contrastive Study of Passive Voice in English and Turkish" adlı doktora tezlerini yazmışlardır.

Bunlardan başka İngilizce ve Türkçenin yapıları karşılaştıran pek çok tez, makale ve kitap yazılmıştır.

Almanya ile Türkiye arasında çok yönlü ilişkiler ve bu dilleri öğrenenlerin sayısının durmadan artması dolayısıyla, bu iki dilin karşılaştırılması büyük önem taşımaktadır.

(20) Ömer DEMİRCAN, "Türkiye'de Yabancı Dil Öğretimi Üzerine Bir Kaynakça Denemesi", TÜRK DİLİ, Aylık Dil ve Yazır Dergisi, C.XLVII, S.379-380 (Temmuz-Ağustos, 1983), s.242.

Almanca ve Türkçeyi ayrımsal-karşılaştırmalı olarak inceleme çalışmaları altmışlı yıllarda başlamıştır. Bu çalışmalardan Heinz Kristinus'un "Der Anwendungsbereich der deutschen Präpositionen in besonderer Berücksichtigung ihrer Wiedergabe im Türkischen" (21) adlı araştırması 1962'de Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde yayınlandı.

Nevin Selen 1968'de "Fonolojik Statistlik"(22) adlı çalışmasını, 1970'de "Türkler İçin Alman Dilinin Telâffuz Kuralları"(23)'nı, 1984'de ise "Eine Einführung in die deutsche Sprachwissenschaft für Türken mit Fehleranalysen"(24) adlı çalışmalarını yayınladı.

Bu çalışmalardan başka Süleyman Yıldız'ın 1978'de yaptığı çalışma "Denken und Fühlen in Deutschen und Türkischen"

(21) Heinz KRISTINUS, Die deutschen Verben mit Präpositionen und ihre Wiedergabe im Türkischen, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ya.No: 198, B.2, Ankara, 1971.

(22) Nevin SELEN, "Fonolojik Statistlik" ANKARA ÜNİVERSİTESİ DİL VE TARİH-COĞRAFYA FAKÜLTESİ DERGİSİ, C.XXVI, S.1-2 (1968'den ayrı basım), (? , 1970), s.39.

(23) Nevin SELEN, Alman Dilinin Fonetik ve Entonasyon Kuralları, Anadolu Üniversitesi Ya.No: 115/Eğitim Fakültesi Ya.No:2, B.3, Eskişehir, 1985.

(24) Nevin SELEN, Eine Einführung in die deutsche Sprachwissenschaft für Türken mit Fehleranalysen, Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Ya. No: 9, Eskişehir, 1984.

ve Jörg Küglin'in yine aynı yıl ayrımsal-karşılaştırmalı araştırmalar konusunda yazdığı "Aufgaben und Probleme der deutsch-türkischen kontrastiven Sprachanalyse"⁽²⁵⁾ adlı makalesi o dönemde yapılan çalışmalar arasında önemli yer tutar.

80'li yıllarda yapılan çalışmalardan Vural Ülkü'nün 1980'de yaptığı "Affixale Wortbildung im Deutschen und Türkischen"⁽²⁶⁾ adlı çalışması ile İclâl Ergenç'in 1984'de yaptığı "Almanca ve Türkçenin Ses Yapılarının Karşılaştırılması"⁽²⁷⁾ adlı çalışma bu alanda yeni araştırmalar olacağının birer göstergesidir.

Türkiye dışında yabancılara Türkçe öğretmek için pek çok kitap yazılmıştır. Bunların büyük bir kısmı bilerek veya bilmeyerek iki dilde ayrımsal-karşılaştırmalı çalışma yapmışlardır. Bunların başında Herbert Jansky'nin 1942'de yaptığı "Lehrbuch der türkischen Sprache"⁽²⁸⁾ adlı kitap geliyor. 1986'da on

(25) Jörg KÜGLIN, "Aufgaben und Probleme der deutsch-türkischen kontrastiven Sprachanalyse", TÜRK DİLİ ARAŞTIRMALARI YILLIĞI-BELLETEN 1977, Türk Dil Kurumu Yayınları: 444, Ankara, 1978, s.277.

(26) Bu konuda bkz.: Birinci bölüm birinci kısım dipnot no:2

(27) Bu konuda bkz.: Birinci bölüm birinci kısım dipnot no:1

(28) Herbert JANSKY (Yay. Angelika LANDMANN), Lehrbuch der türkischen Sprache, Otto Harrassowitz, B.11, Wiesbaden, 1986.

birinci baskısını yapan bu eserde Türkçe dilbilgisi ile Almanca dilbilgisinin geniş kapsamlı bir karşılaştırmasını bulmak mümkündür.

Ayrıca Federal Almanya'da Ruzey nen Westfalya Eyaleti'nin Eğitim ve Bilim Bakanlığı ile Kültür Bakanlığı'nın "Yabancı İşçi çocuklarının Öğretmenlerinin Eğitimi" konusunda başlattığı bir dizi çalışmada Nikhet Cimilli - Klaus Liebe Harkort ikilisinin hazırladığı ve ALFA projesi çerçevesinde yayınlanan "Sprachvergleich türkisch-deutsch"⁽²⁹⁾ adlı kitap da burada belirtilmeye değer.

Bütün bunların dışında Almanca ve Türkçenin yapılarını karşılaştıran pek çok tez, makale ve kitap yazılmıştır.

IV. BUGÜNKÜ DURUMU

Açıkça belirtmek gerekirse, ayrımsal-karşılaştırmalı dilbilim çalışmaları Amerika Birleşik Devletlerinde daha başından beri metodik ve didaktik yönde gelişmiştir. Bu çalışmalarda sonuç, diller arasındaki farklılıkları ortaya koymaktan çok eski çeviri yöntemlerine geri dönüş şeklinde olmuştur. Öğretmenler açısından ise, yabancı dil derslerine didaktik materyal

(29) NIKHET CİMİLLİ - KLAUS LIEBE-HARKORT, Sprachvergleich türkisch-deutsch, Pädagogischer Verlag Schwann, B.3, Düsseldorf, 1980.

temin etme kolaylığı getirmiştir. Konuya bu açıdan yaklaşımlar arttıkça oldukça pratik görüş ve projeler geliştirilmiştir. Ancak bu arada ne tür dil görüşünün esas alınacağı, hangi didaktik planın hangi derse ne şekilde uygulanacağı konusu ihmal edilmiş; bunun sonucu olarak da bir takım tereddütler ortaya çıkmıştır. (30)

Avrupada bu alanda yapılan çalışmalarda teori ile uygulamanın mümkün olduğu kadar fazla uyum içinde olmasına çalışılmıştır. (31) Bu doğrultuda yapılan çalışmalar üç temel görüşü ortaya çıkarmıştır.

a) Uygulamalı dilbilim, psikoloji ve sosyoloji gibi bilim dalları için gerekli bilgi birikimini sağlar; bu arada yalnız biling içerisinde kalıp bu alanların yapılarını inceler.

b) İlk maddede açıklanan anlamda didaktik bir işlevsellik kazanır.

c) Kişiliğin oluşumuna katkıda bulunur.

Bütün bunların gerçekleştirilebilmesi için ise iki tür çalışma yöntemi benimsenmiştir. (32)

(30) Ernst BURGSCHMIDT - Dieter GÖTZ, Kontrastive Linguistik Deutsch/Englisch, Theorie und Anwendung, Max Hueber Verlag, Münih, 1974, s.11.

(31) KÜHLWEIN, a.y., 1975, s.81.

(32) Bu konuda bkz.: KÜHLWEIN, a.y., 1975, s.83'den K.-R.Bausch: "Kontrastive Linguistik". W.A.Koch(Yay.): Perspektiven der Linguistik I. Stuttgart 1973, s.159.

1. BİRİNCİ TÜR ÇALIŞMA YÖNTEMİ

Bir dil (L_1), ikinci bir dilin (L_2) yapısı için esas alınır. Ancak anadilinin yapısının erek dil ile karşılaştırıldığı bu yöntemde iki özellik dikkati çeker. Bunlar:

a) "Erek dildeki (L_2) bir ifade, çok hassas bir ayırımla ortaya konulmak istendiğinde yapısal sorunlar ortaya çıkar. En azından anadil esas alındığında erek dilin kendine özgü yapısı tam olarak ortaya çıkarılamayabilir.

b) Erek dilin yapısının anadile göre daha net bir şekilde ortaya koyulması durumunda da kavramsal sorunlar ortaya çıkar. Yani anadilde bir durum bir kaç sözcükle ifade edilebilir iken, bütün bu ifade biçimleri erek dilde tek bir kavramla belirtilebilir. Bu durumda anadilindeki bazı kavramlar karşılanamayabilir.

2.İKİNCİ TÜR ÇALIŞMA YÖNTEMİ

Bu ikinci tür çalışma yöntemi erek dilin öğretim yöntemleri açısından "tertium comparationis" yoluyla programlanmasını, düzenlenmesini, sınıflandırılmasını amaçlar. Bu yöntem yukarıda değinilen özel durumları ortadan kaldırabilir, ama aşağıdaki sakıncaları beraberinde getirir:

a) Tertium comparationis; söz dizimsel, anlamsal ve fonolojik açılardan evrensel bir yöntem olabilir, ancak bu yöntemle sorunların çözümüne ulaşamaz.

b) Bu yöntemle, her iki dilin önceden hesaba katılmamış farklı özellikleri de ortaya çıkarabilir. Uygulanmaya yönelik ayrımsal-karşılaştırmalı dilbilimin didaktik açıdan yararlanabileceği metod $L_1 \rightarrow L_2$ şeklindedir. Bu da yabancı dil öğretmenleri tarafından arzu edilmeyen bir durumdur.

c) Eğitim ve eğitim psikolojisi açısından uygun değildir.

Bu yöntemde diller arası farklılıklardan kaynaklanan hatalar için açıklamalar getirilebilir.

İ k i n c i K ı s ı m

A Y R I M S A L - K A R Ş I L A Ş T I R M A L I D İ L B İ L İ M U Y G U L A M A L A R I

I. YABANCI DİL ÖĞRETİMİNE OLAN KATKILARI

Yabancı dil öğretiminin amacı bir takım dilbilgisi kurallarının ötesinde iletişim yeteneği [=communicative competence] geliştirilmesi ise, yapılacak iş; anadil ile yabancı dilin eş işlevsel değerli pragmatik öğelerini karşılaştırmak, aralarındaki benzerlik ve ayrılıkları saptamak, tanımlamak ve öğretici bir yöntem çerçevesinde değerlendirmek olmalıdır.

"Anadilleri ve sosyo-kültürel gelenekleri aynı olan iletişim ortakları için her ortak tarafından da bilinen saymalara (convention) bir derecede dayanması sağlandığından, bir iletişim olayının pragmatik bilgilerinin sunulması ve değerlendirilmesi açısından sakatlıklara uğramaması nispeten olasıdır. Bu karşılık yabancı dil kullanıldığı zaman anadiline özgü olan saymalar sonucu girişimler (interference) ortaya çıkabilir.

ilerletilmesi istenen bilgiler ancak kısıtlanmış biçimde ya da tümüyle ilerletilmeyip, dinleyicinin katılma veya benimsememe seçeneği yansızlaşır."⁽¹⁾

Bu nokta, yabancılar için Almanca ile Yabancılar için Türkçe ders kitaplarında yeterince değerlendirilememiş olmalı ki öğretilen yabancı dile özgü olan pragmatik öğeler, onların anlatımında kullanılan sözcüklerle birlikte ders kapsamına gireseler bile ya üstü kapalı kalıyor veya kuralları öğretilen dilsel eylem ikinci planda kalarak düzensiz bir şekilde işliyor.

"Türkçeyi anadili olarak konuşan bir kimse Almancayı kullanırken pragmatik boşluklar ve bunları dile getirme gereksinimi karşısında yorgun düşer."⁽²⁾ Bizce sadece Federal Almanya Cumhuriyeti'nde yaşayan 1.425.800 Türkün ⁽³⁾ bulunduğu topluma uyum sağlayamamasının, yabancılaşmasının nedenlerinden biri de burada aranmalıdır.

Ayrımsal-karşılaştırmalı dilbilimin yabancı dil öğretimindeki önemi de buradan, bu tür çalışmalardan kaynaklanmaktadır. Bu araştırmalar başladığından beri ayrımsal-karşılaştı-

(1) Jörg KUGLIN, "Dil ile Eylem ilişkileri Üzerine", GENEL DİL-BİLİM DERGİSİ, C.I, S.3-4 (Şubat, 1979), s.65.

(2) KUGLIN, a.y., 1979, s.65.

(3) Bu konuda bkz.: LANGENSCHIEDTS SPRACHILLUSTRIERTE, C.AXXII, S.2 (Nisan-Haziran, 1986), s.51.

malı dilbilimin tanımı ve etkinlikleri hakkında çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. "Güçlü, zayıf ve orta derecli görüşler olarak sınıflandırılabilir üç görüş vardır."⁽⁴⁾ Bunlardan ilki Robert Lado'nun "Linguistics Across Cultures" adlı yapıtı ile yaygınlaşmıştır. Bu görüşe göre yabancı dil öğrenmeye başlayan bir kimseye öğrendiği dilin bazı özellikleri kolay, bazıları ise zor gelir. Bu nedenle öğrenci, anadilindeki kuralları öğrenmekte olduğu yabancı dile aktararak uygulamaya çalışacaktır.⁽⁵⁾ Ayrıca erek dilin öğrenilmesi en güç olan yönlerinin öğrencilerin anadillerinde karşılığı bulunmayan yönleri olduğunu; anadili ile erek dil arasındaki farklılığın çoğaldıkça anadili girişiminin de artacağını bu görüşü savunanlar ileri sürüyorlar.

Fries de en etkili yabancı dil gereçleri, öğrencinin anadili ile erek dilin özenli bir karşılaştırması sonucu elde edilen bilgilerin ışığı altında, erek dilin bilimsel bir çözümlemesine dayanan gereçlerdir ⁽⁶⁾ demek suretiyle ayrımsal-kar-

(4) Müşerref DEDE, "Yabancı Dil Öğretiminde Karşılaştırmalı Dilbilim ve Yanlış Çözümlemesinin Yeri", TÜRK DİLİ, Aylık Dil ve Yazın Dergisi, C.XLVII, S.379-380 (Temmuz-Ağustos, 1983), s.123.

(5) DEDE, a.y., 1983, s.124.

(6) DEDE, a.y., 1983, s.124'den Fries, C.C. Teaching and Learning English as a Foreign Language. Michigan, Ann Arbor, 1945, s.9.

şılaştırmalı çalışmaların yabancı dil öğrenimindeki önemini belirtmiştir.

Zayıf görüşe göre "öğrencinin yanlışlarına neden, anadili ile erek dili arasındaki farklılık değildir. Öğrenci, erek dili henüz öğrenmediği bir yönde kullanmak zorunda kalınca kendi dilindeki kuralları erek dile aktarma yoluna baş vurur. Bunu anadili girişimi olarak değil; erek dilin henüz öğrenilmemiş yönü olarak yorumlamak gerekir."⁽⁷⁾ Burada anadili bilgisi erek dilin öğrenilmesini engelleyici olmayıp, kolaylaştırıcı bir etken olarak düşünülebilir.

Bu iki görüşün ortasında yer alan bir diğer görüş ise "öğretime temel oluşturan ilkenin, öğrencilerin soyut ve somut biçitleri algıladıkları benzerlik ve farklılıklara göre sınıflandırılabilceği"⁽⁸⁾ şeklindedir.

Bu üç görüşten hangisine inanırsak inanalım, anadili ile erek dilin ayrımsal-karşılaştırmalı çözümlemesi sonucu elde edilen farklılık ve benzerliklerin değerlendirilmesi, erek dilin hangi yönlerinin öğrenciye güç, hangi yönlerinin kolay geleceğinin saptanması gerekir. Ancak, sadece iki dil arasın-

(7) DEDE, a.y., 1983, s.124.

(8) DEDE, a.y., 1983, s.125.

daki benzer veya farklı kural ve ulamların dizgesini çıkarmak öğretime katkı bakımından çok fazla değer taşımaz. Bu benzerlik ve farklılıkların derecelerine göre güçlük sıra düzenlemesinin yapılması ve öğretim gereçlerinin buna göre hazırlanması gerekir.

II. AYRIMSAL-KARŞILAŞTIRMALI DİLBİLİMLE

YANLIŞ ÇÖZÜMLEMESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Anadili ile erek dil arasındaki benzer ve farklı bir takım özellikler, öğrencilerin yabancı dil öğreniminde ne tür sorunlarla karşılaşacakları ve dilin hangi yönlerinin kolaylıkla öğrenilebileceği konusunda ipucu verecektir. Fakat dil öğreniminde karşılaşılan tüm güçlükleri anadili girişimine ve anadili aktarımına bağlayan dilcilerle eğitinciler, bir süre sonra başka sorunların varlığını hissetmişlerdir. Soruna başka açıdan bakıldığında ayrımsal-karşılaştırmalı dilbilimin yabancı dil öğretimine olan katkılarına değgin kuşkuların yersiz olduğu görülür. Çünkü yanlış çözümlemesi (Fehleranalyse) ayrımsal-karşılaştırmalı dilbilimin yerini alan bir yöntem değil, onun varsayımlarının doğruluğunu yoksayan, kısıtlamalarına ve sorunlarına çözüm getiren kısacası onu tamamlayan bir yöntem olarak görülmelidir.

III. AYRIMSAL-KARŞILAŞTIRMALI DİLBİLİM İLE YANLIŞ ÇÖZÜMLEMESİNİN YABANCI DİL ÖĞRETİMİNE KATKISI

Ayrımsal-karşılaştırmalı çözümleme sonucu elde edilen veriler doğrudan doğruya sınıfa götürülecek bilgiler değildir. Bunlar ayrımsal-karşılaştırmalı düşüncelerin kural öğretmeyi en aza indirebilecek birer uyarlanması şeklinde ele alınabilir. Diller arası farklılıklar öncelikle öğretmeni ilgilendirdiğinden derste direkt bir çalışma daha doğrusu karşılaştırma yapmak yerine, önceden metodik-didaktik bir program hazırlamak yerinde olur. Ayrımsal-karşılaştırmalı çalışmalar bu bağlamda öğretmen, öğrenci, yabancı dil dersi için materyal hazırlayan eğitim teknolojisi uzmanları ve çevirmenler için yararlı bir kaynak niteliğindedir. "Yapılacak bu tür bir çalışma hareket noktası niteliğinde olup; dil dersinin planlama, uygulama aşamalarında yapılan karşılaştırmalı-ayrımsal çözümleme ve erek dilin anadilden farklılıkları, dil öğretiminde araç olmalıdır."⁽⁹⁾ Waldemar Marton-un deyimi ile "ayrımsal-karşılaştırmalı çözümlemenin yabancı dil dersinde kullanımı, erek dilin ne derecede öğrenildiğini kontrol etme ve öğrenciyi yeni konulara güdüleme şeklinde olmalıdır."⁽¹⁰⁾

(9) W.Robert LEE (Almancaya Çev. Manfred KOHRT), "Überlegungen zur kontrastiven Linguistik im Bereich des Sprachunterrichts", READER ZUR KONTRASTIVEN LINGUISTIK, :, Frankfurt am main, 1972, s.157.

(10) Waldemar MARTON, "Kontrastive Analyse im Fremdsprachenunterricht", TRENDS IN KONTRASTIVER LINGUISTIK- Forschungsberichte des IdS, C.II, S.17 (? ,1974), s.165.

Bu şekilde düşünüldüğü takdirde ayrımsal-karşılaştırmalı dilbilim ve yanlış çözümlemesinin yabancı dil öğretimine sağlayacağı katkılar muhtemelen şunlar olacaktır:

a) yabancı dil öğretmeni için bir sözlük ya da erek dilin betimsel dilbilgisi kadar önemli bir başvuru kaynağıdır. Bu yolla öğretmen veya öğrenci iki dil arasındaki yapısal farkları gerektiğinde açık olarak görebilir.

b) Yetişkin eğitiminde ussal çözümlemeye yardımcı olur. Çünkü ussal çözümleme, dilin yapısı hakkında oluşan bazı sorunlara çözüm getirebilir. Bu yolla kural koymanın ne...li sorunlarla karşı karşıya gelmelerine bir ölçüde de olsa karşılık bulma olanakları sağlar.

c) Eğitim teknolojisi alanında çalışan pratisyen ve uzmanlar ayrımsal-karşılaştırmalı araştırmalardan yararlanarak öğrenme güçlüğü çekilen noktalar hakkında fikir edinebilir ve dil öğretimine uygun yeni araçlar geliştirebilirler.

d) Çeviribilim alanında anlanbilim ve yapısal özelliklerden yararlanarak bunlardan kaynaklanabilecek sorunların çözümüne olanak sağlayacak bir kaynak olarak düşünülebilir.

Özetle diyebiliriz ki, ayrımsal-karşılaştırmalı dilbilim yabancı dil öğretimine çeşitli katkılarda bulunmaktadır. Burada öğrencilerin karşılaşılabilecekleri muhtemel dil sorunlarına ayrımsal-karşılaştırmalı açıdan yaklaştık ve yabancı dil öğretimi alanındaki başlıca kaygılardan birisinin verimlilik oranını arttırmak olduğunu düşünerek, bu konuyu irdeledik.

İkinci Bölüm

ZAMAN KAVRAMI

ALMAN VE TÜRK DİLİNDEKİ ZAMANLAR

BİRİNCİ KISIM

GENEL OLARAK ZAMAN

I. ZAMAN

Zaman terimi, Yunanca 'sürem' anlamına gelen sözcüğün Latinceye çevirisidir (Yunanca khronos, Latince Tempus).⁽¹⁾ Almandada 17. yüzyıldan beri kullanılan 'sürem' kavramı aslında Aristo'nun tanımına dayanır.⁽²⁾ Buna göre eylem, cümlenin zaman ve süremini belirleyen sözcüktür.⁽³⁾ Zaman ise eylemin anlattığı işin, devrinin zaman açısından belirlenmesi, kesin-

(1) Bu çalışmada zaman, vakit, müddet, çağ, devir anlamına gelen "Zeit" için sürem terimini kullanıyoruz. Bu konu ile ilgili olarak bkz.: John LYONS (Çev. Ahmet KOCAMAN), Kuramsal Dilbilime Giriş, Türk Dil Kurumu Yayınları: 512,

Ankara, 1983, s.273.

(2) John LYONS (Almancaya Çev. W ve G.ABRAHAM), Einführung in die moderne Linguistik, C.H. Beck'sche verlagbuchhandlung, B.4, Münih, 1975, s.309.

(3) Harald WELLMICH, Tempus Besprochene und Erzählte Welt, Sprache und Literatur 16, Kohlhammer Verlag, Stuttgart, 1964, s.11

leştirilmesi görevini üstlenir.⁽⁴⁾ Dilden dile değişen çekim yolları ile dile getirilen zaman kavramı, işi konuşan açısından aydınlatmakta, belirlemektedir.

Zaman ve sürem terimleri için her dilde ayrı birer karşılık bulunmayabilir. Almancada zaman için "Tempus" sürem için "Zeit"; İngilizcede zaman için "tense" sürem için "time" sözcükleri kullanılmaktadır.⁽⁵⁾ Zaman ve sürem terimlerini farklı biçimlerde kullananlar, bu terimlerin aslında Yunanca ve Latince'den çeviri yoluyla geldiklerini bilirler. Ancak, hemen bütün bilim adamları zaman ve sürem kavramlarının aslında aynı olguyu karşıladığına inandıklarından ve süremlerin zamanın bir parçası olduğunu savunduklarından zamanı üç ana dilime ayırmışlardır. Bunlar 'geçmiş, şimdiki ve gelecek' zaman dilimleridir.⁽⁶⁾

(4) Doğan AKSAN, Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim, Türk Dil Kurumu Yayınları: 439, C.II, B.2, Ankara, 1980, s.101.

(5) Ahmet KOCAMAN, A Contrastive Study of Tenses in English and Turkish, Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü Doktora Tezi, Ankara, 1976, s.1

(6) Dorothea ADER - Axel KRESS, Schülerduden Grammatik, Eine Sprachlehre mit Übungen und Lösungen, Bibliographisches Institut A.G., B.2, Mannheim, 1981, s.147.

Bu şekildeki ayırımı ilk olarak Homer veya Protagoras yapmıştır.⁽⁷⁾ Öte yandan Eflâtun da varlığın mevcudiyetinin zaman üçlemine daha önceden tespit etmişti.⁽⁸⁾ Dionysios Thrax, Latince dilbilgisine bağlı olarak zamanların sistematigine temel olarak adı geçen bu üç zaman dilimini (=chronoi) kabul etmiştir.⁽⁹⁾

Antik ve antik dönem sonrasının pek çok ilgisine göre bu zaman ayırımının modern çağa ulaşması kesindir. Schiller'in "Spruch des Konfuzius" (1795) adlı eserindeki ilk dörtlükten bu bağlamda söz etmeye değer.

Zaman adını üç bölümdür:

Gelecek şüpheyile öne çıkar,

Şimdiki zaman rüzgâr hızıyla geçer,

Geçmiş ise sonsuza kadar durgundur.⁽¹⁰⁾

(7) WEINRICH, a.y., 1964, s.12'den De clarorum philosophorum vitis... libri decem ix, 8, n3, Ed.A. Westermann/J.F. Boissonnade, Paris, 1978.

(8) WEINRICH, a.y., 1964, s.12.

(9) WEINRICH, a.y., 1964, s.12'den Dionysios THRAX, s.53, Uhl. Vgl. E.Schwyzer: Griechische Grammatik, 1950, S.248 f.

(10) Burada verilen dörtlüğün asıl metni şöyle:

"Dreifach ist der Schritt der Zeit:

Zögernd kommt die Zukunft hergezogen,

Pfeilschnell ist das Jetzt entflohen,

Ewig still steht die Vergangenheit."

Burada zamanın üç aşamada gösterilmesi bir bilgelik olarak karşımıza çıkıyor. Çünkü bu ayırım, günümüz dilbilimcileri tarafından da kabul görüyor. Albert Dauzat'ın Grammaire raisonnée adlı eserindeki "Passé - Présent - Futur" şeklindeki sınıflandırması da halen geçerliliğini koruyor.⁽¹¹⁾

Zaman, inceleme açısından "görünüm" (=Aspekt) kavramı ile de yakından ilintilidir.⁽¹²⁾ Genellikle geçmiş zamanı alt birimlere ayırırken 'Perfekt' ve 'Imperfekt' görünümünde ikili ayırım olarak karşımıza çıkar. Bu konudaki çalışmalar ise Stoiker'lere kadar geri gider. Bugün "görünüm" adı altında yürütülen araştırmalar oldukça fazla taraftar toplamıştır. Çünkü bu bilim dalı süreme dayalı zaman araştırmalarının fazlasıyla açık uyumsuzluklarını düzeltme iddiasıyla ortaya çıktı.⁽¹³⁾ Bunların izlediği çalışma metodu ise :

$$\text{"Sürem + Görünüm = Zaman"}$$

teoremine dayanmaktadır.

(11) WEINRICH, a.y., 1964, s.12'den DAUZAT: Grammaire raisonnée de la langue française, 1947, S.209 ff.

(12) Görünüm terimi önceleri Rusça ve öteki Slav dillerinde eylemin çekiminde "bitmişlik-bitmemişlik" ayırımını anlatmak için kullanılıyordu. Bu nedenle görünüm, Rusça 'vid' sözcüğünün diğer batı dillerine tercümesi ile elde edilmiş bir kavramdır.

(13) WEINRICH, a.y., 1964, s.15.

II. ZAMANLARIN KULLANIMI

Zamanlar, eylemin gerçekleştiği zaman dilimini ifade etmek için kullanılırlar ve bunların ifade ettikleri zaman dilimleri ise içinde bulunulan durumla ilgili olarak doğrudan bir bilgi aktarımını sağlamaz; diğer zaman dilimleri ile bağlantılı olarak kullanılırlar. Gerçek zaman diliminde bunları önceden başlamış, içinde bulunulan ve henüz başlanamış zamanlar olarak değerlendiririz. Bunu aşağıdaki şekilde daha açık olarak gorelim:⁽¹⁴⁾

Geçmiş Zaman	şimdiki Zaman	Gelecek Zaman
Anımsanan ...	Yaşanan	...Beklenen

(14) Dora SCHULZ - Heinz GRIESBACH, Grammatik der deutschen Sprache, Max Hueber Verlag, B.11, Mnch, 1984, s.44. Bu ve bundan sonraki çizimlerin düzenlenmesinde bu yapıttan yararlanılmıştır.

İ k i n c i K ı s ı m

A L M A N D İ L İ N D E K İ Z A M A N L A R

I. PRÄSENS

Konuşan kimse içinde bulunduğu duruma göre zamanı belirler. "Almanca şimdiki zaman (Präsens), içinde bulunulan zamanda ortaya çıkan durumu belirlemek için kullanılır."⁽¹⁾

Örneğin:

Ich höre, dass die Tür schlägt. Das ist Peter.

Er kommt müde heim.

Bu örnekte konuşmacı (ich) olayın geçtiği zaman ile kendi içinde bulunduğu zamanın aynı olmasına dikkat etmiştir.

(1) Renate LUSCHER - Roland SCHÄPERS (Çev. Yüksel PAZARKAYA), Deutsch 2000 Modern Almanca Dilbilgisi, Eğitim yayınları, İstanbul, 1983, s.13.

1. Präsens'in Yapılışı

Almanca şimdiki zaman, eylem köküne eylemin türüne göre değişebilen ekler getirilerek yapılmaktadır. Bunu örnek olarak alacağımız iki ayrı eylem üzerinde gösterelim; ancak burada fiillerde düzenli-düzensiz ayırımı yapmadığımızı da hatırlatalım.

rekil	1. kişi	ich	lern-e	spiel-e
	2. kişi	du	lern-st	spiel-st
	3. kişi	er		
		es	lern-t	spiel-t
		sie		
çoğul	1. kişi	wir	lern-en	spiel-en
	2. kişi	ihr	lern-t	spiel-t
	3. kişi	sie	lern-en	spiel-en

1.1. -en Veya -n Ekleri

Bu ekler Almancada mastar ekleridir. "Mastar, aynı zamanda birinci ve üçüncü çoğul şahısların çekim biçimiyle tekil ve çoğulda nezaket şeklidir."⁽²⁾

Örneğin:

wohnen, arbeiten, klingeln, sammeln gibi.

(2) Dorothea ADER - Axel KRESS, Schülerduden Grammatik, Eine Sprachlehre mit Übungen und Lösungen, Bibliographisches Institut A.G., B.2, Mannheim, 1981, s.147.

Bunları cümle içinde kullanacak olursak:

Wir wohnen in Eskişehir.

Die Kinder (sie) spielen Tennis.

Wo arbeiten Sie Herr ÇALIŞKAN?

Woher kommen Sie, meine Herren?

1.2. Kökleri -d, -t, -m ile biten fiiller

"Kökleri -d, -t, -m ile biten fiillerde -st ve -t eklerinin getirildiği çekim şekillerinde kök ile ek arasına -e- getirilerek söyleyiş kolaylığı sağlanır.-(3) rakat bu durumda kural dışı çekimlere de rastlanabilir.

atmen	:	er at <u>met</u>
arbeiten	:	du arbeit <u>est</u> , er arbeit <u>et</u> , ihr arbeit <u>et</u>
finden	:	du find <u>est</u> , er find <u>et</u> , ihr find <u>et</u>
rechnen	:	du rechn <u>est</u> , er rechn <u>et</u> , ihr rechn <u>et</u>
regnen	:	es regn <u>et</u>

Yukarıda örnek olarak verdiğimiz dört fiil de açıklanan kurala uyuyor. Kurala uymayanlar için şu fiilleri örnek olarak verelim:

wohnen	:	du wohn <u>st</u> , er wohn <u>t</u> , ihr wohn <u>t</u>
lernen	:	du lern <u>st</u> , er lern <u>t</u> , ihr lern <u>t</u>

(3) LUSCHER - SCHÄPERS, a.y., 1983, s.14.

1.3. Kökleri -eln İle Biten Fiiller

Bu fiillerde "fiillerin tekil birinci kişilerinde kökte bulunan -e- düşer."⁽⁴⁾ Bunlara örnek olarak aşağıdaki fiilleri ve çekimli hallerini verelim.

klingeln : ich klingle
sammeln : ich sammle

1.4. Kökleri -s, -ß , -z İle Biten Fiiller

"Kökleri -s, -ß ve -z ile biten fiillerin çekiminde, tekil ikinci kişi eki değişir. -st yerine yalnızca -t olur."⁽⁵⁾

reisen : du reistt
heißen : du heißt
besitzen : du besitzt

1.5. Yardımcı Fiiller

Yardımcı fiiller için özel bir çekim şekli yoktur. Yalnız "wissen, dürfen, können, müssen ve wollen gibi yardımcı fiiller tekil şahıslarda değişik çekime uğruyorlar."⁽⁶⁾

(4) LUSCHER - SCHAPERS, a.y., 1983, s.14.

(5) LUSCHER - SCHAPERS, a.y., 1983, s.14.

(6) LUSCHER - SCHAPERS, a.y., 1983, s.17.

Bunları aşağıdaki biçimlerde çekimli olarak görelim:

<u>wissen</u>	ich (er/sie)	weiß		
	du	weißt		
	wir (sie/Sie)	wissen		
	<u>dürfen</u>	<u>können</u>	<u>müssen</u>	<u>wollen</u>
ich (er/sie)	darf	kann	muß	will
du	darfst	kannst	mußt	willst
wir (sie/Sie)	dürfen	können	müssen	wollen
ihr	dürft	könnt	müßt	wollt

1.6. Düzensiz Fiiller

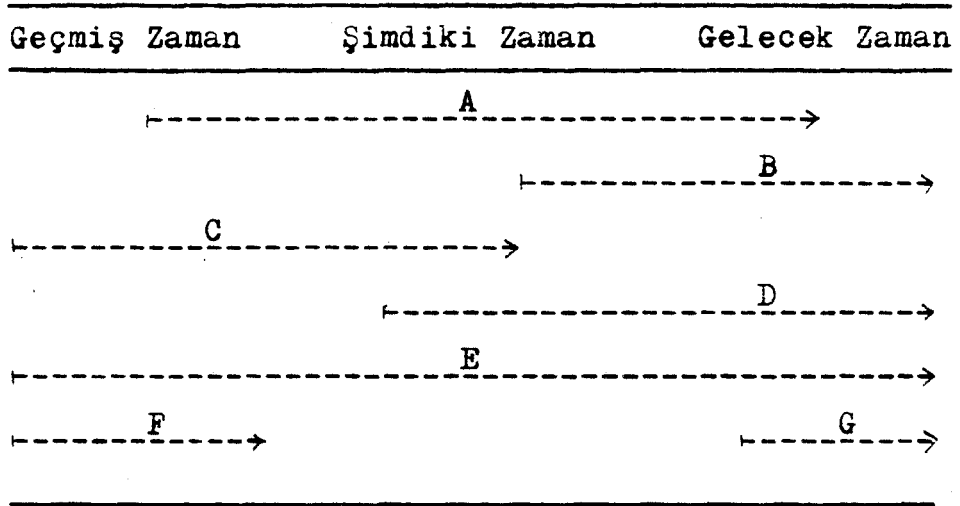
Düzensiz fiillerin çekimini belli bir kurala bağlamak zordur. Eğer genellemeler yaparak bu fiillerin çekimini göstermek zorunda kalırsak "yalnız ikinci ve üçüncü tekil kişilerin çekiminde fiillerin köklerinde bulunan e -- i ya da ie'ye; a -- ä'ye, au -- äu'ye dönüşür."⁽⁷⁾ Bunlara örnek olarak aşağıdaki fiilleri gösterebiliriz.

besprechen : du besprichst, er bespricht
 befehlen : du befiehlst, er befiehlt
 schlafen : du schläfst, er schläft
 laufen : du läufst, er läuft

(7) Rahmi ÖZTOPRAK, Kendi Kendine Öğrenmek İçin Almanca, Esaslı ve Kolay Öğretim Metodu, İnkılâp ve Aka Kitabevleri A.Ş., B.7, İstanbul, 1982, s.12.

2.Präsens'in Diğer Zamanlarla İlişkisi

Almancada şimdiki zaman aşağıda belirtildiği biçimlerde kullanılır:

Yukarıdaki şekilde harflerle kodladığımız ifade biçimlerini sırasıyla açıklamaya çalışalım.

A. Burada anlatılan durum geçmişte başlamış; halen devam ediyor ve muhtemelen gelecekte de devam edecek. Bunu iki kişinin konuşmasında görelim:

Sezgin : Was machst du, Savaş?

Savaş : Ich schreibe einen Brief.

Örneğimizi şu şekilde de söylemek mümkün:

Wir warten auf die nächste Straßenbahn.

"Eylemin, içinde bulunulan zamanda geliştiğini daha açık ve net olarak belirtmek istiyorsak bu durumda zaman

belirten zarfları kullanırız." (8) Bunu aşağıda vereceğimiz bir örnek yardımı ile açıklayalım:

Ich schreibe gerade meine Aufgabe.

B. "Jetzt, jeden Augenblick gibi zaman belirten ögeler fiille birlikte eylemin gelecek zamanda yapılacağını gösterirler." (9) Buna örnek olarak şu cümleleri vermemiz mümkün:

A: Warum ziehst du deinen Mantel an?

B: Ich gehe jetzt in die Stadt.

A: Wann gehst du zur Post?

B: Ich gehe jetzt gleich zur Post.

Her iki örnekte de zamanı belirleyen kavramlarla gelecekteki bir olgu veya eylem belirtilmek isteniyor.

C. "Geçmişte başlamış, ancak süregelen bir durum şimdiki zaman bir ifadeyle belirtiliyor." (10)

Wir wohnen seit fünf Jahren in Eskişehir.

D. "Şimdiki zaman ile içinde bulunulan anda başlayıp gelecekte de devam etmesi muhtemel durumlar da anlatılabilir." (11)

(8) Dora SCHULZ - Heinz GRIESBACH, Grammatik der deutschen Sprache, Max Hueber Verlag, B.11, Münih, 1984, s.44.

(9) SCHULZ - GRIESBACH, a.y., 1984, s.44.

(10) SCHULZ - GRIESBACH, a.y., 1984, s.45.

(11) SCHULZ - GRIESBACH, a.y., 1984, s.45.

Mein Freund ist gerade in Eskişehir angekommen und bleibt zwei Tage hier.

E. "Belli bir zaman dilimini kapsamayan genel ifadeler de şimdiki zamanla anlatılır." (12)

Es ist nicht Gold, was glänzt.

F. "Konuşmacı belli bir durumu hikâyelerken olayın canlılığını göz önüne sermek için şimdiki zaman bir anlatıma geçer. Bu durumda konuşan kimse olayı hatırlamaktan çok, adeta yaşar. Sonunda tekrar geçmiş zaman anlatıma geri döner." (13)

"Neulich fuhr ich mit meinem Wagen nach Köln. Es war viel Verkehr auf den Straßen, und mußte vorsichtig fahren. Als ich an einer Kreuzung ankam, da kommt doch plötzlich ein Radfahrer von rechts und fährt gegen meinen Wagen. Ich halte sofort und sehe, daß er Gott sei Dank unverletzt ist. Danach setzte ich meinen Weg fort..." (14)

G. "Gelecekte başlayacak bir iş için daha şimdiki zamanda söz ediliyorsa, ifade şekli de şimdiki zamanla olur." (15) Şöyle ki:

Morgen fliege ich nach Köln.

Nächstes Jahr verbringe ich meinen Urlaub in der Türkei.

(12) SCHULZ - GRIESBACH, a.y., 1984, s.45.

(13) SCHULZ - GRIESBACH, a.y., 1984, s.45.

(14) SCHULZ - GRIESBACH, a.y., 1984, s.45.

(15) SCHULZ - GRIESBACH, a.y., 1984, s.46.

"Bunlardan başka ikinci tekil veya çoğul kişiler için karşı konulamayacak emir türü sözler de şimdiki zaman diliminde söylenir." (16)

Sie verlassen sofort mein Haus.

Ayrıca, "yan cümlelerde olayı parçaya veya bir önceki cümledeki zamana göre belirtmek gerekir." (17)

Vater schickt dir das Geld, damit du dir einen neuen Anzug kaufst.

Ich warte, bis du nach Hause kommst.

2.1. Präsens - Perfekt İlişkisi

Duden-Grammatik ve Weinrich tarafından ortaya koyulan bu ilişki "Die Vergangenheitstempora in der deutschen geschriebenen Sprache" adlı eserin hazırlanması sırasında Ulrike Hauser-Suida ve Gabriele Hoppe-Beugel tarafından araştırılarak ortaya ilginç sonuçlar çıkarılmış. Bu araştırmada parçalara göre değişebilen ve kesin olmayan kombinasyonlar tespit edilmiştir. (18)

(16) SCHULZ - GRIESBACH, a.y., 1984, s.46.

(17) SCHULZ - GRIESBACH, a.y., 1984, s.46.

(18) Bu konuda bkz.: Ulrike HAUSER-SUIDA - Gabrielle HOPPE-BEUGEL, Die Vergangenheitstempora in der deutschen geschriebenen Sprache, Untersuchungen an ausgewählten Texten, Max Hueber Verlag-Pädagogischer Verlag Schwann, Münih, 1972, s.192.

2.1.1. Zorunlu İlişki

Präsens - Perfekt ilişkisi aşağıdaki hallerde zorunlu olmaktadır:

A. Perfekt, süregelen bir anlatımda Futur II yerine kullanılmışsa:

"Wenn es leergeschlossen und die Tsetse wirklich ausgestorben ist, soll es mit Hausrindern bestockt werden." (19)

B. Anlatımın bir yerinde daha güçlü bir kararlılık varsa ve bu dinleyiciye ulaştırılmak isteniyorsa;

a) Zamanla ilgili yan cümlelerde:

"Wenn der Pfeil die Sehne des Bogens verlassen hat, so flieht er seine Bahn..." (20)

b) Zamanla ilgili olarak Perfekt anlatımla ifade edilebilecek yan cümlelerde:

"Da frohlocke ich schon insgeheim, daß Sie mich zu Ihrem Kurschatten ausersehen haben, und dabei ist das offenbar eine absolute Fehlerkalkulation." (21)

(19) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.193'den Bernhard-Michael GRZIMEK, Serengeti darf nicht sterben, Ullstein Verlag, Berlin, 1964, s.144.

(20) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y. 1972, s.193'den Werner HEISENBERG, Das Naturbild der heutigen Physik, Ro-ro-ro Tb. Nr. 8, Hamburg, 1963, s.38.

(21) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.193'den Heinz PINKWART, Mord ist schlecht für hohen Blutdruck, Kriminalroman, Goldmann Tb. Münih, 1963, s.58.

2.1.2. İsteğe Bağlı İlişki

Präsens - Perfekt ilişkisinin isteğe bağlı olarak kullanımı şu durumlarda olur:

A. Konuşmanın zamanı konusunda önceki cümlelerle belli bir ilişki kurulamıyor ve bu nedenle de verilen mesajın içeriği kavranamıyorsa; öte yandan kullanılan fiillerde durativ bir özellik varsa bir Präsens - Perfekt ilişkisinden söz etmek mümkün olur.

"Außer alledem, was du schon erwähnt hast (...), schreibt Editha noch darin wegen unserer Eltern das Folgende: (...)"⁽²²⁾

B. Konuşmanın başlama noktası özellikle belirtilmek isteniyorsa şimdiki zaman bir ifade kullanılır. Bu ifadeler soru cümlesi, ilgi cümlesi veya doğrudan düz cümle olabilir.

"(...) aber ich bin sicher, da dieser Bühnenarbeiter das Licht nur ausgeschaltet hat, weil das Mädchen aus Berlin war und er beim Militär von einem Berliner einmal betrogen worden war."⁽²³⁾

(22) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.193'den Heimito von DODERER, Die Strudlhofstiege oder Melze und die Tiefe der Jahre, Roman, Biedersteinverlag, Münih, 1962, s.631.

(23) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.194'den Heinrich BÖLL, Ansichten eines Clowns, Roman, Kiepenheuer und Witsch, 83. -112 Tsd., Köln/Berlin, 1963, s.146.

Bunlar direkt bir anlatım şekli. Ayrıca konuşma havası veren ifadeler de mevcuttur. Bunlara örnek olarak gösterebileceğimiz birkaç cümle yaklaşık şunlar olacaktır:

"Wissen Sie, was er da zu mir gesagt hat?

Weißt du noch, wie wir das Holz miteinander durchgesägt haben?"⁽²⁴⁾

2.2. Präsens - Präteritum İlikisi

Bu iliki konumacının veya yazarın isteğine göre deiebiliyor. Präteritum, Präsens bir anlatım içinde yerini Perfekt'e bırakabiliyor veya olduğu gibi kalabiliyor.

"(...) Ich weiß bis heute nicht, ob es aus Geiz oder aus Prinzip geschah, (...)?"⁽²⁵⁾

2.3. Präsens - Futur I İlikisi

Temel cümlenin Präsens anlatıldığı durumlarda, yan cmle Futur I zamanda kurulabilmektedir. Bu durum genellikle konumacının ruh haline bağımlı olduğundan kesin bir sınırlandırma yapmak mümkün değildir. Buna örnek olarak aağıdaki cümleyi verelim:

(24) PINKWART, a.y., 1963, s.68.

(25) BÖLL, a.y., 1963, s.199.

"Darf ich hier einige Notizen einfügen, wie man sie in den 'Erinnerungen' eines Mannes (...) kaum suchen und selten finden wird." (26)

(26) Hermann GELHAUS, Das Futur in ausgewählten Texten der deutschen Sprache der Gegenwart, Studien zum Tempus-system, Max Hueber Verlag, Münih, 1975, s.246'dan Theodor HEUSS, Erinnerungen (1905-1937), 5.Aufl., Tübingen 1964, s.371.

II. PRÄTERITUM

Almancada Imperfekt olarak da adlandırılan Präteritum geçmiş bir olayın hikâyelenmesi için kullanılır. Bu durumda "anlatılan olay, bulunduğu süreç içerisinde gerçek geçmiş zamanın bir parçası ve bu zamanın somut bir tasarımı olarak değerlendirilir."⁽¹⁾ Çünkü bu zamanın yorumlayıcısı anlattığı olayı bütün aşamaları ile (geçmiş mesafenin duygusu olarak değil; olayı bizzat yaşama veya başından geçmesi şeklinde) dinleyen veya okuyanın anlayabileceği gibi takip eder, aktarır.

Präteritum'un başka bir özelliği de geçmişte olduğu hissedilen her türlü olayın tarafsız olarak nakledilebilmesini sağlamasıdır.

1. Präteritum'un Yapılışı

Bu zamanda mevcut olayları anlatabilmek için doğal olarak fiillerden yararlanılır. Bunlar da kendi aralarında düzenli ve düzensiz gibi-gruplara ayrılarak kişilere göre çekimlenirler.

(1) Hans WEBER, Das Tempussystem des Deutschen und des Französischen, Übersetzungs- und Strukturprobleme, A.Francke A.G. Verlag, Bern, 1954, s.85.

			<u>lernen</u>	<u>gehen</u>
Tekil	1. kişi	ich	lernte	ging
	2. kişi	du	lern <u>test</u>	ging <u>st</u>
	3. kişi	er		
		es	lernte	ging
		sie		
Çoğul	1. kişi	wir	lernten	gingen
	2. kişi	ihr	lerntet	gingt
	3. kişi	sie	lernten	gingen

1.1. Düzenli Fiiller

Yukarıdaki çekim şeklinde de görüldüğü gibi, düzenli fiillerde Präteritum yapmak için birinci ve üçüncü tekil kişiler için eylemin köküne -te eki getirilir.

Ich sagte, er (sie, es) sagte gibi.

"Kökü -d, -t, -m, -n ile biten düzenli fiillerde fiil kökü ile ek arasına bütün şahıslarda -e- getirilir."⁽²⁾ Buna örnek olarak aşağıdaki fiilleri vermek mümkün:

arbeiten : er arbeitete
kosten : es kostete
regnen : es regnete

Ancak burada açıkladığımız ve örneklediğimiz durum kesin kural değil. Çünkü bu kuralı bozan kural dışı fiiller de mevcut. Bunlardan wohnen (er wohnte) ve warnen (er warnte) ilk akla gelebilecek örnekler.

(2) WEBER, a.y., 1954, s. 90.

1.2. Düzensiz Fiiller

"Düzensiz fiiller, geçmiş zaman hikâye biçiminde (=Präteritum) kökün seslisini ve bazı durumlarda bunu izleyen sessizi değiştirir."⁽³⁾ Buna örnek olarak:

gehen	: er ging	sitzen	: sie saßen
kommen	: wir kamen	stehen	: ich stand

Yukarıda değinilen sessiz değişimi genelde aşağıdaki biçimlerde olmaktadır:

d -- tt	: leiden, litt	s -- r	: erkiesen, erkör
h -- g	: ziehen, zog	tz -	: sitzen, sa

Ayrıca "fiilin kökü -t, -d, -ss (-ß), -chs ile bitiyorsa söyleyiş kolaylığı sağlamak için kökle ek arasına -e- getirilir."⁽⁴⁾ Aşağıda olduğu gibi:

ich	bot	lud
du	bot-e-st	lud-e-st
er (sie, es)	bot	lud
wir	bot-en	lud-en
ihr	bot-e-t	lud-e-t
sie	bot-en	lud-en

(3) Renate LUSCHER - Roland SCHAPERS (Çev. Yüksel PAZARKAYA), Deutsch 2000 Modern Almanca Dilbilgisi, Eğitim Yayınları, İstanbul, 1983, s.26.

(4) Dora SCHULZ - Heinz GRIESBACH, Grammatik der deutschen Sprache, Max Hueber Verlag, B.11, Münih, s.44.

"Fiil kökü -ie ile bitiyorsa, birinci ve üçüncü çoğul kişi eklerindeki -e atılıyor."⁽⁵⁾

schreien : ich schriee, wir schrien, sie schrien

1.3. Özel Durumu Olan Fiiller

Werden fiilinin Präteritum şeklinin çekimi aynen düzenli fiillerde olduğu gibi 'ich wurde, du wurdest' gibi çekilir. Ancak bu edebî dilde üçüncü tekil kişide 'er ward' biçiminde de olabilir.

Gott sprach, es werde Licht und es ward Licht.
Armut ward nicht oft sichtbar im Lübeck...

(Thomas Mann)

Bazı düzenli fiiller, Präteritum'da köklerindeki sesliyi değiştirirler. "Dürfen, müssen, können gibi yardımcı fiillerinin kökündeki ü ile ö seslileri u ile o seslerine dönüşür."⁽⁶⁾ Bunun dışında özel bir çekime uğramazlar.

kennen : kannte
nennen : nannte
rennen : rannte
senden : sandte

(5) SCHULZ-GRIESBACH, a.y., 1984, s.17.

(6) LUSCHER-SCHAPERS, a.y., 1983, s.27.

Yardımcı hal fiilleri ise:

ich (er/sie)	durfte	mußte	konnte
du	durfdest	mußtest	konntest
wir (sie/Sie)	durften	mußten	konnten
ihr	durftet	mußtet	konntet

Bunların dışında "bazı fiiller hem düzenli hem düzensiz çekilebilirler. Düzenli ya da düzensiz çekime göre, fiilin aldığı değişik anlama dikkat etmelidir."⁽⁷⁾

erschrecken: er erschrak veya erschreckte
schaffen : er schuf veya schaffte

2. Präteritum'un Diğer Zamanlarla İlişkisi

Almanca Präteritum aşağıda gösterildiği şekilde kullanılır:

Geçmiş Zaman	Şimdiki Zaman	Gelecek Zaman
-----A----->		

Präteritum bir anlatım biçimi olduğundan geçmişte kalan olayların aktarılmasında kullanılır. Bu olaylar "hiç bir yorum ve tartışmaya yer vermeyecek şekilde"⁽⁸⁾ aktarılır.

(7) LUSCHER - SCHAPERS, a.y., 1985, s.30.

(8) SCHULZ - GRIESBACH, a.y., 1984, s.48.

"Plötzlich wachte sie auf. Es war halb zwei. Sie überlegte, warum sie aufgewacht war. Ach so! In der Küche hatte jemand gegen einen Stuhl gestoßen. Sie horchte nach der Küche. Es war zu still, und als sie mit der Hand über das Bett neben sich fuhr, fand sie es leer. Das war es, was es so besonders still gemacht hatte: sein Atem fehlte. Sie stand auf und tappte durch die dunkle Wohnung zur Küche. In der Küche trafen sie sich. Die Uhr war halb zwei..."

(Heinrich BÖLL)

"Haben veya sein fiilleri ile birlikte, bunların anlam-
larını belirtilen olay yönünde güçlendiren takılar kullanı-
larak geçmişteki bir durum anlatılıyor, Perfekt anlatım
yerine Präteritum tercih edilir." (9)

Wie lange warst du in Deutschland?

Ich war ungefähr zwei Jahre dort.

"Präteritum, henüz şimdiki zaman için de geçerli olan
bir durumun anlatılmasında kullanılabilir." (10) Bunun için
konuşmacı geriye dönerek önceki bir olaya dikkati çekmek
ister.

Fräulein, ich bekam noch ein Glas Bier.

Wie war doch der Name des Jungen, mit den wir eben
gesprochen haben.

Die Stadt, durch die wir gerade gekommen sind, hei t Kaş.

(9) SCHULZ - GRIESBACH, a.y., 1984, s.48.

(10) SCHULZ - GRIESBACH, a.y., 1984, s.48.

2.1. Präteritum - Präsens ilişkisi

Bu ilişki Duden-Grammatik'de "Die Folge der Tempora des Indikativs im Zusammengesetzten Satz"⁽¹¹⁾ bölümünde "eş zamanlılık" başlığı altında incelenmiş ve şu sonuca varılmıştır:

"Henüz içinde bulunulan zaman veya her zaman için geçerliliği olan bir durum yan cümlede ifade edilecekse, bu cümlenin zamanı temel cümle ile aynı olmalıdır."

Bu açıklamada "her zaman için" ve "henüz içinde bulunulan" ifadeleri Präteritum - Präsens ilişkisini tam olarak açıklamaya yetmiyor. Hauser-Suida ile Hoppe-Beugel ikilisinin değişik roman, öykü ve gazete haberlerinde yaptıkları araştırmada bu ilişkinin oranları oldukça yüksek görülmektedir.⁽¹²⁾ Türkiye'de Türklere Alman dilini öğretmek amacıyla yapılmış çalışmalarda bu konuya daha çok Duden-Grammatik veya Schulz-Griesbach'da olduğu gibi yaklaşılmış; kesin kurallar koyulmaya çalışılmıştır.⁽¹³⁾

(11) Ulrike HAUSER-SUIDA - Gabriele HOPPE-BEUGEL, Die Vergangenheitstempora in der deutschen geschriebenen Sprache der Gegenwart, Untersuchungen an ausgewählten Texten, Max Hueber Verlag, Pädagogischer Verlag Schwann, Münih, 1972, s.206.

(12) Bu konudaki istatistikî bilgiler için bkz.: HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.206.

(13) Muammer ÖZSOY, Örneklerle Bugünkü Almanca, Deutsch von heute (mit vielen Beispielen), B.2, ?,?,s.194.

Şimdi örnekler üzerinde Präsens - Präteritum ilişkisini görelim:

"Ich vergaß zu erwähnen, daß ich (...) noch mit einer anderen, fast mytischen Eigenschaft begabt bin: (...)"⁽¹⁴⁾

"Ich dachte an meinen Vater, der auch an dieser Badezeugfabrik beteiligt ist."⁽¹⁵⁾

2.2. Präteritum - Perfekt ilişkisi

Çoğu kitapta bu ilişkiye değinilmemiştir. Ancak yazılan roman ve öykülerde teorik olmasa da bu ilişkiye yer verilmiştir. Bu ilişki belki de günlük konuşma dilini yazı diline aktarma çabalarının bir sonucu olarak karşımıza çıkabilir; ama ne olursa olsun bugün böyle bir ilişkiden söz etmek mümkündür.

2.2.1. Zorunlu ilişki

"Präteritum'un temel cümlede hemen her zaman kullanılması önemli değildir (Yani, Präteritum temel cümlede hemen her zaman değişebilir.) Burada bizim için önemli olan yan

(14) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.208'den
Heinrich BOLL, Ansichten eines Clowns, Roman, Kiepenheuer und Witsch, Köln/Berlin, 1963, s.17.

(15) BOLL, a.y., 1963, s.141.

cümlede kullanılması gereken Perfekt zamandır."⁽¹⁶⁾ Bu durumda temel cümledeki Präteritum, Präteritum olarak anlatılan parçadaki bir önceki cümlelerin zamanına uyar. Bunları örnek cümlelerde gösterelim:

"Herr Professor! sage ich und muß aufpassen, daß ich nicht sage: Ich wei , man sagte es mir, daß Sie gestorben sind."⁽¹⁷⁾

"Da bist du ja Walter, ich dachte schon, du bist zu deinem Campari verschwunden!"⁽¹⁸⁾

"Ich hatte keine Ahnung, daß du so hoch in Amtern und Ehren gestiegen bist, Herr Ministerialdirektor!"⁽¹⁹⁾

2.2.2. İsteğe Bağlı İlişki

Präteritum veya Perfekt'in temel cümlede kullanımı durumunda Präteritum - Perfekt kombinasyonu ortaya çıkar. Bu kombinasyon değişik şekillerde karşımıza çıkabilir.

(16) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.221.

(17) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.221'den Max FRISCH, Homo Faber, Ein Bericht, Suhrkamp Verlag, Frankfurt, 1965, s.126.

(18) FRISCH, a.y., 1965, s.136.

(19) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.222'den Pia STAUFFEN, Solange dein Herz schlägt, Juwelen-Roman Nr. 748, Pabel Verlag, Rastatt (Baden), o.J., s.55.

"John zählte dann die Themen auf, die in Honolulu besprochen worden sind."⁽²⁰⁾

Bu örnek cümlede temel cümle Präteritum, yan cümle ise Perfekt zamanlı.

"Die Synodalen wurden einzeln aufgerufen und warfen ihre Stimmzettel, auf den sie vorher den Namen des einzigen Kandidaten (...) eingetragen und ihre Zustimmung oder Ablehnung zu diesem Vorschlag vermerkt hatten, in die Wahlurne."⁽²¹⁾

Bu örnekte temel cümle Präteritum, izleyen yan cümleler ise Plusquamperfekt zamanlı.

"Lehmke, der am Wochenende mit Erhard und Barzel sprach, teilte mit, daß beide für den Parteivorsitz ihre Bereitschaft zu einem solchen Treffen bekundet hätten."⁽²²⁾

Bu örnekte ise ilgi cümlesindeki zaman ile onun bağlı olduğu temel cümlelerin zamanları aynı; Präteritum.

2.3. Präteritum Eş Zamanlılık Durumu

Bu konu hemen bütün dilbilgisi kitaplarında, özellikle zaman belirten yan cümleler bölümünde "Gleichzeitigkeit" (eş

(20) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.222'den
Frankfurter Allgemeine Zeitung (1.2.-18.2.1966, politische Nachrichten auf S. 1 ff.)

(21) Frankfurter Allgemeine Zeitung, 18.2.1966, s.2.

(22) Frankfurter Allgemeine Zeitung, 18.2.1966, s.3.

zamanlılık) adı altında işlenmiştir. Yapılmak istenen kısaca yan cümlelerin zamanı ile temel cümlelerin zamanının uyuşmasıdır. Bundan başka bir özellik yoktur. (23)

"Die Allee mußte weit über den Kurpark hinausgehen, sie zog sich in Form einer Waldschneise bis auf die Höhe eines der Weserberge, die Bad Pyrmont schützend umgaben" (24)

2.4. Präteritum - Plusquamperfekt ilişkisi

"Temel cümledeki Präteritum'a yan cümledeki Plusquamperfekt eşittir." (25) Bu tür bir kullanımda temel cümledeki olayın yan cümledekine göre daha geç olması söz konusu olabilir. Bu da Präteritum - Plusquamperfekt bağıntısının farklı kullanım biçimlerinde olmasına neden olur.

2.4.1. Zorunlu ilişki

Zaman bildiren yan cümlelerde özellikle bu tür ilişkilere dikkat etmek gerekir. Söz gelimi nachdem ile kurulan yan cümlelerde bu ilişkiye özellikle dikkat etmek gerekir.

(23) Bu konuda bkz.: Paul GREBE ve Diğerleri, Duden Grammatik der deutschen Gegenwartssprache, Bibliographisches Institut A.G., C.IV, B.3, Mannheim, 1973, s.575.

(24) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.225.

(25) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.227.

"Nachdem er die Kobra 'besprochen' hatte, gab er sie einem der Zuschauer in die Hand."⁽²⁶⁾

'Seit/seitdem' gibi geçmiş zamanla ilgili durum anlatmaya yarayan bağlaçlarla yapılan yan cümlelerde de bu duruma dikkat etmek gerekir.

"Asta wußte von allem, wachte treu bei Etelkas Abflügen und wurde im übrigen nicht immer gut behandelt und zusehends schlechter, seitdem sie gleichfalls in Gesellschaft erschien und ihre erste Ball-Saison hinter sich gebracht hatte."⁽²⁷⁾

2.4.2. İsteğe Bağlı İlişki

Präteritum ifade edilen bir temel cümlelerin yerine Perfekt bir cümle de kullanılabilir. Bu durumda konuşmanın başlama noktası kastedilir.⁽²⁸⁾

"Daraufhin hat der indische Kaufmann in Musoma, der nach 1918 dieses Goldbergwerk billig gekauft hatte, den ganzen Betrieb aufgegeben."⁽²⁹⁾

-
- (26) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.229'dan Bernhard - Michael GRZIMEK, Serengeti darf nicht sterben, Ullstein Verlag, 144.-151.Tsd., Berlin, 1964, s.176.
- (27) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.229.
- (28) Birgid CENGİZ-BÖHME, Almanca Dilbilgisi, Deutsche Grammatik, Okan Yayınları, B.3, ?, ?, s.19.
- (29) GRZIMEK, a.y., 1964, s.224.

Bu örnekte de görüldüğü gibi temel cümlede Präteritum bir anlatım yerine Perfekt bir anlatım tercih edilmiş, ancak ilgi cümlesinde Plusquamperfekt aynen kalmıştır.

2.5. Präteritum - Futur I ilişkisi

Temel cümlelerin Präteritum olduğu durumda, yan cümlelerin zamanı anlatıma bağlı olarak Futur I olabilir.

"Sie waren, wie man ihnen nachfühlen wird ungewöhnlich hungrig... und nun geschah etwas, was niemand in Suleyken je vergessen wird..."⁽³⁰⁾

(30) Herman GELHAUS, Das Futur in ausgewählten Texten der deutschen Sprache der Gegenwart, Studien zum Tempus-system, Max Hueber Verlag, Münih, 1975, s.250'den Siegfried LENZ, So zärtlich war Suleyken (=Fischer Bücherei 312), Frankfurt a.M./Hamburg 1964, s.146.

III. PERFEKT

Almanca Perfekt geçmiş zaman bir eylemin veya olayın bitmesinden sonra kullanılır. Bunun dışında "eylem veya olayın tam ve kesin olarak son bulduğunu da ifade eder."⁽¹⁾ Bu durumda geçmiş olayla konuşmacı arasında bir bağ kurulmasını sağlar. Bu bağlamda anlatılan olay, zaman kavramı açısından değil; zaman süremi açısından ele alınır. Çünkü Perfekt, "subjektif tespitleri veya düşüncelerin açıklanmasına yarayan bir zamandır."⁽²⁾

1. Perfekt'in Yapılışı

Bu zamanı oluşturmak için Almancada bazı kurallar vardır. Bir eylemi veya olayı Perfekt zamanda anlatabilmek için her şeyden önce kullanacağımız fiilin üçüncü şeklinin bilinmesi gerekir. Bu üçüncü şekile "Partizip Perfekt" veya kısaca "Partizip II" deniyor. Partizip, sözcük anlamı itibarı ile "ara söz; fiil ile sıfat arasında kullanılan ve her iki sözcük türüne has bazı özellikleri bünyesinde taşıyan sözcük..."⁽³⁾ gibi karşılıklar alıyor.

(1) Yaşar YILDIZ, Deutsch-Almanca, Çardı Yayınları, Hilden/Düsseldorf, 1975, s.92.

(2) Hans WEBER, Das Tempussystem des Deutschen und des Französischen, Übersetzungs- und Strukturprobleme, A.Francke A.G. Verlag, Bern, 1954, s.98.

(3) YILDIZ, a.y., 1975, s.92.

Ayrıca fiilin üçüncü şeklinin "haben" ile mi yoksa "sein" ile mi kullanılacağını da bilinmesi gerekir. Bunları gösteren çizelgeler hemen her "Almanca Dilbilgisi" kitabında vardır ve buralardan öğrenilebilir.

Perfekt cümle kurarken de "haben" ya da "sein" yardımcı fiili şimdiki zamanda çekilir⁽⁴⁾ ve asıl fiilin edilgen (ya da geçmiş zaman) sıfat fiili yani Partizip II cümlesinin sonuna koyulur.⁽⁵⁾ Bunu bir formülle gösterirsek:

haben (Präsens) + Partizip II
sein

1.1. 'Haben' Yardımcı Fiilinin Kullanımı

Almancada fiillerin çoğu Perfekt zamanı haben yardımcı fiili ile kurarlar. Bunlar:⁽⁶⁾

a) Geçişli (=transitiv) fiiller. Bunlar i-halinde (=Akkusativ) nesne alabilirler ve bu nesneler de neyi kimi sorularına birer yanıt oluştururlar.

Ich habe [den Wagen] gefahren.
Er hat [den Schüler] gelobt.

b) Almancadaki dönüşlü (=reflexiv) fiiller Perfekt hallerinde haben yardımcı fiili ile kullanılırlar.

(4) Renate LUSCHER - Roland SCHAPERS (Çev. Yüksel PAZARKAYA), Deutsch 2000 Modern Almanca Dilbilgisi, Eğitim Yayınları, İstanbul, 1983, s.20.

(5) WEBER, a.y., 1954, s.99.

(6) LUSCHER-SCHAPERS, a.y., 1983, s.21.

Wir haben uns gestern einen Krimi angesehen.
Ich habe mir eine Uhr gewünscht.

c) Tamamlanmamış bir eylemi, eylemin süresi içinde belirtten geçişsiz fiiller de Perfekt hallerinde haben yardımcı fiilini alırlar.

Wir haben gut geschlafen.
Die Rose hat nur sehr kurz geblüht.

d) Kişisel öznesi belli olmayan fiiller (=unpersönliche Verben) Perfekt hallerinde haben yardımcı fiili ile kullanılırlar.

Es hat gestern den ganzen Tag geregnet.

1.2. 'Sein' Yardımcı Fiilinin Kullanılması

'Haben' yardımcı fiili ile yapılan cümlelerdeki esas fiil neyi veya kimi sorularını karşılıyordu. "Sein yardımcı fiilinin kullanıldığı cümlelerde neyi ve kimi sorularına yanıt alamadığımız gibi, olay ismin i-halinden uzaktır."⁽⁷⁾

'Ich habe meinen Freund zum Bahnhof gefahren.
Ich bin zum Bahnhof gefahren.' da olduğu gibi.

(7) Bu konuda bkz.: LUSCHER - SCHAPERS, a.y., 1983, s.21 ve Paul GREBE ve Diğerleri, Duden-Grammatik der deutschen Gegenwartssprache, Bibliographisches Institut A.Ş., C.IV, B.3, Mannheim, 1973, s. 756.

Yukarıdaki cümlelerde yapılan eylemi belirtmek için kullanılan fiil 'fahren' dir. Bu fiilin Perfekt şekli ilk cümlede 'haben' ikinci cümlede ise 'sein' yardımcı fiili ile yapılıyor. Çünkü ilk cümlede neyi, kimi sorularına aldığımız yanıt 'meinen Freund' oluyor. Buna karşılık ikinci cümlede ise bu sorulara yanıt alınamıyor. Bu nedenle 'sein' yardımcı fiili kullanılıyor.

Her iki cümleden de anlaşılacağı üzere, konuşan kişi ilkinde kendi otomobili ile gidiyor yani sürücü, ikincisinde ise yolcu olarak gidiyor.

Şimdi de Perfekt şekli 'sein' yardımcı fiili ile olan fiilleri görelim:(7)

a) Bir durum değişikliğini gösteren geçişsiz fiiller (=intransitive Verben) Perfekt zamanda 'sein' yardımcı fiili ile kullanılırlar.

Die Ferien sind schnell vergangen.	(vergehen)
Das Kind ist schnell gewachsen.	(wachsen)

b) Yer değişikliğini gösteren fiiller.

Meine Eltern sind heute gekommen.	(kommen)
Wir sind eine halbe Stunde gelaufen.	(laufen)
Ich bin gestern ins Kino gegangen.	(gehen)

(7) LUSCHER - SCHAPERS, a.y., 1983, s.21.

c) 'sein' ve 'bleiben' Fiilleri

Sind Sie gestern im Büro gewesen?

Ich bin nur einen Tag in Wien geblieben.

d) Yalnız üçüncü tekil kişilerde kullanılabilen fiiller de 'sein' yardımcı fiili ile kullanılırlar.

Es ist mir gelungen, ihn zu überzeugen. (gelingen)

Ihm ist nichts geschehen. (geschehen)

Es ist schon häufig vorgekommen, daß das

Telefon nicht funktioniert. (vorkommen)

1.3. 'Haben' ve 'Sein' Fiillerinin Ortak Kullanımı

'Haben' ve 'sein' zaman yardımcı fiillerinin kullanılmasında özellikle geçişsiz fiillerde bölgelere göre farklılıklar ortaya çıkabiliyor. Bunun nedeni ise bir fiilin kullanımı konusunda bölgesel tereddütlerin olması.

Örneğin:

Nach dem Regen hat/ist es schnell wieder abgetrocknet.
Er ist/hat gealtert.

Bunlardan başka sitzen, liegen ve stehen fiillerinin Kuzey ve Güney Almanya'da haben ve sein ile kullanımları değişiktir.

Kuzeyde, 'Ich habe gelegen, gestanden. Er hatte auf einem Krautfaß gesessen' denirken, güneyde; 'Ich bin gelegen, gestanden. Mit diesem Brief in der Hand war Georg lange... an seinem Schreibtisch gesessen. (Kafka)

Konuşmacının görüşüne göre de 'haben' veya 'sein' fiilleri farklılık gösterir. Konuşmacı olayı sadece bir durum olarak belirtiyorsa haben yardımcı fiilini kullanır:

Ich habe als junger Mensch viel getanzt.

Bunun aksine, dans etmek bir eylem olarak değerlendiriliyorsa sein yardımcı fiili kullanılır:

Das Paar ist durch den Saal getanzt.

Hareket bildiren fiillerde 'sein' yardımcı fiilini kullanma eylemi giderek artmaktadır. Bunun nedeni ise bizce eylemleri ifade etmek için kullanılan fiillerin zaman içinde kullanımlarından kaynaklanan anlam farklılaşmasıdır.

1.4. Partizip II'in Oluşturulması

Partizip II (=geçmiş zaman sıfat fiili) Almanca fiillerin düzenli veya düzensiz oluşuna göre değişmektedir. Bu nedenle kesin kural koymak mümkün değildir.

1.4.1. Düzenli Fiiller

"Edilgen ya da geçmiş zaman sıfat fiili (=Partizip II) düzenli fiillerde fiil köküne -t eki getirmek suretiyle yapılır. Çoğunlukla fiilin başına ge- eki getirilir."⁽⁸⁾

(8) LUSCHER - SCHAPERS, a.y., 1983, s.22.

Aşağıdaki fiilleri buna örnek olarak verebiliriz:

wandern : gewandert
 spielen : gespielt
 hören : gehört

-t ya da -d ile biten köklerde ise gelen ek -et olur.

arbeiten: gearbeitet
 warten : gewartet
 beenden : beendet

1.4.2. Düzensiz Fiiller

"Düzensiz fiillerde, edilgen ya da geçmiş zaman sıfat fiili (=Partizip II) köke -en ekinin gelmesi ve çoğu kök seslisinin değiştirilmesiyle türetilir."⁽⁹⁾ Ayrıca fiilin başına da ge- getirilir.

lesen : gelesen
 gehen : gegangen
 finden: gefunden

1.4.3. Özel Durumu Olan Fiiller

Almancada bazı fiillerin diğerlerine göre farklı bir takım özellikler gösterdiği görülür. Söz gelimi bazıları ayrılabilir, bazılarının ilk hecesi veya örnekleri vurgulanmaz. Bunları da gruplara ayırarak inceleyelim.

(9) LUSCHER - SCHAPERS, a.y., 1983, s.21.

1.4.3.1. Öneki Vurgulu Olan Fiiller

"İlk hecesi ya da öneki vurgulu bütün fiillerin önüne ge- getirilir."⁽¹⁰⁾

Die Studenten haben in den Ferien gearbeitet.
Er ist sehr schnell gefahren.

1.4.3.2. Öneki Vurgusuz Olan Fiiller

"İlk hecesi vurgulanmayan fiillerde edilgen ya da geçmiş zaman sıfat fiili (=Partizip II), ge- kullanılmadan yapılır."⁽¹¹⁾

kommen - kam - gekommen şeklindedir ama bir de
bekommen (er bekommt) bekam - bekommen biçimi de vardır.

raten (er rät) - riet , geraten

verraten (er verrät) - verriet - verraten

şeklinde kullanılmaktadırlar.

1.4.3.3. Bileşik Fiiller

Bileşik fiiller aşağıdaki biçimlerde oluşurlar:⁽¹²⁾

Edat : abfahren, ankommen, v.d.

Zarf : hinausgehen, zurückfahren, v.d.

Sıfat : feststellen, totschlagen, v.i.

(10) LUSCHER - SCHAPERS, a.y., 1983, s.24.

(11) LUSCHER - SCHAPERS, a.y., 1983, s.24.

(12) Dora SCHULZ - Heinz GRIESBACH, Grammatik der deutschen Sprache, Max Hueber Verlag, B.11, Münih, 1984, s.28.

İsim : achtgeben, teilnehmen, v.d.

Fiil : spazierengehen, kennenlernen, v.d.

Yukarıda verilen bütün örnek fiillerde altı çizili olan kısımlar karşısında yazılı sözcük grubuna girmektedir. Bunların tümü ayrılabilir (=trennbar) fiildir. Bu tür fiillerde ge- önek ile fiil arasına girer.

abfahren : abgefahren

abraten : abgeraten

herkommen : hergekommen örneklerinde olduğu gibi.

Belirtilen bu gibi önekler (=Präfixe) bulunan fiillere ayrılabilen fiiller diyoruz. Bu önekler vurgusuzdur. Ayrıca vurgusuz, fakat ayrılamayan önekler de vardır. Bunlar:

be-	<u>bef</u> ehlen	befohlen
ge-	<u>ge</u> hören	gehört
emp-	<u>emp</u> fehlen	empfohlen
ent-	<u>ent</u> nehmen	entnommen
er-	<u>er</u> suchen	ersucht
miß-	<u>miß</u> lingen	mißlungen

Verilen örneklerin dışında kalan işlek eklerden bazıları da ob-, ver-, zer- önekleridir. Bu eklerle başlayan fiillere ayrıca ge- öneki getirilmez.

Bunlardan başka üçüncü grup bileşik fiiller durch-, über-, um-, unter-, voll-, wider- önekleri ile yapılır. Bu ekler vurgulu iseler fiil ayrılır, vurgulu degilseler ayrılmazlar.

durchschneiden

Die Mutter schneidet den Apfel durch.

Das Schiff hat die Wellen durchgeschnitten.

übersetzen

Er setzt die Leute mit seinem Boot über.

Ich übersetze den Brief ins Türkische.

2. Perfekt'in Diğer Zamanlarla İlişkisi

Perfekt aşağıdaki çizelgede gösterildiği şekilde kullanılır.

Geçmiş Zaman	Şimdiki Zaman	Gelecek Zaman
-----A-----> -----B----->		-----C----->

"Perfekt, geçmişte olmuş vakaları ifade etmek için kullanılan bir konuşma biçimidir. Präteritum'dan farkı, anlatılan olayların tasvirine yer verilmemesidir."⁽¹³⁾ Bunlar yukarıdaki şekile uygun olarak ifade edilir.

A. Bitmiş bir durum ifade ediliyorsa Perfekt kullanılır.

Ich habe mein Studium beendet.

Wir haben alle Äpfel aufgegessen.

(13) SCHULZ - GRIESBACH, a.y., 1984, s.46.

B. Geçmişte başlamış ve güncelliğini yitirmemiş olay veya durumlar için kullanılır.

Peter ist vor einem Jahr nach Berlin gefahren. Er studiert dort Medizin. Ich verstehe Englisch, denn ich habe es in der Schule gelernt.

C. Jetzt, gerade, eben, soeben gibi zaman belirteçleri verilen mesajdaki olayın açıkladan önce olduğunu belirtiyorlar.

Wir haben soeben ein Telegramm bekommen.
Peter ist gerade fortgegangen.

D. Perfekt, gelecekte olması muhtemel bir olayın anlamı için de kullanılır.

Ihr seid schon da?
Wir haben euch erst morgen erwartet.

2.1. Perfekt - Präsens İlişkisi

Bu ilişki gerek Duden-Grammatik gerekse Weinrich tarafından incelenmiş, sonuçta Präsens'in bazen Perfekt ile ilişkisi içinde bulunduğu tespit edilmiştir. Bu ilişki genel anlam ifade eden veya halen şimdiki zaman için de güncel olan olaylar zinciri içerisinde karşımıza çıkar. Bu ilişkiyi belirtmek için de aşağıdaki örneği verelim:

"Ich habe die Stellung aufgegeben, weil ich zu alt dafür bin."(14)

Bu örnek cümlede temel cümle Perfekt, yan cümle ise Präsens. Çünkü geçmişte başlamış bir durum halen güncelliğini ve geçerliliğini koruyor. Ancak "Duden-Grammatik bu ilişkiyi eş zamanlılık esasına dayandığından bu durumu gözden geçiriyor."(15)

Ayrıca yan cümledeki Präsens, mevcut durumun belirtilmesinden başka gelecekteki bir durumu da ifade etmeye yarar.

"Haben Sie den süßen kleinen Kardinal schon gesehen, der morgen die von Krögert entworfene Mariensäule einweiht? (...)"(16)

"Johnson hat schon mehrfach erklärt, daß der Vietcong bei etwaigen Friedensverhandlungen vertreten sein wird, aber nie klargemacht, in welcher Form das geschehen soll."(17)

(14) Ulrike HAUSER-SUIDA - Gabriele HOPPE-BEUGEL, Die Vergangenheitstempora in der deutschen geschriebenen Sprache der Gegenwart, Untersuchungen von ausgewählten Texten, Max Hueber Verlag-Pädagogischer Verlag Schwann, Münih, 1972, s.198'den Duden Grammatik, s.573/6420.

(15) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.200.

(16) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.201'den Frankfurter Allgemeine Zeitung, 1.2.-18.2.1966, politische Nachrichten auf S.1 ff.

(17) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.200.

2.1.1. Zorunlu İlişki

"Präsens bir anlatım içinde Futur bir anlatıma geçilecekse bu durumda Perfekt kullanmak gerekir."⁽¹⁸⁾ Bunun pratikte kullanımı değişebilmektedir. Ancak teori ile uygulama arasındaki fark bir defa daha kendini göstermektedir. Bu iki görüşü de birer örnekle gösterelim:

"Wirklich gesiegt haben wir nur, wenn die Eingeborenen den Sinn der Schutzgebiete einsehen."⁽¹⁹⁾

"(...) -oder habt ihrs abgesprochen, bevor ihr auf den Schirm gezaubert werdet?"⁽²⁰⁾

2.1.2. İsteğe Bağlı İlişki

Perfekt - Präsens ilişkisi değişebilmektedir. Bu durumda Perfekt cümlelerin yerini Präteritum almaktadır. Bunu örneklerle açıklamaya çalışalım.

"Jeman hat mir erzählt, daß er eine Stundenreise macht, (...)"⁽²¹⁾

-
- (18) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.200'den
Heinrich BÖLL, Ansichten eines Clowns, Roman, Kiepenheuer und Witsch, Köln/Berlin, 1963, s.266.
- (19) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.201'den
Bernhard-Michael GRZIMEK, Serengeti darf nicht sterben, Ullstein-Verlag, 144.-151.Tsd., Berlin 1964, s.240.
- (20) BÖLL, a.y., 1963, s.179.
- (21) BÖLL, a.y., 1963, s.293.

"Er brauchte Männer, so wie man bei einem Umzug einfach Möbelpacker braucht, (...)" (22)

Yukarıdaki örnek cümlelerden ilkinin temel cümlesi Perfekt, ikincisinin ise Präteritum. O halde yalnız Perfekt-Präsens ilişkisi yok; bundan başka ilişkiler de var.

2.2. Perfekt - Präteritum ilişkisi

"Duden-Grammatik'e göre, bir temel cümle Perfekt ise onu takip eden yan cümlenin de Perfekt olması gerekir." (23)
Bunu örnek bir cümle ile açıklamaya çalışalım.

"Ich habe gefragt, warum meine Mutter in keinem Brief je erwähnt hat, daß sie es wei ." (24)

Burada Perfekt bir anlatımda, Perfekt - Präsens kombinasyonu içinde Perfekt - Präteritum ilişkisine değinilmiş. Oysa bu tür bir ilişki aşağıda vereceğimiz örnek cümlede açıkça görülüyor.

" Ich habe gefragt, wie sie mit Joachim lebte, damals, wie und wo und wie lange." (25)

"(...) zum Schluß sagte ich doch nicht, daß Joachim sich erhängt hat, sondern log: angina pectoris." (26)

(22) BÖLL, a.y., 1963, s.242.

(23) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.214.

(24) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.214'den Max Frisch, Homo Faber, Ein Bericht, Suhrkamp Verlag, Frankfurt, 1965, s.229.

(25-26) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.215.

2.2.1. Zorunlu İlişki

Temel cümlede zorunlu olarak Perfekt zamanın, yan cümlede ise Präteritum'un kullanılması, karşılıklı konuşmalar-da ve Präsens anlatım içerisinde değişebilir.

"Jetzt ist Professor O., den ich in Zürich noch vor einer Woche Persönlich gesprochen habe, auch gestorben."⁽²⁷⁾

"Ich weckte sie, wenn sie sich verschlief, damit sie rechtzeitig zur Kirche kam."⁽²⁸⁾

"Ich wußte natürlich, daß es Standesämter gab (...)."⁽²⁹⁾

Son örnekte, temel cümlelerin zamanı genel bir durumu belirtiyor ve eş zamanlılık durumu ortaya koyuyor.

2.3. Perfekt - Perfekt İlişkisi

Temel cümle ile yan cümlelerin zamanlarının aynı olması durumu genel olarak bütün kitaplarda incelenmiş. Bu konu Duden-Grammatik'de aşağıdaki örnek cümlelerle açıklanmış:⁽³⁰⁾

"Wir sind zu Hause geblieben, weil es geregnet hat."

"Ehe ich eingelassen worden bin, habe ich erst meinen Ausweis zeigen müssen."

(27) FRISCH, a.y., 1965, s.214.

(28) BÖLL, a.y., 1963, s.267.

(29) BÖLL, a.y., 1963, s.90.

(30) GREBE, a.y., 1973, s.573 ve 575.

Buradaki ikinci örneğin uygun seçilmediği, normal olarak Präteritum ifade edilen yardımcı fiilin (Modalverb) burada yan cümleden sonra Perfekt olarak kullanıldığı H.Suida ve H.Beugel tarafından yapılan çalışmada açıklanıyor. Yine onların görüşüne göre daha ilginç örnekler seçilmeli idi.(31)

Temel cümlede anlatılan Perfekt zaman (geçmiş zamanın birinci aşaması olarak düşünülürse) yan cümlede de bir Perfekt zamana (bu zaman da geçmişte olan olayın ikinci aşaması olarak değerlendirilirse) eş tutulabilir.

"Jacob hat ferner berichtet, daß eine an Ministerpräsident Stoph gerichtete Bitte, (...), am 24. Januar abgelehnt worden ist."(32)

"Eine ander Formulierung ist von NIELS BOHR geprägt worden, der den Begriff der Komplementarität eingeführt hat."(33)

2.4. Perfekt - Plusquamperfekt İlişkisi

Normal olarak Perfekt - Plusquamperfekt ilişkisinden söz etmek ve bu ilişkiyi temel cümle-yan cümle kombinasyonu içinde değerlendirmek klâsik dilbilgisi kuralları ile bağ-

(31) HAUSER-SUIDA -- HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.210.

(32) Frankfurter Allgemeine Zeitung, 060/12.

(33) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.213.

daşmıyor. Bu ilişkiyi Weinrich "doğru olmayan bir kombinasyon"⁽³⁴⁾ olarak değerlendirirken Duden-Grammatik bu konuya değinmemiş. Yurdumuzda hazırlanan ve Alman dilinin öğretimine yönelik kitaplardaki yaklaşımlar da farklı değil. Ancak temel cümledeki Perfekt çoğu zaman Präteritum'a dönüşüyor ve Präteritum-Perfekt ilişkisi şeklinde karşımıza çıkıyor. Bunu bir örnekle açıklayalım:

"Bei den Demonstranten handelte es sich vorwiegend um Studenten, die Straßensperren errichtet, den Unterricht boykottiert und Omnibusse mit Steinen beworfen hatten."⁽³⁵⁾

Perfekt - Plusquamperfekt ilişkisini de şu cümle ile gösterelim:

"In dieser Lage hat mir die Ausbildung im prinzipiellen Denken, die wir auf der Schule erhalten hatten, außerordentlich geholfen, (...)"⁽³⁶⁾

2.4.1. Zorunlu İlişki

Nachdem, seit/seitdem gibi geçmiş zaman gerektiren fiillerin kullanıldığı yan cümlelerle geçmişteki bir durum

(34) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.231.

(35) Frankfurter Allgemeine Zeitung, 052/9

(36) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.213'den
Werner HEISENBERG, Das Naturbild der heutigen Physik,
Ro-ro-ro Tb., Nr. 8, Hamburg 1963, s.29.

ifadesi için kullanılan als cümlelerinde Plusquam-perfekt kullanılması gerekir."⁽³⁷⁾

Was ist mit der Lampe geschehen, nachdem Sie sich beschwert hatten.

Wir haben nie herausbekommen, was in dieses Gnu gefahren war.

2.4.2. İsteğe Bağlı İlişki

"Konuşmanın zamanları aynı ise, temel cümledeki Perfekt, Präteritum yapılabilir."⁽³⁸⁾ Bunu bir örnek cümle ile gösterelim:

"In dieser Kritik wurde ich von einem Freund bestärkt, mit dem ich in der Jugendbewegung viele Wanderungen gemeinsam unternommen hatte."⁽³⁹⁾

Burada, konuşmacı belki de temel cümlede Perfekt zamanı kullanabilirdi. Fakat yazı dilinde bu yukarıda da açıklandığı gibi Präteritum'a dönüştürüldü.

2.5. Perfekt - Futur I ilişkisi

Bu ilişki çerçevesinde temel cümlede Perfekt, yan cümlede ise Futur I zamanlar yer almaktadır. Futur I, Präsens bir anlatım içinde diğer zamanlarla yer değiştirebilir.

(37) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.232.

(38) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.232.

(39) HEISENBERG, a.y., 1963, s.40.

Kesin bir kural yoktur. Perfekt - Futur I ilişkisini gösterir bir örnek cümle verelim:

"Physik und Biologie haben eingesehen, daß sie das Geheimnis der Schöpfung nicht enträtseln werden." (40)

(40) Hermann GELHAUS, Das Futur in ausgewählten Texten der deutschen Sprache der Gegenwart, Studien zum Tempus-system, Max Hueber Verlag, Münih, 1975, s.250'den Peter BAMM, Ex ovo. Essays über die Medizin, Stuttgart 1963, s.237.

IV. PLUSQUAMPERFEKT

Almancada Plusquamperfekt "bir eylemin zaman ve oluş yönü ile olup bittiğini dile getirir."⁽¹⁾ Bu şekli ile konuşmacının içinde bulunduğu zamandan daha önce olmuş, bitmiş bir olayın açıklanmasına yardımcı olur.

Wir hatten die Arbeit bereits erledigt, als er uns besuchte.

Ayrıca Präteritum anlatım sırasında sadece bir önceki zamanı değil; içinde bulunulan zamanla (=Präteritum) belli bir kombinasyon halinde de kullanılır.⁽²⁾ Bu durumda olayın kesin olarak sona ermiş olması gerekir.

Wir gingen damals so lange, bis wir Wasser gefunden hatten.

1. Plusquamperfekt'in Yapılışı

Plusquamperfekt, Perfekt'de olduğu gibi 'haben' ve 'sein' yardımcı fiilleri ile yapılır. Ancak, bu fiillerin Präteritum (=Imperfekt) şekillerinin kullanılması ve kişilere göre çekimlerinin yapılması gerekir. Bunu bir formül

(1) Yaşar YILDIZ, Deutsch-Almanca, Çardı Yayınları, Hilden/Düsseldorf, 1975, s.108.

(2) Bkz.: Bu çalışmada Präteritum 2.4. Präteritum-Plusquamperfekt ilişkisi.

ile gösterelim: (3)

haben
sein (Präteritum) + Partizip II

Bu formülde de görüldüğü gibi Plusquamperfekt, aynen Perfekt zamanda olduğu gibi 'haben' ve 'sein' yardımcı fiilinden başka esas fiilin üçüncü şekili kullanılarak yapılıyor. Bu üçüncü şekile asıl fiilin edilgen sıfat fiili veya kısaca Partizip II diyoruz. (4)

1.1. Düzenli Fiiller

Plusquamperfekt zamanda düzenli fiillerin 'haben' yardımcı fiili ile çekimi yapılır. (5)

Ich (er/sie)	hatte	gespielt / gearbeitet.
du	hattest	
wir (sie/Sie)	hatten	
ihr	hattet	

Burada 'spielen' ve 'arbeiten' fiillerini örnek olarak seçtik.

(3) Heinz GRIESBACH, Deutsche Grammatik im Überblick, Tabellen, Listen und Übersichten, Max Hueber Verlag, B.5, Münih, 1984, s.16.

(4) Bu konuda bkz.: Bu çalışmada Perfekt.

(5) Çekimlerle ilgili olarak bkz.: Renate LUSCHER - Roland SCHAPERS (Çev. Yüksel PAZARKAYA), Deutsch 2000 Modern Almanca Dilbilgisi, Eğitim Yayınları, İstanbul, 1983, s.31.

Şimdi de Plusquamperfekt zamanda düzenli fiillerin 'sein' yardımcı fiili ile çekimini görelim:

ich (er/sie)	war früher viel <u>gewandert</u>
du	warst
wir (sie/Sie)	waren
ihr	wart

Bu örnekte 'wandern' fiilini inceledik. Bunun dışındaki diğer fiillerde de durum değişmez. Kişilere getirilen çekim ekleri aynı kalır. Partizip II da aynen Perfekt zamandaki gibi oluşturulur.

1.2. Düzensiz Fiiller

Düzensiz fiillerde de düzenlilerden farklı olarak dik-
kati çeken bir özellik yoktur. Burada da 'haben' veya 'sein'
yardımcı fiilinin Präteritum şekilde çekimi ile asıl fiilin
üçüncü hali yani Partizip II şekli kullanılır. Düzensiz
fiillerde Partizip II'in düzenli fiillere göre farklı oldu-
ğunu daha önceki bölümlerde açıklamıştık.⁽⁶⁾

Plusquamperfekt düzensiz fiillerin 'haben' yardımcı
fiili ile çekimi:

ich (er/sie)	hatte das Buch schon <u>gelesen</u>
du	hattest
wir (sie/Sie)	hatten
ihr	hattet

(6) Bkz.: Bu çalışmada Perfekt.

Yukarıdaki örnekte 'lesen' fiilini inceledik. Şimdi de 'bleiben' fiilinin Plusquamperfekt yapılışını 'sein' yardımcı fiili ile birlikte görelim:

ich (er/sie)	war zu Hause <u>geblieben</u>
du	warst
wir (sie/Sie)	waren
ihr	wart

Plusquamperfekt zamanın oluşturulmasına katkıları olan 'haben' ve 'sein' yardımcı fiillerinin ne zaman ve ne şekilde kullanılmaları gerektiği Perfekt bölümünde ayrıntılı olarak verildiğinden bunları burada tekrar açıklamıyoruz. (7)

2. Plusquamperfekt'in Diğer Zamanlarla İlişkisi

Plusquamperfekt aşağıda belirtildiği şekillerde kullanılır:

Geçmiş Zaman	Şimdiki Zaman	Gelecek Zaman
--------------	---------------	---------------

	Präteritum	----->
Plusquamperf.	>	
	Perfekt	----->

Plusquamperfekt, bir olayın bir başka olaya göre daha önce olduğunu belirtmek için Perfekt veya Plusquamperfekt

(7) Bkz.: Bu çalışmada Perfekt.

ve Präteritum ile kullanılır. Burada belirtilen Plusquamperfekt hemen hiç kullanılmaz.

"Ich bin zum Direktor gegangen. Ich hatte vorher um eine Unterredung gebeten. -Als wir die Fahrkarte gelöst hatten, gingen wir schnell zum Zug." (8)

Bu örnekte iki ayrı grup cümle verilmiş. İlk iki cümle belli bir süreci belirtiyor. Konuşmacı bunların ilkinde müdüre gittiğini Perfekt zamanda anlatıyor. Fakat müdüre gitmeden önce onunla bir ilişki kurduğunu, bu ilişkinin daha önceki zaman diliminde geçtiğini belirtmek amacıyla takip eden cümleyi de Plusquamperfekt zamanda anlatıyor.

İkinci örnek cümlede (Cümle sayısına göre üçüncü cümle oluyor.) ise yine belli bir süreç Plusquamperfekt-Präteritum bağıntısı içerisinde anlatılıyor.

Şimdi Plusquamperfekt'in diğer zamanlarla olan ilişkilerini açıklayalım:

2.1. Plusquamperfekt - Präteritum ilişkisi

Bu ilişki hem Weinrich hem de Duden-Grammatik'de belirtilmiş; "eş zamanlılık" ve "ön zamanlılık" durumuna

(8) Dora SCHULZ - Heinz GRIESBACH, Grammatik der deutschen Sprache, Max Hueber Verlag, B.11, Münih, 1984, s.48.

dikkat çekilmiştir. Bu araştırmada "Plusquamperfekt-Präteritum ilişkisi normal zaman süremi içinde anlamsal olarak eş zamanlılığı gösteriyor ve yan cümledeki olayın uygun zamanlarla değiştirilerek anlamsal olarak da bir ön zamanlılık durumu ortaya çıkabiliyor."⁽⁹⁾

"Wir benützen damals ein sonst recht gutes Physikbuch, in dem aber begreiflicherweise die modernste Physik noch etwas stiefmütterlich behandelt war."⁽¹⁰⁾

Bu örnekte temel cümledeki zaman Präteritum. Bundan sonra gelen ve bu cümlelerin anlamını tamamlayan ilgi cümlesi ise Plusquamperfekt zamanlı. Burada kitabın sahip olunduğu ve modern fizik o anki gördüğü muamele anları farklı iki zaman diliminde ele alınmış. Ancak burada söz konusu kitap olduğuna göre, cümleler taşıdıkları anlam itibarı ile eş zamanlı olarak da değerlendirilebilirler.

(9) Ulrike HAUSER-SUIDA - Gabriele HOPPE-BEUGEL, Die Vergangenheitstempora in der deutschen geschriebenen Sprache der Gegenwart, Untersuchungen von ausgewählten Texten, Max Hueber Verlag, Pädagogischer Verlag Schwann, Münih, 1972, s.234.

(10) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.235'den Werner HEISENBERG, Das Naturbild der heutigen Physik, Ro-ro-ro Tb., Nr.8, Hamburg, 1963, s.40.

Plusquamperfekt - Präteritum ilişkisi aşağıdaki örnek cümlede daha açık görülüyor.

"Melzow, der allein in seinem Büro war, hatte Bernie mit jovialem Lächeln empfangen."⁽¹¹⁾

2.1.1. Zorunlu İlişki

"Temel cümledeki Plusquamperfekt, anlatılan parçaya bağlı olarak zorunluluk arz edebilir."⁽¹²⁾ Bu zorunluluğu aşağıdaki örneklerle gösterelim:

"Denn ich hatte mir von vornherein klargemacht, daß ohne solche Unterstützung die Sofortpläne für Forschung und Ausbau nicht verwirklicht werden konnten, die notwendig waren, wenn die Serengeti für die Nachwelt überleben sollte."⁽¹³⁾

Burada temel cümle Plusquamperfekt ile yapılmış. Bu bir zorunluluktan kaynaklanıyor. Çünkü takip eden diğer cümleler Präteritum zamanda oluşturulmuşlar.

(11) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.234'den Heinz PINKWART, Mord ist schlecht für den hohen Blutdruck, Kriminalroman, Goldmann Tb., München, 1963, s.165.

(12) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.236.

(13) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.236'dan Bernhard-Michael GRZIMEK, Serengeti darf nicht sterben, Ullstein-Verlag, Berlin, 1964, s.330.

2.1.2. İsteğe Bağlı İlişki

"Bir parçada anlamsal - söz dizimsel açıdan ön zamanlılık durumu söz konusuysa, bu durumda Plusquamperfekt değiştirilebilir."⁽¹⁴⁾ Bu durumda Plusquamperfekt - Präteritum ilişkisi, Präteritum - Präteritum bir ilişkiye döner.

"Ein paar Wochen vor Rascher war schon der Missionar und Forscher Livingstone den Sambesi-Fluß aufwärts zum Njassasee gekommen, den Roscher als erster entdeckt zu haben glaubte."⁽¹⁵⁾

Bu örnekte normal Plusquamperfekt - Präteritum ilişkisi ele alınıyor. Aşağıda ise Plusquamperfekt'in yerini Präteritum'a bırakmasını bir örnek cümle ile görelim.

"Der Präsident, der vorübergehend mit dem Gedanken spielte, selbst nach Südvietnam zu fliegen, verwarf die Idee jedoch, weil ein solcher Schritt zu dramatisch erschienen hätte."⁽¹⁶⁾

2.2. Plusquamperfekt - Perfekt ilişkisi

Plusquamperfekt - Perfekt ilişkisi normal Präteritum anlatım içinde olmaz. Bu ilişki "konuşmanın yahut anlatımın bir bölümü için geçerlidir. Bunlar: Karşılıklı konuşma,

(14) HAUSER-SJIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.236.

(15) Frankfurter Allgemeine Zeitung, 1.2.-18.2.1966, politische Nachrichten auf S. 1 ff.

(16) GRZIMEK, a.y., 1964, s.94.

bir olayın aktarımı, bireyin kendisi ile ilgili objektif veya subjektif olarak bir durum hakkında bilgi vermesi"⁽¹⁷⁾ şeklinde karşımıza çıkar.

"Übrigens hatte sie gerochen, wie sie immer gerochen hat: nach nichts."⁽¹⁸⁾

2.2.1. Zorunlu İlişki

"Temel cümlede Plusquamperfekt zamanının olması birbirini takip eden cümle zincirleri içinde zorunludur."⁽¹⁹⁾

Bu durumda yan cümledeki Perfekt anlatım, geçmişteki bir zaman diliminde sona eren bir olay için kullanılır.

Ich hatte nicht gewußt, da er so gewachsen ist.
Ich hatte nicht daran gedacht, daß er morgen um diese Zeit schon abgereist ist.

Vereceğimiz son örnek, zaman bildiren 'nachdem' ile yapılan yan cümle:

Ich hatte ihn dann nicht mehr gesehen, nachdem er die Stadt verlassen hat.

(17) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.238.

(18) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.238'den
Heinrich BÖLL, Ansichten eines Clowns, Roman, Kiepenheuer und Witsch, Köln/Berlin, 1963, s.43.

(19) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.238.

2.2.2. İsteğe Bağlı İlişki

"Parçanın anlatım biçiminden bir olayın diğerine göre daha önce olduğu anlaşılıyorsa, Plusquamperfekt yerine Präteritum veya Perfekt kullanılabilir." (20)

"In einem selbständig gewordenen afrikanischen Staat, den wir auf unserer Reise besucht haben, war man gerade dabei, eine Fernstation zu bauen." (21)

Bu örnekte Plusquamperfekt bir anlatımda olması gereken temel cümle Perfekt ile kurulmuş.

2.2.3. Üslûpdan Kaynaklanan Özel Kullanım

Yazarın anlatım özelliklerinden kaynaklanan farklı durumlar da görülebilir.

"Ich hatte gesagt, was ich nie habe sagen wollen, aber gesagt war gesagt, (...)" (22)

"Ich hatte einfach vergessen, was ich bestellt habe, ich hatte anders im Kopf, (...)" (23)

Burada ikinci örnekte Plusquamperfekt-Perfekt-Präteritum ilişkisi ortaya koyulmuş.

(20) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.239.

(21) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.239'dan Max FRISCH, Homo Faber, Ein Bericht, Suhrkamp Verlag, Frankfurt 1965, s.240.

(22) FRISCH, a.y., 1965, s.116.

(23) FRISCH, a.y., 1965, s.119.

2.3. Plusquamperfekt - Plusquamperfekt İlişkisi

"Bu ilişki yan cümledeki zamanın temel cümledeki zamana uyması sonucu ortaya çıkar."⁽²⁴⁾ Söz konusu uyum ise temel cümledeki olay ile yan cümlede anlatılmak istenen olayın aynı zaman dilimi içinde ifade edilmesi şeklinde olur.

"Sie hatte die Schulklassen beobachtet, welche die Ausstellung besichtigt und gemeinsam dort im Restaurant gegessen hatten."⁽²⁵⁾

2.3.1. Zorunlu İlişki

Aşağıdaki sürem ile ilgili yan cümlelerde kullanılan zamanlara karşı Plusquamperfekt zamanlı temel cümle kullanmak zorunludur:

a) Zaman bildiren nachdem cümlelerinde;

"In deren Rheien war, nachdem er seine politischen Jugendjahre bei Naumann zugebracht hatte, Gustav Stresemann hinübergewechselt."⁽²⁶⁾

Yalnız burada açıklanan koşul nachdem ile kurulan Zustandspassiv için geçerli değildir.

(24) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.119.

(25) GRZIMEK, a.y., 1964, s.264.

(26) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.243'den Theodor HEUSS, Erinnerungen 1905-1933, Wunderlich Verlag, 5.Aufl., 71.-75. Tsd., Tübingen 1964, s.80.

b) Seit/seitdem gibi Perfekt zamanda yapılan cümlelerde temel cümle Plusquamperfekt olmak zorundadır.

"(...) dann kam er mit Schnaps zurück, erzählte mir strahlend, er habe soeben im Theaterausschuß eine Schlacht gegen die "miefigen Hunde von CDU" gewonnen, und forderte mich auf, ihm alles zu erzählen, was ich seitdem wir uns zuletzt gehen hatten, erlebt hatte."⁽²⁷⁾

Burada her iki gruba ait örnek cümlelerde Präteritum bir anlatım içine sıkıştırılan zamanla ilgili yan cümleler nedeni ile Plusquamperfekt'e geçilmiş. Bundan amaç anlatılan durumla ilgili olayın daha önce olduğunu belirtmek ve dinleyici veya okuyucunun dikkatini bu yöne çekmektir.

2.3.2. İsteğe Bağlı İlişki

"Yan cümledeki Plusquamperfekt, bazı fiiller olayın başlama ve bitiş noktalarını eylemin karakterine uygun olarak açıkça belirtiyorlarsa, Präteritum ile değiştirilebilir."⁽²⁸⁾ Bunu bir örnekle açıklayalım:

"Das Special Committee war für die Beratung nuklearer Planung im strategischen Bereich eingesetzt worden, als aus politischen Gründen die Vorschläge für ein gemeinsames nukleares Waffensystem der Nato (...) ins Stocken geraten waren."⁽²⁹⁾

(27) BÖLL, a.y., 1963, s.195.

(28) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.244.

(29) FRISCH, a.y., 1965, s.162

"Als sie aus dem Institut gekommen war, hatte ich Hanna, offen gestanden, nicht wieder erkannt;"⁽³⁰⁾

Özellikle ikinci cümledeki Plusquamperfekt diğer cümlelerle bağıntılı olarak Präteritum anlatımdan Plusquamperfekt'e geçmiş. Temel cümledeki eylemin yan cümledeki eylemin zamanına göre daha önce olması nedeni ile yan cümle Präteritum zamanda ifade edilebilir.

2.4. Plusquamperfekt - Präsens ilişkisi

Weinrich bu konuyu incelemiş ve bu şekilde bir ilişkinin aslında Alman dilinin kurallarına ters düştüğünü "yanlış kombinasyon" sözü ile açıklamıştır.⁽³¹⁾ Duden-Grammatik böyle bir ilişkinin olabilirliğini "Genel bir anlam ifade eden veya geçerliliğini henüz içinde bulunulan anda da devam ettiren ifadelerde, temel cümlelerin Plusquamperfekt zamanı yan cümledeki Präsens zamanla kullanılabilir."⁽³²⁾ diyerek açıklıyor.

Bu bağıntı belki de alışık olunmadığından Präteritum-Präsens veya Perfekt-Präsens şeklinde de kuruluyor. Şimdi bunlar için örnek cümleler verelim:

(30) FRISCH, a.y., 1965, s.162.

(31) Bu konuda bkz.: HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.245.

(32) HAUSER-SUIDA - HOPPE-BEUGEL, a.y., 1972, s.245.

"Das Gespräch, das am Mittwoch fortgesetzt werden soll, hatte zwei Stunden gedauert."

"Die Kritik richtete er an jene, die für einen Rückzug aus Vietnam sind."

"Ich habe nicht gewußt, daß Hanna einen Bruder hat." (33)

2.5. Plusquamperfekt - Futur I ilişkisi

Plusquamperfekt zamandaki bir temel cümleyi bazen Futur I zamanlı cümle tamamlayabilir. Bunu bir cümleyle örnekleyelim::

"Der Fabrikant Peter Bruckmann, der in dieser Niederschrift noch manchmal genannt werden wird, hatte das handwerkliche Können und die formale Begabung der beiden Männer entdeckt..." (34)

(33) FRISCH, a.y., 1965, s.228.

(34) Hermann GELHAUS, Das Futur in ausgewählten Texten der deutschen Sprache der Gegenwart, Studien zum Tempus-system, Max Hueber Verlag, München, 1975, s.250'den

Theodor HEUSS, Erinnerungen (1905-1937), 5.Aufl. Tübingen 1964, s.100.

V. FUTUR

Almanca Futur, werden zaman yardımcı fiili ile olusturulur. "Bu yardımcı fiilin cümleye girdiği yerlerde eyleme henüz başlanılmamıştır."⁽¹⁾ Konuşmacı isterse cümleye bir zaman zarfı koyarak eylemin ne zaman yapılacağını bildirebilir. Burada "anlatılacak durum gerçek zamanın belli bir yerinde kendini gösterir."⁽²⁾

Aslında Futur konusunda bugün bile kesin, berrak bir değerlendirmeye varmak çoğu dilbilimci için olanaksız görünüyor. Bu nedenle burada açıklamaya çalışılan konular çoğunluğun görüşüne uygun noktalar olacak.

1. Futur'un Yapılışı

Futur cümle kurmak için belli kurallar vardır. Bunlardan en önemlisi 'werden' zaman yardımcı fiilinin kullanılması koşuludur. Çün bu özelliği, Präsens ile anlatılacak olay arasında yakın bir ilişkinin doğmasına neden

(1) Yaşar YILDIZ, Deutsch-Almanca, Çardı Yayınları, Hilden/Düsseldorf, 1975, s.76.

(2) Hans WEBER, Das Tempussystem des Deutschen und des Französischen, Übersetzungs- und Strukturprobleme, A.Francke A.G. Verlag, Bern, 1954, s.207.

olur. Çünkü "konşmacı henüz Präsens'e ait olan zaman diliminde bulunmakta ve geleceğe yönelik tasarımlarını, arzularını ve hatta emirlerini Futur zamana yönelik olarak yapmaktadır."⁽³⁾ Bütün bunların tek bir zaman dilimine sığdırılması ise güçtür. Bu güçlüğü üstesinden gelmek için ise kolay bir formül gelişmiş: Futur zamanı ikiye ayırmak.

1.1. Futur I

"Futur I cümle kurarken 'werden' zaman yardımcı fiili şimdiki zamanda çekilir ve eylemle ilgili fiil hiç çekilmeden mastar halinde cümlenin sonuna gelir."⁽⁴⁾

Ich werde gehen.

Bu örnek cümlede yapılması düşünülen eylem gitmektir. Bu eylemle ilgili olan fiil ise 'gehen' dir; cümlenin sonuna hiç değiştirilmeden getirilmiştir. Bunu bir formülle gösterelim:

werden (Präsens) + Fiil (Mastar Şekli)

(3) Hermann GELHAUS, Das Futur in ausgewählten Texten der deutschen Sprache der Gegenwart, Studien zum Tempussystem, Max Hueber Verlag, Münih, 1975, s.33.

(4) YILDIZ, a.y., 1975, s.76.

Futur I diye adlandırdığımız zaman kendi arasında bölümlere ayrılır. İlk grup, "anlatılan olayın konuşmacının bulunduğu zamana göre henüz bitmemiş ve gelecekte başlayacağını ifade eden cümleleri kapsar."⁽⁵⁾ Bunlar yaklaşık olarak şöyle olur:

"Die kommenden Beratungen ... müssen davon ausgehen, daß die Partei nur dann regieren wird, wenn sie... die absolute Mehrheit gewinnt."⁽⁶⁾

"Futur kullanımların yaklaşık % 90'ını bu tür cümleler oluşturuyor."⁽⁷⁾ Konuşmacı bu cümleleri içinde bulunduğu duruma göre seçer ve amacına uygun olarak kullanır. Bu işlemi yaparken karşısındakine vermek istediği mesajı aşağıdaki durumlara göre iletir. Böylece verici alıcı bildirimi eksiksiz, kesintisiz gerçekleşebilir.

1.1.1. Kesin Açıklamalar

Futur I cümlelerde "konuşmacı karşısındakini bir konu hakkında temin etmek, ona güvence vermek isteyebilir."⁽⁸⁾

(5) GELHAUS, a.y., 1975, s.5'den Laurits SALTVEIT, Einige Bemerkungen zum deutschen Futurum, In: Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur 87, 1956/57, S.213.

(6) Paul GREBE ve Diğerleri, Duden-Grammatik der deutschen Gegenwartssprache, Bibliographisches Institut A.G., C.IV, B.3, Mannheim, 1973, s.85.

(7) GREBE, a.y., 1973, s.86.

(8) YILDIZ, a.y., 1975, s.77.

Das werde ich auf keinen Fall tun! Ich werde mich bestimmt für ihn entscheiden.

1.1.2. İhtimal Bildirme

Bu durumda, gerçekleşmesi muhtemel bir durumun nasıl olacağı hakkında kesin bilgi sahibi olmadığımızdan, cümleye kesinlik ifade etmeyen bir tahmin hakim olur. Bunun için Duden-Grammatik'de aşağıdaki örnekler verilmiş.⁽⁹⁾

Morgen wird sicher schönes Wetter sein.

Die Sitzung wird wohl beendet sein.

Bunların ilkinde gelecekte olması muhtemel durum özellikle morgen sözcüğü ile kesinlik kazanmıştır. Bu kesinlik durumun nasıl olacağı hakkında değil, gelecekte olacağı konusundadır.

1.1.3. Uyarı İçin

Eylemin oluş şekline göre tekil ikinci kişi ile kullanılırlar.

Du wirst mit uns gehen!

(9) YILDIZ, a.y., 1975, s.77.

1.1.4. Niyet Bildirme

Futur I ile "kesin tarih bildirmemekle birlikte, niyet ifade edilmektedir, kesinlik yoktur."⁽¹⁰⁾ Buna örnek olarak aşağıdaki örnek konuşmayı verelim:

A: "Was machst du denn heute abend?"

B: "Das weiß ich noch nicht. Zuerst werde ich mal ein riesiges Schnitzel essen, dann lese ich Zeitung und vielleicht gehe ich später ins Kino."

Bu konuşmada B'nin akşam için yaptığı plânlar gerçekleşmeyebilir veya konuşmacı bu niyetinden vaz geçebilir.

1.2. Futur II

Futur II cümle kurarken, Futur I'de olduğu gibi 'werden' zaman yardımcı fiili şimdiki zamanda çekilir. Eylemle ilgili fiil ise yine cümlenin sonuna, üçüncü şekli ile (=Partizip II) getirilir ve hemen yanına Perfekt zamanda aldığı yardımcı fiil olan 'haben' veya 'sein' mastar halde getirilir.

werden (Präsens)+Partizip II+haben/sein

Futur II anlam itibarı ile "konuşmacı açısından çoktan bulunduğu zamanın gerisinde kalmış, bitmiş bir durumu ifade etmeye yarar."⁽¹¹⁾ Bu durumu da damals, gestern gibi

(10) Renate LUSCHER - Roland SCHAPERS (Çev. Yüksel FAZARKAYA), Deutsch 2000 Modern Almanca Dilbilgisi, Eğitim Yayınları, İstanbul, 1983, s.35.

(11) GREBE, a.y., 1973, s.86.

sözcükleri kullanmak suretiyle ortaya koyar.

Es wird wohl gewesen sein.

Sie wird jetzt schon eine halbe Stunde auf mich gewartet haben.

1.2.1. İhtimal Bildirme

Futur II ileride olması muhtemel olaylar hakkında bir fikir yürütürken kullanılır.

Da wird er sich aber gefreut haben.

Bu tür cümlelerde zaman yardımcı fiili olan 'werden' yerine yardımcı hal fiili (=Modalverb) olan 'dürfen' de kullanılabilir. Bu durumda cümlenin zamanını Futur II olarak değerlendirme olanakı ortadan kalkar ve yeni bir yapı adı altında değerlendirilir.

Da dürfte er sich aber gefreut haben.

1.2.2. Kesin Durum Belirtme

Futur II "konuşmacı açısından henüz sona ermemiş ve daha önceden başlamış bir olayın gelecekteki durumunu ifade etmek amacıyla de kullanılır."⁽¹²⁾ Burada olayın gele-

(12) Rahmi ÖZTOPRAK, Kendi Kendine Öğrenmek İçin Almanca, Esaslı ve Kolay Öğretim Metodu, İnkılâp ve Aka Kitabevleri A.Ş., B.7, İstanbul, 1982, s.12.

cekte sonuçlanması durumu ağırlık kazanmaktadır. Bald, in einer Stunde, morgen, gleich, v.d. gibi zaman bildiren ögeler burada gelecekle ilgili bilgi aktarımında kesinlik sağlıyorlar.

In einer Stunde werde ich den Brief geschrieben haben. Wenn Sie so weiter gehen, werden Sie diese Stadt in einer Stunde hinter Ihnen gebracht haben.

2. Futur I ve Futur II Karşılaştırması

Gerek Futur I'de ve gerekse Futur II'de dikkati çeken özellik, her ikisinin de zaman belirten yardımcı fiil 'werden' ile yapılması ve bu fiilin tüm kişilere göre Präsens olarak çekilmesidir. Futur I'de eylemi belirten esas fiil cümleinin sonunda mastar (Infinitiv) halde bulunurken, Futur II'de üçüncü halde (Partizip II) kullanılıyor ve kendisinden hemen sonra eylemin türüne, özelliğine göre 'haben' veya 'sein' yardımcı fiillerinden birisi mastar olarak getiriliyor.

Ayrıca 'werden' in bir cümlede bir sanıyı ifade etmek için kullanıldığı durumlar da vardır. "Bu kullanışın gelecek zamanla bir ilgisi yoktur."⁽¹³⁾

Herr Özçelik wird 40.0000.- TL. im Monat verdienen.

(13) LUSCHER - SCHAPERS, a.y., 1983, s.35.

Die Stadt, in der ich geboren bin, werden Sie nicht kennen.

Bu cümleler aslında şu anlamları ifade ediyorlar:

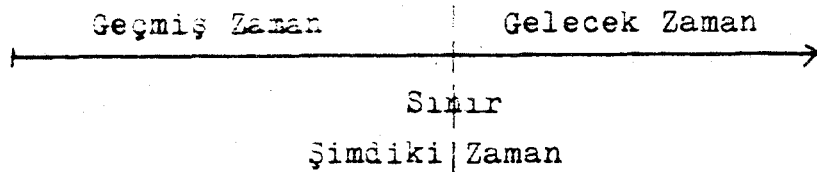
Ich nehme an, daß Herr Özçelik 40.000.-TL. im Monat verdient.

Ich nehme an, daß Sie sie nicht kennen, weil es eine kleine, ziemlich unbekannte Stadt ist.

3. Futur I'in Diğer Zamanlarla İlişkisi

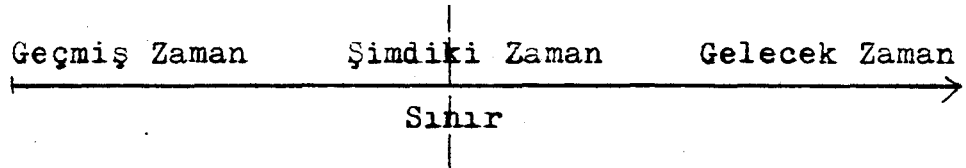
Futur'un diğer zamanlarla olan ilişkisi değişik dil-bilimciler tarafından incelenmiş ve bu ilişki 'eş zamanlılık' (Gleichzeitigkeit), 'art zamanlılık' (Nachzeitigkeit) ve 'ön zamanlılık' (Vorzeitigkeit) ilişkileri içinde değerlendirilmiştir.

İşlem sırasında tek bir zaman değil, diğer zamanlar da tek tek ele alınmıştır. Bunlardan Saltverit, zamanlar konusundaki görüşlerini açıklarken "şimdiki zamanı geçmiş ile gelecek arasında bir sınır olarak kabul ediyorum."⁽¹⁴⁾ diyor ve aşağıdaki şerh ile bu görüşüne açıklık getiriyor:

(14) GELHAUS, a.y., 1975, s.41.

Bu görüşe göre, "bir takım olayların gündeme gelebilmesi için gerekli şimdiki zaman (=Gegenwart) boşluğu yok; ayrıca Griesbach-Schulz'un yaklaşımından pek farklı da değil."⁽¹⁵⁾ İki görüşün birbirine yakınlığını şöyle bir şekilde gösterelim:

Aslında zamanları birbirinden kesin sınırlarla ayırmaya kalkmak belki de mümkün değildir. Şimdiki zaman, gelecek zaman ve geçmiş zaman bir ölçüde psikolojik birer kavramdan öteye gidemiyorlar. Bu nedenle zamanları birbirinden kesin sınırlarla ayırma yerine birbirleri arasındaki ilişkiyi inceleyip ortaya çıkarmayı daha olumlu bir yaklaşım olarak görüyoruz.

3.1. Futur I - Präsens ilişkisi

Temel cümledeki Futur I, yan cümledeki Präsens zamanla kullanılır. Bu kullanımda olayın anlatımına bağlı olarak yan cümledeki zamanı değiştirmek mümkündür.

(15) GELHAUS, a.y., 1975, s.41'den Heinz GRIESBACH - Dora SCHULZ, Grammatik der deutschen Sprache, 4.Aufl., München, 1966, s.54.

"Du wirst doch einsehen, daß jeder das Seinige tun muß, die jüdischen Yankees von unserer beiliegen deutschen Erde wieder zu vertreiben."⁽¹⁶⁾

"Marie wird es einfach nicht glauben, daß ich tot bin..."⁽¹⁷⁾

3.2. Futur I - Futur I İlişkisi

Futur I temel cümlede kullanıldığı zaman anlatıma bağlı olarak yan cümle de Futur I zamanlı olabilir.

"Aber die Englischstunden, ein paarmal die Woche, -du wirst nicht behaupten wollen, Eduard, daß die dir nicht eber zur Erholung und Wohltätigen Zerstreuung dabei dienen werden, als da sie zusätzliche Anstrengung bedeuteten."⁽¹⁸⁾

3.3. Futur I - Präteritum İlişkisi

Präteritum, temel cümledeki zamanın Futur I olması durumunda yan cümledeki zaman biçimi olur.

"Jeder wird es Ihnen nachfühlen, daß Sie deshalb auf eine dritte Sitzung drangen, welche in lebenswürdigster Weise verlief."⁽¹⁹⁾

(16) GELHAUS, a.y., 1975, s.246'dan Heinrich BÖLL, Ansichten eines Clowns (Bücher der Neunzehn 135), Köln, 1966, s.30.

(17) BÖLL, a.y., 1966, s.285.

(18) GELHAUS, a.y., 1975, s.246'dan Thomas MANN, Die Betrogene, Frankfurt a.M. 1954, s.53.

(19) GELHAUS, a.y., 1975, s.246.

3.4. Futur I - Perfekt İlişkisi

Futur I temel cümlede kullanıldığında yan cümlede Perfekt zaman kullanılabilir.

"Michael wird jetzt in Nairobi im New Stanley Hotel schlafen, nachdem er abends im schöngekehrten Bad gebadet hat." (20)

Buradaki örnekte zamanla ilgili olan nachdem yan cümlesi ile temel cümle arasındaki bağıntı korunmak istenildiği için Futur I - Perfekt ilişkisi tercih edilmiştir.

3.5. Futur I - Plusquamperfekt İlişkisi

Temel cümlede Futur I anlatım olduğunda, takip eden yan cümledeki zaman çok seyrek de olsa Plusquamperfekt zamanda olabilir.

"Sie werden mir glauben, daß in der neugotischen Backstein-Herz-Jesu-Kirche und mithin beim linken Seitenaltar alles beim alten geblieben war." (21)

3.6. Futur I - Futur II İlişkisi

Futur I temel cümlede, Futur II de yan cümlede tek bir olayın anlatımında karşımıza çıkabilmektedir.

(20) GELHAUS, a.y., 1975, s.249; van Siegfried LENZ, So zärtlich war Syleyken, (=Fischer Bücherei 312), Frankfurt a.M./Hamburg 1964, s.126.

(21) GELHAUS, a.y., 1975, s.249.

"Wenn das spielende Kind der Schöpfung die Möglichkeiten seines Spielzeugs Technik vollständig und nach allen Seiten hin durchgeprobt haben wird, wird es sich mit diesem Spielzeug zu langweilen anfangen."⁽²²⁾

4. Futur II'nin Diğer Zamanlarla İlişkisi

Gelhaus'un Almanca metinlerde Futur zamanı incelemesi sırasında, aslında onun araştırmasının kapsamına girmemesine rağmen Futur II ile bazı zamanların direkt bir ilişki içerisinde bulundukları tesadüfen ortaya çıkarılmış. Bu tespitten sonra Duden-Grammatik'in "Consecutio Kuralı"⁽²³⁾ na göre yanlış dediği bir durum gerçekte kullanım alanı bulmuştur.

4.1. Futur II - Präteritum İlişkisi:

Bir anlatımda temel cümle Futur II olursa, takip eden yan cümle Präteritum olabilir.

(22) GELHAUS, a.y., 1975, s.249.

(23) Consecutio: Kısaca Latince dilbilgisi çalışmalarından kaynaklanan ve daha sonra Almancaya geçen bir araştırma yöntemi. Amacı bir dildeki temel ve yan cümleler arasında dilin kullanımından doğan zaman ilişkilerini incelemektir. Bu konuda bkz.: GELHAUS, a.y., 1975, s.232.

(24) GELHAUS, a.y., 1975, s.257.

"Das wirst du ja gehört haben, Kindchen, daß Großpapa als junger Mann bei uns im Quartier war..."(25)

4.2. Futur II - Plusquamperfekt ilişkisi

Temel cümlelerin Futur II olduğu bazı durumlarda yan cümleler Plusquamperfekt zamanda oluşturulabiliyor.

"Der Ankündigung des Präsidenten zufolge werden bis etwa zum Jahresende 60.000 Amerikaner den Kriegsschauplatz in Südvietnam verlassen haben, da im Juli und August bereits 25.000 Soldaten der USA aus dem Land zurückgenommen worden waren."(26)

(25) GELHAUS, a.y., 1975, s.260'dan Werner BERGENGRUEN, Das Tempelchen, Zürich 1950, s.11.

(26) GELHAUS, a.y., 1975, s.260'dan NATIONALZEITUNG (Basel), Nr. 245, 17.9.1969, S.20.

Ü ç ü n c ü K ı s ı m

T Ü R K D İ L İ N D E K İ Z A M A N L A R

I. GENİŞ ZAMAN

Geniş zaman, adından da anlaşılacağı gibi her zamanı içine alan, fiilin her zaman ortaya çıktığını ve çıkacağını ifade eden zamandır. Geniş zaman eklerinin asıl fonksiyonu bu "her zaman"ı ifade etmektedir.⁽¹⁾ Bu zaman ifadesine dayanılarak geniş zaman ekleri çeşitli zamanlar için kullanılırlar.⁽²⁾

XIII. yüzyıldan bugüne değin gelişen Türkçenin "geniş zaman" kuruluşunda da şüphesiz bazı değişmeler ve gelişmeler olmuştur. Ancak biz bu çalışmamızda "eş süremlî"

(1) Muharrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, Bogaziçi Yayınları, Yayın Sıra No: 64, Büyük Kültür Eseri: 11, b.15, İstanbul, 1986, s.291.

(2) Kevser ACARLAR, "Türkçede Geniş Zaman (Muzari)", DİL BİLGİSİ SORUNLARI, TDK Tanıtma Yayınları Dil Konuları Dizisi: 19, Türk Dil Kurumu Yayınları:356, C.II, Ankara, 1972, s.224.

geniş zamanla ilgili bir özellikleri kesinlik ifade etmeleridir.(5)

1.1. -r Geniş Zaman Eki

'-r' bugün umumî geniş zaman eki durumundadır. Birden çok heceli bütün fiil kök ve gövdelerine, vokal ile biten bütün fiil kök ve gövdelerine, tek heceli fiil kök ve gövdelerinin de bir kısmına bu ek getirilir.(6)

açıl-ı-r	unut-u-r	ye-r	
gel-i-r	gıcırda-r	başla-r	gibi.

Yukarıdaki örneklerde değişmeyen bir -r eki var. -r'den önceki ünlü değişebiliyor. Bu durumda ise -ar, -er zaman ekleri karşımıza çıkıyor.

1.2. -ar, -er Geniş Zaman Ekleri

Tek heceli bütün fiil kök ve gövdelerine getirilen bir zaman ekidir. Tek heceli fiillerin geniş zamanı vokal ve konsonant ile biten bazı fiillerde ise -r ile yapılır. Bunların dışında kalan ve konsonant ile biten bütün tek heceli fiillere -ar, -er eki getirilir.(7)

(5) ERGİN, a.y., 1986, s.290.

(6) Bu konuda bkz.: ACARLAR, a.y., 1972, s.226.

(7) Tahir Nejat GENCAN, Dilbilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları: 418, B.4, Ankara, 1979, s.282.

yap-ar, kes-er, iç-er, biç-er gibi.

1.3. Çatılı Fiillerde Durum

Çatılı fiillere (=etkən, edilgen) ve ünsüzle biten isim soylu köklerden türemiş bütün fiil tabanlarına da ünlü uyumu kuralına bağli olarak genellikle -ur, -ür, -ır, -ir eklerinin geldiğı görülür.⁽⁸⁾

alın-ır, veril-ir, coştur-ur, küçül-ür gibi.

1.4. Kural Dışı Olanlar

Yalnız -l, -r ve -n ünsüzü ile biten sözcükler şimdiye değin açıklanan kuralın dışında kalırlar. Sayıları oldukça kısıtlı olan bu sözcükler 'dar yuvarlak' ve 'dar düz' ünlü almaktadırlar.⁽⁹⁾

Bir heceli köklerde -r'den önce dar ünlü gelmiş on iki eylem vardır. Bunlar da bir düzene bağlidir.

1.4.1. -l İle Biten Yedi Kök Eylem

Geniş ünlü + l	: Al-ır, ol-ur, öl-ür
B + dar ünlü + l	+ Bil-ir, bul-ur
Damak ünsüzü + Geniş ünlü + l	: Gel-ir, kal-ır

(8) ACARLAR, a.y., 1972, s.226.

(9) ERGİN, a.y., 1986, s.291.

1.4.2. -r İle Biten Beş Kök Eylem

v + ünlü + r : ver-ir, var-ır, vur-ur

Damak ünsüzü + ö + r : gör-ür,

Ayrıca, dur-ur eylemi.

1.4.3. -n İle Biten Eylemler

Bir heceli türemiş tabanlarda -r'den önce bir dar ünlü gelmektedir. Den-ir, yen-ir gibi. Buradaki -n'ler edilgenlik ekidir.⁽¹⁰⁾ San-ır da aslında "sığınmak" tan aşınma yoluyla bugünkü duruma gelmiştir.⁽¹¹⁾

Ol manga edhgü sagındı.

(=0 beni iyi sandı.)⁽¹²⁾

Sonuç olarak, yukarıda açıklanan sözcükler dışında kalan bütün geçmiş zaman eklerinin fiil kök ve gövdele-
rine bağlanması kendiliğinden zaman içinde bir kural bul-
muştur.

(10) GENCAN, a.y., 1979, s.284.

(11) Bu konuda ayrıca bkz.: ACARLAR, a.y., 1972, s.227 ve GENCAN, a.y., 1979, s.284. Bir dala konmak, bir yere konuk olmak anlamına gelen "konmak" fiilinin geniş za-
manı kuralına uygun olarak "konar" şeklindedir. 'Kuş dala konar.' Konmak fiilinin edilgen şekli olan 'kon-
mak' ise yine kendi kuralına göre 'konur' olur. "Cümle bitince nokta konur." örneğinde olduğu gibi.

(12) GENCAN, a.y., 1979, s.284

2. Geniş Zamanın Kullanılışı

Geniş zaman bildirme eki, zaman içinde kendiliğinden ~~pe~~ belli olmayıp kullanışa göre değişebilir.

2.1. Her Zaman

Bu ek dilimizde kullanılış bakımından bütün zamanları kapsamaması nedeniyle önem kazanır. Bu, eylemin geçmişte olduğunu bildirdiği gibi, şimdi de olmakta olduğunu, gelecekte de olabileceğini tam bir kesinlikle bildirir. (13)

2.1.1. Doğayla İlgili Olanlar

Bilimsel kurallar, tabiatın değişmez kuralları, gerçeğin karşı koyulmaz bütün kavramları hep geniş zamanlı fiillerle anlatılır.

Dünya güneş sisteminde bir gezegendir.
Baharda bütün tabiat canlanır.
İnsan doğar, büyür ...

2.1.2. Atasözü ve Deyimler

Atasözü ve deyimlerde kullanılan anlatım biçimi de bu zamanda olur.

(13) Tahsin BANGUOĞLU, Türkçenin Grameri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 528, B.2, Ankara, 1986, s.462.

Sakla samanı gelir zamanı.
 Ak akçe kara gün içindir.
 Mal canı kazanmaz, can malı kazanır.

2.1.3. Alışkanlıklar

Alışkanlık haline gelmiş eylemler veya bir alanda yetkinlik belirtilmek istendiği zaman bu zaman biçimi kullanılır.

Teyzem çok sigara içer.
 Sabahları erken kalkarım.
 O, yemek pişirir; evi temizler; çamaşır da yıkar.

2.2. Geniş Zamanın Geçmiş Zaman Yerine Kullanılması

Geniş zaman "geçmiş" zaman yerine kullanıldığında her iki geçmiş zaman şeklinin de ayrı ayrı verdiği anlamları içeren bir anlam taşır.⁽¹⁴⁾

Görülmediği, başkalarından işitildiği halde kesinlikle inanılan olayların anlatılışında -yalnız üçüncü tekil ve çoğul kişilerde- bu tür anlatıma baş vurulur.⁽¹⁵⁾ Ayrıca tarih kitaplarında ve hikâye anlatımlarında bu yol sıkça izlenir.⁽¹⁶⁾

(14) BANGUOĞLU, a.y., 1986, s.478.

(15) ACARLAR, a.y., 1972, s.228.

(16) GENCAN, a.y., 1979, s.283.

"Bir sabaha karşı dedi, köylülerden Çoban Mehmet isminde biri onu şu kayalığın başında yüzü koyun uzanmış buldu. Dürttü; kaldırmak istedi; baktı ki ölmüş. Üstü başı parça parça, vücudu yara bere içinde; fakat gözleri gülüyor gibi. Çoban Mehmet, hemen koşar, köye haber verir; gelirler, bakarlar; bir türlü nasıl öldüğünü anlayamazlar... Nihayet getirdiler, onu buraya gömdüler."⁽¹⁷⁾

Bu örnekte altı çizili eylemlere 'ne zaman?' sorusu yöneltilince alınması gereken muhtemel yanıt da yaklaşık "o vakit, öldüğü zaman, eskiden..." şeklinde olacaktır. Amaç geçmiş zaman ekleri yerine geniş zaman eklerini kullanarak anlatıma canlılık kazandırmaktır.

2.3. Geniş Zamanın Şimdiki Zaman Yerine Kullanılması

Geniş zaman, özellikle Osmanlıcada ve daha eski Türkçede şimdiki zamanın yerine kullanılırken bugün bunun uzantılarını yer yer görmek mümkün:

"Köyün mezbelesinde köpek inikleri, insan yavruları birbirine karışmış oynaşıyorlar, kâh küçük çocuklardan biri, süprüntülerin arasından bir şey bulup çıkartır, köpek üzerine hücum eder, kâh köneğin ön

(17) GENCAN, a.y., 1979, s.283.

ayaklarındaki bir lokmaya çocuk saldırır."⁽¹⁸⁾

2.4. Geniş Zamanın Gelecek Zaman Yerine Kullanılması

Geniş zamanda eylem geniş bir zamana bağlandığı için kesin değildir. Bu eylem hep olan veya olacak olan eylem değil, aynı zamanda olabilen veya olabilecek bir eylemler; olasılık ifadesi de taşır. Bu durum gelecek zaman ifadesinde sıkça görülür. Geniş zaman eklerinin kesin ifade yerine olası bir durumu belirtmesi özelliği, onları 'bildirme'⁽¹⁹⁾ kiplerinden 'tasarım'⁽²⁰⁾ kiplerine daha çok yaklaştırır.⁽²¹⁾

"Fena bir iş değil, bilsen, sen de bana hak verirsin."

(Reşat Nuri GÜNTEKİN)

(18) ACARLAR, a.y., 1972, s.230.

(19) Bildirme kipleri, olumlu veya olumsuz, yapılan veya yapılması muhtemel eylem ile eylemin zamanını belirler. Bildirme kiplerini yapan şekil ekleri aynı zamanda zaman ekleri durumundadır.

(20) Tasarım kiplerinde zaman ifadesi yoktur. Ekler sadece şekilleri ifade ederler; şekiller de koşul, istek şeklinde ortaya çıkar.

(21) ERGİN, a.y., 1986, s.292.

"Ya saati getirir (getirecek) yahut da tekmiil vücudunu ateşle daglarım (dağlayacağım)."

(Reşat Nuri GÜNTEKİN)

2.5. Geniş Zamanın Farklı Kullanım Özellikleri

Saygılı hitaplarda soru takısı 'mi?' geniş zaman eklerine incelik kazandırır. (22)

Buraya gelir misiniz?

Söyle oturmaz mısınız?

Sayın bay bu armağanımızı kabul buyurmazlar mı?

sorulu kullanışlarda yadsıma ayırtısı da bulunur.

Ben böyle sevimsiz işlere burnumu sokar mıyım?

(=sokmam)

3. Geniş Zamanın Çekimi

3.1. Geniş zamanın olumlu çekimi

Geniş zaman çekiminde kişi adılı kökenli olan birinci tür kişi ekleri kullanılır. (23) Bu ekler şunlardır:

Tekil 1. kişi: -ım, -im, -um, -üm

2. kişi: -sın, -sin, -sun, -sün

3. kişi: ---

(22) GENCAN, a.y., 1979, s.374.

(23) Kişi ekleri çekimli fiillerde hareketi yapan veya olan kişiyi belirten eklerdir. Bu konuda bkz.: Ali İhsan MİHÇİ, Ornekli Uygulamalı Türkçe Dilbilgisi, Temeleğitim Okulları 7.Sınıf, Yıldırım Yayınları, Ankara, ?, s.71.

- Çoğul 1. kişi: -ız, -iz, -uz, -üz
 2. kişi: -sınız, -siniz, -sunuz, -sünüz
 3. kişi: -lar, -ler

3.2. Geniş Zamanın Olumsuz Çekimi

Geniş zamanın olumsuz şekli diğer zamanlardan farklı bir özellik gösterir. Diğer zamanların olumlu ve olumsuz hallerinde normal olarak şekil ve zaman ekleri yeterliyken geniş zaman için özel ekler kullanılır. (24)

bil-me-m	yap-ma-m
bil-mez-sin	yap-maz-sın
bil-mez	yap-maz
bil-me-y-iz	yap-ma-y-ız
bil-mez-siniz	yap-maz-sınız
bil-mez-ler	yap-maz-lar

Her iki örnekte de görüldüğü gibi geniş zaman için kullanılan ek birinci kişilerde -ma, -me; diğerlerinde -mez, -maz'dır.

-me, -ma aynı zamanda olumsuzluk eki olduğundan olumsuzluk ve zaman işlevi aynı ekte toplanmıştır. (25)

(24) Tahir Nejat GENCAN, Dilbilgisi, Lise I, II, III, Kanaat Yayınları, B.17, İstanbul, 1978, s.148.

(25) ERGİN, a.y., 1986, s.294.

II. GELECEK ZAMAN

"Eylemin belirttiği iş, oluş, edim, vb. nin geleceğe ilişkin olduğunu gösteren zamana gelecek zaman diyoruz."⁽¹⁾ Hem şekil hem zaman ifade eden gelecek zaman ekleri "şekil olarak bildirme, zaman olarak da gelecek zaman ifade ederler"⁽²⁾

1. Gelecek Zamanın Diğer Zamanlarla İlişkisi

Geniş zaman ekleri ile şimdiki zaman ekinin de bazen gelecek zaman için kullanıldığına değinmiştik.⁽³⁾ Geniş zaman eklerinin bildirdiği gelecek zaman olasılık belirtirken, şimdiki zaman ekinin bildirdiği gelecek zaman, çok yakın, daha doğrusu şimdiki zamanla birleşmiş zamandır.⁽⁴⁾

Şimdiki zaman eki ile belirtilen gelecek zaman yakın ve kısadır. Eylem şimdi başlamış gibi çok kesin bir oluş ifadesi taşır.⁽⁵⁾

(1) Berke VARDAR ve Diğerleri, Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları: 471, Ankara, 1980, s.82.

(2) Muammer ERGİN, Türk Dil Bilgisi, Boğaziçi Yayınları Yayın Sıra No: 64, Büyük Kültür Eseri: 11, B.15, İstanbul, 1986, s.302.

(3) Bu konuda bkz.: Bu çalışmada 'Geniş' ve 'Şimdiki Zaman'

(4) ERGİN, a.y., 1986, s.302.

(5) Nermin YÜZBAŞIOĞLU, - Muammer YÜZBAŞIOĞLU, Uygulamalı Kolay Dilbilgisi, Serhat Dağıtım Yayınevi A.Ş., B.8, İstanbul, 1984, s.81.

2. Gelecek Zaman Ekleri

Asıl gelecek zaman eklerinin bildirdiği gelecek zaman; niyetli, istekli, belirli bir gelecek zamandır. Bu gerçek gelecek zamanda olasılık değil, kesinlik vardır. Hareketin olabileceği değil, olacağı belirtilir. Ayrıca bu gelecek zaman şimdiki zamana karışmış bir gelecek zaman değil, şimdiki zamandan sonra başlayan tam ve açık bir gelecek zamandır.

Gelecek zaman eki ile ifade edilen "gelecek zaman, şimdiki zamandan sonraki bütün zamanı içine alan geniş, tam bir gelecek zamandır ve hareketi başlamış gibi bir çok kesinlik değil, istekli, belirli bir gelecek zaman hareketi kesinliği belirtir."⁽⁶⁾

2.1. Bugün Kullanılan Ekler

Gideceksin;
Gideceksin ırıpların çalkantısında.
Balıklar çıkacak yoluna karşıcı;
Sevineceksin.
Ağları silkeledikçe
Deniz gelecek eline pul pul.

Orhan Veli KANIK

(6) Fethi BOLAYIR, Uygulamalı Dilbilgisi, İlkokul 4-5, Okul Kitapları Ltd. Şti., Ankara, 1984, s.126.

Parçada geçen eylemler sırasıyla gideceksin, çıkacak, sevineceksin, gelecek'tir. Bütün bu eylemlere 'ne zaman?' sorusunu yönelttiğimizde aldığımız yanıt: "İleride, sonra" dır.

Ne zaman sevineceksin?

Sonra, balıklar yoluna karşıcı çıktığı zaman.

Örnekten de anlaşılacağı gibi bugün kullanılan gelecek zaman ekleri -ecek, -acak'tır.

2.2. Gelecek Zaman Eklerinin Çekimi

Gelecek zaman eklerinin çekimi için birinci tipteki kişi ekleri kullanılır. (7) Bunlar:

- Tekil 1. kişi: -ım, -im, -um, -üm
 2. kişi: -sın, -sin, -sun, -sün
 3. kişi: ---
- Çoğul 1. kişi: -ız, -iz, -uz, -üz
 2. kişi: -sınız, -siniz, -sunuz, -sünüz
 3. kişi: -ler, -lar

2.2.1. Gelecek Zaman Eklerinin Olumlu Çekimi

<u>mastar</u>	<u>fiil kökü</u>	<u>zaman eki</u>	<u>kişi eki</u>
gitmek	git	+ -ecek	+ -sin
çıkmaq	çık	+ -acak	+ ---

(7) Bkz.: ERGİN, a.y., 1986, s.282.

-acak, -ecek eklerindeki -k, çekim sırasında iki vokal arasında kalınca sedalılaştır ve yumuşar.⁽⁸⁾ Bulacağım, çekeceğim örneklerinde olduğu gibi. Bunu bir şema ile gösterecek olursak:⁽⁹⁾

<u>mastar</u>	<u>fiil kökü</u>	<u>zaman eki</u>	<u>kişi eki</u>	<u>çekimlenmişi</u>
sevinmek	sevin	-ecek	-im	sevineceğim
sevinmek	sevin	-ecek	-sin	sevineceksin
sevinmek	sevin	-ecek	---	sevinecek
sevinmek	sevin	-ecek	-iz	sevineceğiz
sevinmek	sevin	-ecek	-sınız	sevineceksiniz
sevinmek	sevin	-ecek	-ler	sevinecekler

2.2.2. Gelecek Zaman Eklerinin Olumsuz Çekimi

Gelecek zamanın olumsuz şekli için, olumsuzluk ekleri olan -me, -ma yeterlidir. Fiil köklerine doğrudan getirilirler.

durmayacak, sevinmeyecek, vd.

(8) Nevin SELEN, Söyleyiş Sesbilimi Akustik Sesbilim ve Türkiye Türkçesi, Türk Dil Kurumu Yayınları: 454, Türkiye Türkçesi Temel Dilbilgisi Genel Programı Dizisi 1/1d, Ankara, 1979, s.22.

(9) Bu konu ile ilgili olarak bkz.: Ömer DEMİRCAN, Türkiye Türkçesinin Ses Düzeni Türkiye Türkçesinde Sesler, Türk Dil Kurumu Yayınları: 461, Türkiye Türkçesi Temel Dilbilgisi Genel Programı Dizisi I/1a, B, Ankara, 1979, s.67.

3. Gelecek Zamanın Şöyleyişteki Durumu

Gelecek zamanın olumlu çekimlerinde de gösterildiği gibi -acak, -ecek ekinin k'sı çekim sırasında iki vokal arasında kalınca sedalılışıp yumuşamış ğ'ye çevirilmiştir. "İstanbul Türkçesinde bu yumuşatma bugün çok ileri gitmiş, ğ [r] ve y [j] çok hafiflemiştir."⁽¹⁰⁾ Bundan başka eylemin kökü ünlü ise 'gülmeyecek' örneğinde olduğu gibi y kaynaştırma sesi de kullanılır.⁽¹¹⁾

(10) Tahsin BANGUOĞLU, Türkçenin Grameri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 528, Ankara, 1986, s.465.

(11) Tahir Nejat GENCAN, Dilbilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları: 418, B.4, Ankara, 1979, s.281.

III. ŞİMDİKİ ZAMAN

"Eylem, yapıldığı anda anlatılıyor"⁽¹⁾ başka bir ifadeyle, iş ve o işin anlatılışı aynı zaman içinde oluyorsa bu tür zamana şimdiki zaman diyoruz.

1. Şimdiki Zamanın Yapılışı

Bu ek hem şekil, hem zaman ifade eden eklerden biridir "Şekil eki"⁽²⁾ olarak "bildirme"⁽³⁾ zaman eki olarak da şimdiki zamanı ifade ederler.

1.1. Şimdiki Zaman Eki -yor

-yor eki için yapılan araştırmalar çoktur. Bunun "eski bir yürür, yorur eyleminden gelme olduğu"⁽⁴⁾ ileri sürülür. Hattâ bu ekin "yorı- (yürü-) fiilinin yora-r

(1) Fethi BOLAYIR, Uygulamalı Dilbilgisi, İlkokul 4-5, Okul Kitapları Ltd. Şti., Ankara, 1984, s.127.

(2) Şekil eki, fiil kök veya gövdesinin ifade ettiği eylemin ne olduğunu veya nasıl yapıldığını gösteren dilbilgisi kategorisidir.

(3) Bazı fiiller ortaya çıkan veya çıkacak olan bir hareketi bildirirler. Bu fiil şekillerine 'bildirme' kipleri adını veriyoruz. Bu konuda bkz.: Muharrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, Boğaziçi Yayınları Yayın Sıra No: 64, Büyük Kültür Eseri: 11, B.15, İstanbul, 1986, s.289.

(4) Tahir Nejat GENCAN, Dilbilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları: 418, Ankara, 1979, s.279.

geniş zaman şeklinden çıktığı"⁽⁵⁾ da yapılan açıklamalar arasında.

"Gördü kim kendi... aptes alıyürür (alıyorur).
Şeyhin seccadesi dahi ağaç üzerinde durur."⁽⁶⁾

Batı Türkçesinin başında yorı- fiilini, geniş zamanı ile bağlandığı asıl fiilin şimdiki zamanını belirten bir yardımcı fiil olarak görüyoruz.⁽⁷⁾

Eski Anadolu Türkçesinde hep bileşik fiil çerçevesi içinde kullanılan bu yorır, Osmanlıcada "haploloji"⁽⁸⁾ yoluyla ekleşmiş ve böylece -yor eki ortaya çıkmıştır. "yor ekinin bugün vokal uyumu dışında kalmasının ve ek olduğu halde o vokalini taşımasının sebebi de bir sözcük kökünden kalmış bulunmasıdır."⁽⁹⁾

(5) ERGİN, a.y., 1986, s.296.

(6) GENCAN, a.y., 1979, s.279.

(7) Sivrihisar'da 'geliyor' biçiminin yerine 'gelü yorır' biçimindeki kullanımı bugün de duymak mümkündür.

(8) Haploloji: Aynı sesle biten iki hecenin zamanla kaynaşarak tek bir hece durumuna düşmesi.

(9) Vecihe HATİBOĞLU, Türkçenin Ekleri, Türk Dil Kurumu Yayınları: 407, B.2, Ankara, 1981, s.7. Bu konuda ayrıca bkz.: Nermin YÜZBAŞIOĞLU - Muammer YÜZBAŞIOĞLU, Uygulamalı Kolay Dilbilgisi, Serhat Dağıtım Yayınevi A.Ş., B.8, İstanbul, 1984, s.81.

1.1.1. -yor Ekinin Bugünkü Kullanımı

Bugün Türkçede şimdiki zaman eki -yor'dur. Eklen-
diği fiilin açık orta hece durumunda kalan a, e vokalini
y'nin tesiriyle belirli bir şekilde darlaştırmaktadır. (10)

şimdiki zaman

<u>fiil kökü</u>	<u>y</u>	<u>ekilen olan -yor</u>	<u>çekimlenmiş hali</u>
başla-	+	y + -yor	başlıyor
uğra-	+	y + -yor	uğruyor
titre-	+	y + -yor	titriyor

1.1.2. -yor Ekinin Kişi Ekleri ile Çekimi

-yor eki birinci tipteki kişi eklerini alan şekil
ve zaman eklerindendir. Buna örnek olarak aşağıdaki çekim
biçimini verelim:

<u>fiil kökü</u>		<u>zaman eki</u>		<u>kişi eki</u>	<u>çekimlenmiş şekli</u>
uyu-	+	-yor	+	-um	uyuyorum
uyu-	+	-yor	+	-sun	uyuyorsun
uyu-	+	-yor	+	---	uyuyor
uyu-	+	-yor	+	-uz	uyuyoruz
uyu-	+	-yor	+	-sunuz	uyuyorsunuz
uyu-	+	-yor	+	-lar	uyuyorlar

1.1.3. -yor Ekinin Olumsuz Çekimi

-yor ekinin olumsuz çekiminde fiil köküne -me, -ma

(10) ERGİN, a.y., 1986, s.297.

eki getirilir.⁽¹¹⁾ Bu ekin ünlüsü, "şimdiki zaman çekiminde '-iyor' ekinin başındaki ünlünün değişimine bağlanır."⁽¹²⁾

almıyor	(al-ma-ıyor)
yapmıyor	(yap-ma-ıyor)
olmuyor	(ol-ma-ıyor)
dolmuyor	(dol-ma-ıyor)
sevmiyor	(sev-me-iyor)
gümüyor	(gül-me-iyor)
ölmüyor	(öl-me-iyor)

1.2. Adeylemlerle Yapılan Şimdiki Zaman

Şimdiki zaman için kullanılan -yor ekinden başka bir de iki fiil adının⁽¹³⁾ lokatifine⁽¹⁴⁾ bildirme ekleri getirilerek yapılan bir şekil kullanılmaktadır.

(11) Bu eklerin diğer kullanım biçimleri için bkz.: HATİBOĞLU, a.y., 1981, s.113.

(12) HATİBOĞLU, a.y., 1981, s.113.

(13) Cümleleri oluşturan sözcüklerin bir kısmı isim, bir kısmı sıfat, diğer bir kısmı ise adıldır.

Enis seni sordu.

Bu cümlede Enis isim, seni adıldır. Kalan sordu ise isim değildir. İsmi belirtmediği için sıfat da değildir. İsmi yerini tutmadığı için adıl da değildir. Sordu sözcüğü ile sorma eylemi belirtiliyor. İşte bu eylemi bildiren sözcük fiil, bunun kendi başına kullanımı ise fiil adıdır.

(14) Eylemin olduğu yeri göstererek bir bulunma ifade eden ektir. Yolda, derede gibi.

Bu açıklamaya uygun olarak gelmekte-y-im , yazmakta-y-ım gibi örnekleri verebiliriz.

1.2.1. Adeylemlerle Yapılan Şimdiki Zaman Çekimi

-makta, -mekte ve -mada, -mede'li şekille -yor çekimi arasında belirli bir fonksiyon farkı yoktur. Her ikisi de hareketin şimdiki zamanda yapılmakta olduğunu gösterirler. Yalnız -yor'dan farklı olarak 'hareketin mutlaka başlamış olduğu' anlamı vardır.

'Biraz sonra geliyorum.' diyebilmemize karşın, 'Biraz sonra gelmekteyim.' diyemeyiz. Yani "-yor'da başlamak üzere olan bir gelecek zaman ifadesi vardır."⁽¹⁵⁾ Lokatifli şekil daha belirli, daha kesin bir şimdiki zaman bildirir. Yukarıdaki iki cümle arasındaki fark zaman farkıdır. Arada bir devamlılık farkı yoktur.

2. Şimdiki Zamanın Diğer Zamanlarla İlişkisi

Türkçede şimdiki zaman için kullanılan eklerle diğer zamanlar da ifade edilebilmektedir. Bunun nedeni "Eklerdeki anlam kaymaları"⁽¹⁶⁾ şeklinde açıklanmaktadır. Bunların nasıl kullanıldıklarını görelim:

(15) ERGİN, a.y., 1986, s.298.

(16) GENCAN, a.y., 1979, s.374.

2.1. Şimdiki Zaman Ekinin Geniş Zaman Eki Yerine Kullanılması Durumu

Şimdiki zaman eklerinin devamlılık fonksiyonu onlara bir geniş zaman ifadesi de verir.⁽¹⁷⁾

Her zaman görüyorum.

Her zaman görmekteyim.

Yukarıda verilen örnek cümlelerde "geniş zamanlı bir eylemin şimdiki zamanda da devam ettiği esası"⁽¹⁸⁾ geçerlidir. Bu nedenle şimdiki zaman bir ifade kullanılmıştır.

2.2. Şimdiki Zaman Ekinin Gelecek Zaman Eki Yerine Kullanılması Durumu

-yor şimdiki zaman eki, henüz başlamamış, fakat başlamak üzere olan eylem için de kullanılır.

Gonca yarın Ankara'ya gidiyor.

Burada gitmekte diyemeyiz. Çünkü eylem henüz başlamamıştır. Buna karşın bir gelecek zaman ifadesi vardır.

2.3. Şimdiki Zaman Ekinin Geçmiş Zaman Eki Yerine Kullanılması Durumu

Şimdiki zaman bir anlatımla geçmişte olan bir olay ifade edilebilir.

(17) ERGİN, a.y., 1986, s.298.

(18) ERGİN, a.y., 1986, s.298.

"... Pazarlığa girişiyorum. Kafesi istediğim fiyata satın alıyorum."

KUŞ YEMİ (Reşat Nuri GÜNTEKİN)

Yukarıdaki örnekte geçmiş zamanda olmuş, bitmiş bir eylem şimdiki zaman eki -yor ile anlatılmış. Cümlelerin aslı "... pazarlığa giriştim. Kafesi istediğim fiyata satın aldım." şeklinde olmalıydı. "Bu durumdaki cümlelere ise görülen geçmiş zaman ifadeli cümleler denir." (19)

(19) GENCAN, a.y., 1979, s.374.

IV. GEÇMİŞ ZAMAN

"İş, oluş yapıldıktan sonra anlatılıyor" ⁽¹⁾ yani önce iş yapılıyor, anlatım daha sonraki bir zaman dilimi içerisinde oluyorsa geçmiş zaman kullanılır.

Can simit sattı.

Alaattin çay getirdi.

Geçmiş zamanı iki ana başlık altında toplamak mümkün. Bunlar:

1. Görülen geçmiş zaman,
2. Öğrenilen geçmiş zaman.

1. Görülen Geçmiş Zaman

Türkiye'de bugüne kadar yapılan dilbilgisi çalışmalarında henüz herkes tarafından benimsenmiş bir terminolojinin olmayışı ve her araştırmacının kendine özgü bir terim kullanması, özellikle 'geçmiş zaman' için yapılan çalışmalarda kendini gösterir.

Bu çalışmada "-di'li geçmiş zaman" ⁽²⁾ terimi yerine "görülen geçmiş zaman" ⁽³⁾ terimini kullanmayı uygun gördük.

(1) Fethi BOLAYIR, Uygulamalı Dilbilgisi, İlkokul 4-5, Okul Kitapları Ltd. Şti., Ankara, 1984, s.127.

(2) Tahir Nejat GENCAN, Dilbilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları: 418, B.4, Ankara, 1979, s.275.

(3) Muharrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, Boğaziçi Yayınları Yayın No: 64, Büyük Kültür Eseri: 11, B.15, İstanbul, 1986, s.298.

1.1. Görülen Geçmiş Zaman Eki

Görülen geçmiş zaman eki hem şekil, hem de zaman ifade etmeye yarar. Şekil söz konusu olunca bildirme, zaman söz konusu olunca da görülen geçmiş zamanı ifade eder.

Bu eke 'görülen geçmiş' zaman eki dememizdeki amaç, "hareketin geçmiş zamanda, konuşanın gözü önünde"⁽⁴⁾ yapılmış olmasıdır. Sonuşanın gözü önünde demek aslında, konuşanın gözü, bilgisi, şuuru önünde demektir. Bu nedenle bu eke 'görülen geçmiş' zaman eki diyoruz.⁽⁵⁾

Bu ek, eylem olarak düşünüldüğü zaman, eylemin olup bittiğini gösterir. Bunun için de "-dı, -di, -du, -dü; -tı, -ti, -tu, -tü"⁽⁶⁾ ekleri fiil köklerine, "ses uyumu"⁽⁷⁾ ve "benzeşme"⁽⁸⁾ durumu dikkate alınarak getirilir.

(4) ERGİN, a.y., 1986, s.298.

(5) ERGİN, a.y., 1986, s.298.

(6) GENCAN, a.y., 1979, s.275.

(7) Türkçede bir sözcükteki ünlülerin kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık veya darlık-genişlik bakımından benzeşmeleri konusunda bkz.: Haydar EDİSKÜN-Baha DÜRDER, Örnek Dilbilgisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, s.35.

(8) Bir sesin söz zincirinde kendisinden önce ya da sonra gelen bir başka sesle birlikte bulunmasından doğan ve özellik aktarımı yoluyla gerçekleşen değişim. /gitdi/nin /gitti/ olması gibi. Bkz.: Tahsin BANGUOĞLU, Türkçenin Grameri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 528, B.2, Ankara, 1986, s.103.

1.2. Görülen Geçmiş Zaman Ekinin Olumlu Çekimi

Görülen geçmiş zaman çekiminde ikinci tür kişi ekleri kullanılır. (9) Bunlar iyelik kökenlidirler ve şunlardır:

Tekil 1. kişi -m
2. kişi -n
3. kişi ---

Çogul 1. kişi -k
2. kişi -nız, -niz, -nuz, -nüz
3. kişi -lar, -ler

Şimdi bu eklerin görülen geçmiş zaman ekleri ile birlikte uğradıkları çekimi görelim:

<u>fiil kökü</u>	<u>zaman eki</u>	<u>kişi eki</u>	<u>fiilin çekimlenmişi</u>
gel-	-di	-m	geldim
gel-	-di	-n	geldin
gel-	-di	---	geldi
gel-	-di	-k	geldik
gel-	-di	-niz	geldiniz
gel-	-di	-ler	geldiler

1.3. Görülen Geçmiş Zaman Ekinin Olumsuz Çekimi

Diğer zamanlarda olduğu gibi, görülen geçmiş zaman için de -me, -ma olumsuzluk ekleri yeterlidir. Fiil köklerine doğrudan getirilir. Gel-me-di-m, yaz-ma-dı-m gibi.

(9) Bkz.: GENCAN, a.y., 1979, s.286.

2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Görülen geçmiş zamanı açıklarken Türkçe dilbilgisi çalışmalarında özellikle geçmiş zaman için belli, herkes tarafından kullanılan terimlerin olmayışına değindik. Bu durum 'öğrenilen geçmiş' zaman için de geçerli. Çünkü bu zamanda geçmiş zamanın bir alt dilimi. İlk çalışmalarda bu zaman için "-miş'li geçmiş zaman"⁽¹⁰⁾ ifadesi kullanılırken bugün "öğrenilen geçmiş zaman"⁽¹¹⁾ ifadesi kullanılmaktadır.

2.1. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki

Bu zaman eki hem şekil, hem de zaman ifade eder. Şekil olarak bildirme, zaman olarak görülmeyen, öğrenilen geçmiş zamanı ifade eder.

Öğrenilen geçmiş zaman terimi ile "geçmişte olan; konuşanın ve o hareketi bildirenin önünde cereyan etmeyen"⁽¹²⁾ eylemler ifade edilmek isteniyor. Yani bir olay yaşanıyor ve konuşan kimse onu sonradan duymuş, öğrenmiş, veya onun sonradan farkına varmış oluyor.⁽¹³⁾

(10) GENCAN, a.y., 1979, s.276.

(11) ERGİN, a.y., 1986, s.300.

(12) Neşe ATABAY-İbrahim KUTLUK-Sevgi ÖZEL (Yay. Doğan AKSAN), Sözcük Türleri, Türk Dil Kurumu Yayınları: 421, Ankara, 1983, s.232.

(13) Bkz.: ERGİN, a.y., 1986, s.300.

"Görülen" ile "öğrenilen" geçmiş zaman arasındaki en önemli fark da "vukuunda görülen, idrak edilen-görülmeyen, idrak edilmeyen"⁽¹⁴⁾ farkıdır.

Öğrenilen geçmiş zaman ekini eylem tabanlarına ünlü uyumunu dikkate alarak -miş, -mış, -müş, -muş biçiminde getiririz.⁽¹⁵⁾

Yaz-mış, git-miş, uyu-muş, üşü-müş gibi.

2.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman Ekinin İfade Ettiği Anlamlar

Öğrenilen geçmiş ile görülen geçmiş zamanların ortak yönleri olduğu gibi farklı yönleri de mevcuttur. Ortak özellikleri "yapılan işin anlatımdan önce olması"⁽¹⁶⁾dır. Bunlar kesinlik bakımından ayrılırlar:

Görülen geçmişte işin yapıldığı kesindir. Buna karşın öğrenilen geçmişte işin yapıldığı konusunda bir kesinlik yoktur. Mesajı veren kimse aslında olayı kendisi görüp duymadığından; başka bir ifade ile diğer kimselerden duymuş veya bir yerlerden okumuş olduğundan inancı kesin değildir.

(14) ERGİN, a.y., 1986, s.300.

(15) Vecihe HATİBOĞLU, Türkçenin Ekleri, Türk Dil Kurumu Yayınları: 407, B.2, Ankara, 1981, s.122.

(16) GENCAN, a.y., 1979, s.277.

Yüksel Avusturya'ya gitmiş (Gittiğini görmedim, söylediler.).

2.2.1. Masallarda

"Bir varmış, bir yokmuş, gurbet çölünde bir susuz seyyah varmış. Allah ona açmış, bir pınara rast getirmiş; pınar ona can vermiş..."⁽¹⁷⁾

BİR İÇİM SU (Refik Halit KARAY)

Örnekte de görüldüğü gibi masallarda da -mış, -miş, -muş, -müş ekleri doğrudan fiil köküne ulanarak öğrenilen geçmiş zaman bir anlatım biçimi kullanılıyor.

2.2.2. Şaşkınlık Belirtisi Olarak

Şaşkınlık belirtisi olarak da öğrenilen geçmiş zaman kullanıldığı olur. Söz gelimi mayıs ayında kullanılacak şu konuşma şaşkınlığın açık belirtisidir:

Bak! Bozdağ'a kar yağmış!

2.2.3. Üzüntüler

Öğrenilen geçmiş zaman eki ile üzüntüler de anlatılmaktadır. Buna örnek olarak Cenap Şehabettin'den bir şiir verelim:

(17) GENCAN, a.y., 1979, s.278.

"Gama tebdil olmuş ülfetin çağı!
 Güller kurumuş, son kuş uzaklaşmış ufuktan;
 Sönmüş hep ocaklar ve hep ölmüş kelebekler;
 Sorsam şu uçuk yüzlü ve yaşlı gözlü çocuktan
 Atiden acep elleri böğründe ne bekler." (18)

2.2.4. Övünme

Öte yandan "her cümlede alıcının dikkati çekilmek istenen bir sözcük vardır. Bu sözcük anlamca en önemli olanıdır." (19) Zaman zaman anlamca en önemli olan bu sözcük cümlenin tonlama doruğunu oluşturur. Bu durumdaki görülen geçmiş zaman eki övünme ve böbürlenmelerde kullanılır.

Biz öylelerini çok görmüşüz... gibi.

2.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman Ekinin Olumlu Çekimi

"Öğrenilen geçmiş zaman eklerinin çekimi birinci tipteki kişi ekleri ile yapılır." (20) Bunlar kişi adlı kökenlidirler ve şunlardır:

(18) GENCAN, a.y., 1979, s.278.

(19) Nevin SELEN, "Alman ve Türk Dilinde Ezgi (Intonation) Türleri (Karşılaştırmalı "kontrastiv" bir inceleme)", ESKİŞEHİR ANADOLU ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ, C.I, S.2 (Şubat, 1986), s.5.

(20) ERGİN, a.y., 1986, s.283.

Tekil 1. kişi -im, -im, -um, -üm
 2. kişi -sın, -sin, -sun, -sün
 3. kişi ---

Çoğul 1. kişi -iz, -iz, -uz, -üz
 2. kişi -sınız, -siniz, -sunuz, -sünüz
 3. kişi -lar, -ler

Yukarıda verilen kişi ekleri ile öğrenilen geçmiş zaman eklerinin birlikte uğradıkları çekim işe şöyle:

<u>fiil kökü</u>	<u>zaman eki</u>	<u>kişi eki</u>	<u>fiilin çekimlenmişi</u>
git-	-miş	-im	gitmişim
git-	-miş	-sin	gitmişsin
git-	-miş	---	gitmiş
git-	-miş	-iz	gitmişiz
git-	-miş	-siniz	gitmişsiniz
git-	-miş	-ler	gitmişler

2.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman Ekinin Olumsuz Çekimi

Öğrenilen geçmiş zamanı olumsuz çekmek için -me, -ma olumsuzluk eklerini fiilin köküne doğrudan getiririz. Gelmemiş, uyumamış, okumamış örneklerinde olduğu gibi

3. Türkçedeki -miş, -miş, -muş, -müş Ekleri

Bu ekler dilimizde çok amaçlı kullanıldıklarından dolayı, bunlarla ilgili çok kısa bir açıklama yapma zorunluluğu duyduk.

a) "-miş, -miş, -muş, -müş ekleri ile öğrenilen geçmiş zaman kurulur."⁽²¹⁾ koşmuşum (koş-muş-um), gelmişim (gel-miş-im) gibi.

b) Bu ekler "eylem kök ya da gövdelerinden sıfat görevinde bulunan geçmiş zaman ortacı"⁽²²⁾ (Partizipium) kurar."⁽²³⁾ susamış (su-sa-mış) çocuk gibi.

c) Bu eki alan sözcükler ikileme kurar. Bağırmış bağırmış yanıt veren yok... Ahmet Ağa mi? Çok görmüş geçirmiş birisidir.

d) Bazı eylem soylu sözcüklerle kalıplaşarak ad kurar."⁽²⁴⁾ Dolmuş (dol-muş), ermiş (er-miş) gibi.

Bu eklerin ve bundan önceki zaman eklerinin durumunu incelerken bugünkü yazı dilinde kullanılan başlıca zaman ekleri incelenmiş, sınıflandırılmış, görevleri belirtilmeye çalışılmıştır.

(21) Osman GÖKER, Üniversite Öğrencileri İçin Türkçe, T.C. Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, No: 32, C.II, Eskişehir, 1986, s.84.

(22) Ortaç: Eylemden türemiş, çoğunlukla sıfat, arada da ad olarak kullanılan eylemsi. Bkz.: Berke VARDAR, ve Diğerleri, Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları: 471, Ankara, 1980, s.115.

(23) HATİBOĞLU, a.y., 1981, s.121.

(24) HATİBOĞLU, a.y., 1981, s.123.

S O N U Ç

I. AYRIMSAL KARŞILAŞTIRMALI DİL BİLİMSEL SONUÇ

Her iki dilin de oldukça farklı özelliklere sahip olduğu daha ilk bakışta ortaya çıkıyor. Türkçe bağlantılı dil (agglutiniyende Sprache) grubuna dahil olduğundan, değişmeyen bir köke yetenek, işteşlik, olumsuzluk, zaman, kişi gibi çeşitli görevleri olan ekler, morfeimler getirilmekte ve bunlar ek yerleri belli olmayacak biçimde birbirlerine kaynaştırılmaktadır.

gez-dir-il-e-bil-me-si
baş-la-t-tır-dık-tan (sonra)

Almanca ise bükümlü dil (flektierende Sprache) grubuna dahil olduğu için çekim sırasında kökün, özellikle kökteki ünlünün değiştiği görülür.⁽¹⁾

Örneğin, Almandada 'içmek' anlamına gelen trinken eylemindeki /i/ ünlüsü, trank (Präteritum/Imperfekt) ve getrunken (Part. Perfekt) biçimlerinde /a/ ve /u/'ya dönüşür

(1) Bu konuda bkz.: Doğan AKSAN, Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim, Türk Dil Kurumu Yayınları: 439, C.I, B.2, Ankara, 1979, s.103.

Türkçe gibi bağlantılı dillerde hiç bir zaman böyle bir değişmeye rastlanmazken bükümlü dillerde eylem kökündeki başkalaşma ile değişik kavramların yansıtılması ve çeşitli ilişkilerin kurulması sağlanmış olur.

Hint-Avrupa dil grubuna ait gövde bükümlü Almanca ile Ural-Altay dil grubuna ait bağlantılı dil olan Türkçe-de zamanların oluşturulması konusunda eylem ile ilgili olarak tespit ettiğimiz diğer özellikleri sırası ile inceleyelim.

1. Gegenwart - Şimdiki Zaman - Geniş Zaman

1.1. Präsens - Şimdiki Zaman

Türkçede 'şimdiki zaman'ı oluşturabilmek için eylemin köküne -yor eki getirilir. Bu arada söyleyiş kolaylığı sağlamak üzere ek ile kök arasına bir vokal koyulur.

Ahmet kız-ı-yor.

Ahmet ist böse.

Bundan başka, olayın şimdiki zamanda geçtiğini anlam yönünden güçlendiren 'zaman belirteçleri' vardır. Bunlar hem Almancada hem de Türkçede kullanılırlar.

bugün	: heute
şimdi	: jetzt
bu hafta içinde	: innerhalb dieser Woche
bu yıl	: dieses Jahr
şu dakika	: diese Minute

Almancada Präsens zamanı oluşturmak için Türkçede olduğu gibi zaman ekleri kullanılmayıp, yalın fiil köküne kişi ekleri getirilir.⁽²⁾ Bu ek ile kök arasına bazı fiillerde -e- kaynaştırma vokali koyulur.

Almanca fiillerin kökünde bulunan vokallerin çekim sırasında, özellikle üçüncü tekil kişilerde değişmesi ve kural dışı fiillerin değişik çekimleri Türkçeden farklı olarak karşımıza çıkar (wissen, nehmen v.b. fiiller).⁽³⁾

Fiillerin çekiminde Türkçe ile Almanca arasında farklı iki dil grubuna ait olmalarından kaynaklanan yapısal farkın dışında anlam açısından bakılınca belli bir eş değeri görülür.

görüyorum	ich sehe
görmüyorum	ich sehe nicht
görüyor muyum?	sehe ich?
görmüyor muyum?	sehe ich nicht?

Yukarıda bu konuda fikir vermesi açısından olumlu, olumsuz, olumlu soru ve olumsuz soru çekimlerine karşılaştırmalı birer örnek verdik. Bu örneklerle göre Almanca Präsens zamanının Türkçedeki basit zamanlardan şimdiki zamanı karşıladığını söylemek mümkün olacaktır.

(2) Bkz.: Bu çalışmada Präsens

(3) Fiillerin köklerindeki değişmelerle ilgili olarak bkz.: Gerhard HELBIG-Joachim BUSCHA, Deutsche Grammatik, Ein Handbuch für den Ausländerunterricht, VEB Verlag Enzyklopädie, B.7, Leipzig, 1981, s.28.

1.2. Präsens - Geniş Zaman

Yabancılarla Türkçe öğretmede kolaylık sağlaması açısından "-r Präsens", "Aorist" veya doğrudan "2.Präsens" şeklinde anılan -Türkçe literatürdeki- geniş zaman için fiilin köküne -r, -ir, -ür veya -er/-ar getirilir. Bunu kişi ekleri takip eder.

Biz kendi işimizi görürüz.

Wir gehen unseren eigenen Geschäften nach.

Bu zamanın bir başka özelliği de tek bir yapıda değişik anlamlar ifade etmesidir.⁽⁴⁾

gelirim ich komme (regelmäßig, grundsätzlich)

Örnekte belli bir alışkanlığın sürdürülmesi söz konusu. Geleceğe yönelik bazı tasarımlar için de aynı biçimi kullanabiliyoruz.

gelirim ich komme (vermutlich, grundsätzlich)

Türkçede geniş zamanlı bir ifadeyi dile getirmek için fiilin köküne söz konusu zamanla ilgili fiilin köküne göre değişebilen ekleri getirmek gerekir. Almancada ise fiilin yalın köküne kişi eklerini getirmek yeterlidir.

(4) Bu konuda bkz.: Zeki TAŞAN, "Çeviri Üzerine: Zaman Kavramları", İZLEM, Yabancı Dil Öğretimi Dergisi, S.4 (Yaz/Kış 1980), s.51 ve bu çalışmada Geniş Zaman.

Zaman için ayrıca bir ek söz konusu değildir. Çünkü kişi ekleri eylemin kimin tarafından yapıldığını belirlediği gibi hangi zaman diliminde gerçekleştiğini de belirtmektedir.

Aşağıdaki örnekte de görüleceği üzere Almancadaki tek bir zaman (=Präsens) Türkçede iki ayrı zamanı (şimdi-ki ve gelecek zamanı) karşılıyor.

Kommt Ayşe? Ayşe gelir mi? / Ayşe geliyor mu?

Präsens'in geniş zaman ile uyduğu, aynı durumu ifade etmek amacı ile kullanıldığı, her iki zamanın eş değerde olduğu ileri sürülebilir.

2. Vergangenheit - Geçmiş Zaman

Türkçede geçmişte olan bir durumu ifade etmek için iki değişik zaman (görülen/-di'li ve öğrenilen/-miş'li geçmiş zaman); Almancada birbirinden bağımsız olarak üç ayrı zaman (Präteritum/Imperfekt, Perfekt, Plusquamperfekt) kullanılır.

Türkçede geçmiş zaman ekleri -miş ve -dir'dir. Bu eklerde bulunan vokaller fiilin kökündeki vokale bağlı olarak değişebilmektedir. Basit zamanlı fiillerde zaman ekleri doğrudan fiilin köküne getirilmekte ve bundan sonra da kişi ekleri gelmektedir.

Derin düşüncelerin sonunda şunu anladım.

Nachdem ich tief nachgedacht hatte, verstand ich es so.

Yemişler, içmişler.

Sie haben gegessen und getrunken.

2.1. Perfekt - Görülen Geçmiş

Türkçede görülen geçmiş zamanın (-di'li geçmiş zaman) olumlu, olumsuz, olumlu soru ve olumsuz soru biçimlerini Almanca karşılayan çekimler genellikle 'Perfekt' zamanlı olmaktadır.

gördüm	ich habe gesehen
görmedim	ich habe nicht gesehen
gördüm mü?	habe ich gesehen?
görmedim mi?	habe ich nicht gesehen?

Almanca Perfekt zamanın Türkçeden farkı, 'haben' veya 'sein' yardımcı fiillerinin kullanımındadır. Türkler açısından sorun, bunlardan hangisinin ne zaman kullanılacak olmasıdır.⁽⁵⁾

2.2. Perfekt - Öğrenilen Geçmiş

Türkçede 'öğrenilen geçmiş' zaman (-miş'li geçmiş zaman), yabancılara Türkçe öğretiminde kolaylık sağlanması ve 'görülen geçmiş' zamandan ayrılabilmesi bakımın-

(5) Bu konuda bkz.: Bu çalışmada "Perfekt"

dan "unbestimmte Perfekt"⁽⁶⁾ olarak adlandırılır.

Geçmiş zaman ekinde bulunan vokal, fiilin köküne bağlı olarak bazı değişiklikler gösterebilir (-miş, -miş, -müş, -muş gibi). Bu ekler doğrudan fiil köküne getirilir ve bunlardan sonra da kişi ekleri kullanılır.

Buna göre olumlu, olumsuz, soru çekimleri Almancada şu biçimleri karşılıyor:

gelmişim	ich soll gekommen sein
gelmemişim	ich soll nicht gekommen sein
gelmiş miyim?	bin ich wohl gekommen?
gelmemiş miyim?	bin ich nicht gekommen?

Bizden önce yapılan ayrımsal-karşılaştırmalı çalışmalarda bu konu değişik bir şekilde ele alınarak, bizde -miş zaman eki ile oluşturulan 'öğrenilen geçmiş' zamanın Almancada 'Plusquamperfekt' zamanla eş değerde olduğu ileri sürülmüştür. N.Cimilli-K.Liebe-Harkort bu konuda daha ileri bir açıklama ile -miş ekinin doğrudan fiilin köküne gelmeyip -yor, -ir gibi eklerden sonra geldiğini, bu ekleri takiben kişi eklerinin çekime tabi olduğunu belirtiyorlar.⁽⁷⁾

(6) Türkçede geçmiş zamanlar için bkz.: Herbert JANSKY (Yay. Angelika LANDMANN), Lehrbuch der türkischen Sprache, Otto Harrassowitz, B.11, Wiesbaden, 1986, s.24.

(7) Nükhet CİMİLLİ - Klaus LIEBE-HARKORT, Sprachvergleich türkisch-deutsch, Pädagogischer Verlag Schwann, B.3, Düsseldorf, 1980, s.29.

Türkçede bu açıklamaya uygun fiiller mevcut, ancak bunları basit zaman olarak değerlendirmek bizce sakıncalı. Çünkü bu durumda Türkçe bileşik zamanlar için belli bir karşılık aramak durumunda kalabiliriz.⁽⁸⁾

Bu görüşümüzü aşağıdaki örneklerle kanıtlamaya çalışalım:

Şimdiki Zaman + Öğrenilen Geçmiş Zaman

gel-i-yor-muş-um ich komme angeblich

Bu örnekteki fiilin zamanı bileşiktir. Fiilin köküne -yor şimdiki zaman eki ile -muş öğrenilen geçmiş zaman ekleri getirilerek rivayet bileşik zamanı (Banguoğlu'na göre şimdiki zamanın üçüncü çekimi olan söylenti⁽⁹⁾) elde edilmiştir.

Geniş zaman + Öğrenilen geçmiş zaman

gel-ir-miş-im Ich pflege angeblich zu kommen/

Ich würde angeblich kommen.

Burada ise fiil köküne önce geniş zaman, sonra öğrenilen geçmiş zaman ekleri getirilerek çekim yapılmış. Böylece fiil rivayet bileşik zamanlı (Banguoğlu'na göre

(8) Türkçede bileşik zamanlar için bkz.: JANSKY, a.y., 1986, s.194.

(9) Tahsin BANGUOĞLU, Türkçenin Grameri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 528, B.2, Ankara, 1986, s.457.

geniş zamanın çekimi olan söylentili) olmuştur.

Plusquamperfekt zamanın Türkçedeki karşılığı konusuna ileride değineceğimizden şimdilik bu konuya girmiyoruz.

2.3. Präteritum - Geçmiş Zaman

Türkçedeki basit zamanlar Almandaki Präteritum'u karşılayamıyor. Bu zaman için şimdiki zamanın hikâye biçimi (Banguoğlu'na göre şimdiki zaman ikinci çekimi olan anlatma) kullanılıyor. Ancak yapılan çevirilerde anlatım da canlılık ve akıcılığı sağlamak için bazı durumlarda 'görülen geçmiş' zamana da yer veriliyor.

Şimdiki zaman + Görülen geçmiş zaman

gel-i-yor-dum ich kam/ich war einer, der gerade kommt.

Burada Präteritum'u karşılayan 'şimdiki zamanın hikâyesi' görülüyor. Bundan başka aşağıda verilen iki ayrı metinde Präteritum'un Almanca ve Türkçedeki kullanım biçimleri görülmektedir.

"Die Kinder, die den Fluß entlang gingen, scherzten ab und zu miteinander..."⁽¹⁰⁾

(10) Tahir DEVECİ, Almanca Öğretiminde Çeviri, ?, Ankara, 1984, s.47.

İrmak boyunca yürüyen çocuklar zaman zaman birbirleriyle şakalaşıyorlardı.

"Alexander der Große zog einmal durch Anatolien und kam in die Stadt Tarsus. Mitten durch die Stadt floß ein Fluß. Sein Wasser war klar und kalt..."⁽¹¹⁾

Büyük İskender Anadoludan geçip Tarsus kentine geldi. Kentin ortasında bir ırmak akıyordu. Suyu duru ve soğuktu.

2.4. Plusquamperfekt - Geçmiş Zaman

Almanca Plusquamperfekt zamanlı bir ifadeyi Türkçeye aktarırken basit zamanlar çou kere yetmez ve bu durumda bileşik zaman olan öğrenilen geçmiş hikâye (Banguoğlu'na göre dolaylı: geçmiş zamanın ikinci çekimi olan anlatma) biçimi kullanılır.

Öğrenilen geçmiş + Geçmiş zaman

gel-miş-ti-m	ich war gekommen/ ich war einer, der wohl gekommen ist.
--------------	--

Bu örnekte öğrenilen geçmiş zaman eki ile görülen geçmiş zaman ekleri fiilin köküne getirilmişler ve bunları birinci tekil kişi eki izlemiştir. İki ayrı zaman ekinin

(11) DEVECİ, a.y., 1984, s.48.

birleşerek oluşturdukları bu zaman ise öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi adını alır.

Plusquamperfekt bir olayı Türkçede öğrenilen geçmiş zamanda ifade etmek de mümkündür. Yani bağlama göre değişen anlatım biçimlerini belirli bir kurala sınırlandırmak güçtür.

Geçmişte olmuş her türlü eylemi ifade etmek için kullanılan değişik zaman dilimine ait fiillerin anlamlarını kuvvetlendirmek için bazı zaman belirteçleri her iki dilde de mevcuttur. Bunlardan birkaçı: (12)

dün	gestern
demin	vorhin
son senelerde	in den letzten Jahren
eskiden	früher

3. Zukunft - Gelecek Zaman

Türkçede şimdiki zaman bir anlatımla gelecekteki bir olay veya durum kastedilebilir. (13) Bundan başka fiil köküne -ecek/-acak ekleri getirilerek gelecek

(12) Bu konuda bkz.: Maria SIBILLE-ÖNEL - Mehmet ÖNEL, Einführung in die türkische Sprache, Praktisches Lehr- und Übungsbuch für Deutsche, Geeignet für das Selbststudium, Verlag Onel, C.I, B.2, Köln, 1884, s.237.

(13) Bu konuda bkz.: Bu çalışmada Şimdiki Zaman.

zaman oluşturulabilir. Elde edilen biçimi ile basit gelecek zaman adını alır.

Yarın geliyorum. Ich komme morgen.
Geliyorum. Ich werde kommen.

Buna benzer durumları açıklamak için Cimilli-Liebe Harkort ikilisinin verdikleri örnek:⁽¹⁴⁾

Bizim kasabada fotoğrafçı dükkânı açacakmış.
Er soll in unserer Stadt ein Fotogeschäft eröffnen.

Verilen bu örnekte Türkçe ile Almanca karşılaştırılırken Türkçe gelecek zaman olarak alınan cümle basit bir zaman değil, iki ayrı zamanın birleşmesi ile elde edilmiş bir bileşik zamandır (Gelecek zamanın rivayeti).

Gelecek zaman + Öğrenilen geçmiş zaman
gel-ecek-miş-im Ich werde angeblich kommen.

Örnekte bileşik zamanın oluşumunu göstermeye çalıştık. Basit zamanlı fiillerin gelecek için çekimleri de aşağıdaki gibi yapılmaktadır:

göreceğim	ich werde sehen.
görmeyeceğim	ich werde nicht sehen.
görecek miyim?	werde ich sehen?
görmeyecek miyim?	werde ich nicht sehen?

(14) CİMİLLİ - LIEBE-HARKORT, a.y., 1980, s.31.

Almancada gelecek zamanlı ifadeler, gelecek zamanı kesin olarak belirtmeyip; bir şeyin tasarlandığını, bir niyeti ortaya koyarlar. Bu cümlelerde yer alan wohl, sicher, vielleicht, wahrscheinlich sözcükleri bir olasılığı belirttikleri için Türkçede gelecek zaman biçiminde ifade edilmezler. (15)

Er wird jetzt wohl im Büro sein.
Her halde şimdi bürodadır.

Örnek cümlede Almanca Futur ile ifade edilen bazı cümlelerin Türkçede şimdiki zamanda ifade edilebileceği gösterilmek istenmiştir.

Her iki dilde de fiilin anlamını güçlendirmek için kullanılan zaman belirteçleri vardır. Bunlardan birkaçı:

yarın	morgen
öbür gün	übermorgen
bu akşam	heute aben
gelecek yıl	nächstes Jahr
ilerde	später
gelecekte	in Zukunft
yakında	bald

Türkçede Almancada olduğu gibi bileşik ve yardımcı fiiller mevcuttur. Bu yardımcı fiillerden birisi de Almanca 'sein' yardımcı fiiline karşılık olan 'olmak' fiilidir.

(15) Bkz. Muammer ÖZSOY, Örneklerle Bugünkü Almanca, Deutsch von heute (mit vielen Beispielen), B.2, ??, s.171.

Kullanış biçimleri; gelmekte olan, gelmiş olan, gelecek olan v.d. şeklindedir. Çekim şekli tıpkı diğer fiillerde olduğu gibi köke zaman eki, kişi ekleri getirilmek suretiyle yapılır. Ancak kendinden bir önceki fiilin köküne 'öğrenilen geçmiş' zaman ekleri -fiilin kökündeki ünlünün türüne göre -müş/-miş- ulanır. (16)

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız bu tür bir kullanım ise Almancadaki "Futur II" karşılığıdır.

gelmiş olacağım/gelmiş olurum - ich werde gekommen sein
görmüş olacağım/görmüş olurum - ich werde gesehen haben
sormuş olacağım/sormuş olurum - ich werde gefragt haben

Olmak fiili, örnekte de görüldüğü gibi ya geniş zamanda veya gelecek zamanda çekilir. Her iki ifade biçimi Almancada Futur II ile karşılanır. Başka bir deyişle Futur II Türkçedeki geniş ve gelecek zamanları karşılayabilir. Burada dikkatimizi çeken bir diğer özellik; Futur II'da ifadenin kesin olmasıdır.

Wir werden in zweieinhalb Stunden in Ankara angekommen sein.

İki buçuk saat sonra Ankara'ya varmış olacağız.

(16) Türkçede yardımcı fiil konusunda bkz.: JANSKY, a.y., 1986'da 52, 53, 54, 64, 73, 75 ve 76. bölümler.

II. KONUNUN GENEL DEĞERLENDİRMESİ

"Dilin yapısı hakkında bilinen pek az şey, akılcı (rasyonalist) varsayımın genel çizgileri itibarı ile muhtemelen verimli ve temelde doğru olduğunu düşündürmektedir."⁽¹⁷⁾ Ancak her dilin kendine özgü özellikleri olduğu, bunların çeşitli kategorilerini değişik şekillerde araştırılması gerekliliği de herkes tarafından kabul edilen bir olgudur. Ahmet Kocaman'ın belirttiği gibi gerçekten "diller çeşitli düzeylerde, değişik derecelerdeki incelikleri yönünden birbirlerinden farklı karmaşık birer sistemdirler."⁽¹⁸⁾

Ayrımsal-karşılaştırmalı incelemelerde dillerdeki bu farklı sistematik özellikler göz önüne alınmakla birlikte diller arasında daha üst düzeyde bir ortak yapı bulunduğu varsayımı kabul edilir. Bu varsayım Chomsky'ye göre dillerin anlamsal yapılarıdır. Evrensel olan bu yapı farklı dillerin derin yapısal özelliklerinden (deep structure), dilin

(17) Jean PIAGET (Çev. Füsün AKATLI), Yapısalcılık, Dost Kitabevi Yayınları 7, Felsefe Dizisi 1, Ankara, 1982, s.88'den Noam CHOMSKY, Syntactic Structures, La Haye, Mouton, 1957, s.19.

(18) Ahmet KOCAMAN, A Contrastive Study of Tenses in English and Turkish, Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü Doktora Tezi, Ankara, 1976, s.ii.

yapısının öngördüğü, özüne uygun dönüşüm kuralları ile farklı üst yapılara dönüştürülür. Bu nedenle biz evrensel olan olguları kendi dilimizde farklı kalıplar içinde algılarız. Evrensel olan bu olguların dilden dile değişik yapısal özellikleri olacağına göre bu özelliklerin iki farklı dilde karşılaştırılabileceğini de kabul etmemiz gerekir. Yapılacak herhangi bir karşılaştırmada dilin tamamı değil, belli alanlarının araştırma konusu yapılabilmesi mümkündür.

Yaptığımız bu çalışmada Alman ve Türk dilindeki zamanları ayrımsal-karşılaştırmalı olarak inceledik. Konunun tartışmasını yapabilmek için önce ayrımsal-karşılaştırmalı terimini ve bunun yabancı dil dersi üzerindeki etkileri üzerinde durduk, öneriler getirdik.

Çalışmamızda önemli bölümlerden biri de zamanlar oldu. Öncelikle zaman (Tempus) ve sürem (Zeit) arasındaki ayrımı ve ilişkiyi ortaya koyarak her iki dildeki görünümlerini (Aspekt) gösterdik. Burada vardığımız sonuç -Jespersen'in dediği gibi⁽¹⁹⁾ - sürem dilden bağımsız,

[19] Bkz.: Harald WEINRICH, Tempus Besprochene und Erzählte Welt, Sprache und Literatur 16, Kohlhammer Verlag, Stuttgart, 1964, s.144'den Otto JESPERSEN, The Philosophy of Grammar. London 1924, S.266.

evrensel bir terimdir. Zaman ise fiillerin biçiminde ifadesini bulan, zaman ilişkilerinin dilbilim açısından adlandırılmasıdır.

Özellikle belirtmek istediğimiz bir durum da Türkçede zaman ile ilgili konuların başında terminoloji tutarsızlığının olması, mevcut dilbilgisi kitaplarının çoğunda zaman ve kip kavramlarının birbirlerine karıştırılmasıdır.

Agop Dilâçar'ın belirttiği gibi⁽²⁰⁾ 'şimdiki zaman kipi', 'gelecek zaman kipi' şeklindeki deyimler hatalıdır. Çünkü kiplerin zamanla ilişkisi yoktur. Kip yalnız ruhsal durumu, konuşmacının söylediği şeye karşı tavrını belirler; zaman ise vakti belirler. Bunlar bazen çakışabilirler ancak dilde farklı birer özellik oldukları kabul edilmelidir.

Bunlar Türkçede eylem çekim cetveli adı ile sınıflandırılmıştır. Eylemler bütün dilbilgisi kitaplarında bir yatay, bir de dikey olmak üzere iki eksen üzerinde gösterilmektedirler. Yatay eksen (soldan sağa) "Bildirme/Haber Kipleri" ve "Dilek/İsteme Kipleri" olmak üzere ikiye bölünmüştür. Banguoğlu bunları "Asıl Zaman Kipleri-

(20) Bu konuda bkz.: KOCAMAN, a.y., 1976, s.iii.

"Uyarı Zaman Kipleri" olarak adlandırmış.⁽²¹⁾ Dikey eksen de (yukarıdan aşağıya) iki bölümden oluşmaktadır. "Yalın Eylem/Basit Zamanlar" ve "Bileşik Zamanlar/Bileşik Zamanlı Eylemler". Bu değerlendirmeye göre yatay eksen kip, dikey eksen de zaman yönüyle ele alınıyor. Burada adı geçen eylem çekim cetvelindeki adlandırmalardaki farklılıklar dışında, bütün dil uzmanlarının ayırımı aynıdır.

Türkçede eylemler zaman açısından yalın zamanlı ve bileşik zamanlı olmak üzere ikiye ayrıldıklarına göre, ekeylem almadan doğrudan doğruya zaman gösteren eklerle çekimli eylemin belirttiği zaman basit/yalın zamandır. Araştırmamıza esas olan bu zamanlar: Geçmiş, Şimdiki, Gelecek ve Geniş zamanlardır.

Türkçenin eylem çekimi Almanca ile karşılaştırıldığında haber/bildirme kiplerini "Indikativ", dilek/istek kiplerini de "Konjunktiv" karşılar. Bu tür bir karşılaştırmada ilk anda görülen benzerlikle Türkçe ile Almanca Kip-Modus; haber/bildirme kipleri Indikativ ve dilek/istek kipleri de Konjunktiv'dir şeklinde bir bağlantı kurmak hatalı olabilir. Çünkü Almancada Modus yalnız -istisnaları dışında- Konjunktiv için kullanılır. Ayrıca haber/

(21) Bkz.: BANGUOĞLU, a.y., 1986, s.444.

bildirme kipleri yerine kullanılmamakta ve bu tür bir ayırım sadece dilbilgisi kitaplarında yer almaktadır. Bunun nedeni ise Emel Sözer'in de belirttiği gibi kip kavramının tanımına dayanmaktadır. (22)

Bu alandaki tartışmalar oldukça fazla ancak bizi burada ilgilendiren kip ile zaman arasındaki ilişkidir. Kipin zamanları olabilir, fakat zaman kipi olmaz. Modern terminolojide kip (Alm. Modus, İng. mood) kip eklerinin içerdği anlama dikkat çeken bir terim olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle kipleri incelemekten çok, kip eklerinin işlevlerine ve zamanla olan ilişkilerine bakmak belki daha doğru bir yaklaşımdır. (23)

Almancada zamanların ayırımına tekrar dönecek olursak, bunlar; Präsens, Präteritum/Imperfekt, Perfekt, Plusquamperfekt ve Futur I-II şeklinde ayrılmalarıdır.

Zamanları incelerken bunların hypothetical kullanımları üzerinde de durmak gerekir. Bazen bir fiil şekli ile ifade ettiği zaman arasında doğru orantı olmayabiliyor.

(22) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: Emel SÖZER, "Türkçe ve Almancada Kip-Zaman", BAĞLAM, İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Almanca Bölümü Dergisi, S.1 (? , 1979), s.9.

(23) Kip zaman ilişkileri konusunda bkz.: Peter KLOTZ, Ein Tempus mit zwei Temporalen Modi, ?, Münih, 1974, s.27.

Bu durumdaki fiiller genellikle yapılmamış, yapılması pek mümkün olmayan gerçek dışı durumları yansıtırılar. Bunlara en iyi örnek olarak şart cümleleri gösterilebilir. Bu durum bizim buradaki çalışmamızla doğrudan ilintili olmadığından ayrıntılı olarak ele alınmadı.

Yukarıda değişik kültürlerin tek olan evrensel bir gerçeği değişik kalıplarda dışa vurduklarını ve bunların birbirleri ile karşılaştırılmalarının da doğal olduğunu ifade ettik. Bu ayrımsal-karşılaştırmalı çalışmamızda Goethe'nin deyimi ile⁽²⁴⁾ deneyimden yargıya, bilgiden uygulamaya geçişte kendimizi hayal gücü, sabırsızlık, acelecilik, kendinden hoşnutluk, sertlik, önyargı, rahatlık, hafiflik, değişebilirlik v.d. gibi bütün iç düşmanların kaynaştığı bir geçitte hissederek tek olan evrensel gerçeği değişik -belki de hata yüklü- bir şekilde algılamış olabiliriz. Türkçenin dilbilgisi alanında yapılacak yeni ve özgün çalışmalar ortaya çıktıkça zamanlar konusunda da daha nesnel sonuçlar görülecektir. Bu nedenle çalışmamız konuya sadece bir giriş olarak değerlendirilmelidir.

(24) Çev. Gürsel AYTAÇ, Goethe Der Ki, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 534, Tercüme Eserleri Dizisi: 27, Ankara, 1982, s.126.

F A Y D A L A N I L A N K A Y N A K L A R

- ACARLAR Kevser : "Türkçede Geniş Zaman (Muzarî)",
DİLBİLGİSİ SORUNLARI, TDK Tanıtma
Yayınları Dil Konuları Dizisi: 19,
Türk Dil Kurumu Yayınları:356, C.II,
Ankara, 1972.
- ADER Dorothea - KRESS
Axel : Schülerduden Grammatik, Eine Sprach-
lehre mit Übungen und Lösungen, Bib-
liographisches Institut A.G., B.2,
Mannheim, 1981.
- AKSAN Doğan : "Anadili", TÜRK DİLİ, Aylık Dil ve
Yazın Dergisi, C.?, S.285 (Haziran,
1975).
- _____ : Anlambilimi ve Türk Anlambilimi,
Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğ-
rafiya Fakültesi Yayınları: 217, B.2,
Ankara, 1978.
- _____ : Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle
Dilbilim, Türk Dil Kurumu Yayınları:
439, C.I-II-III, B.2, Ankara, 1980.

- ATABAY Neşe - KUTLUK
İbrahim-- ÖZEL Sevgi
(Yay. Doğan AKSAN) : Sözcük Türleri, Türk Dil Kurumu
Yayınları: 421, Ankara, 1983.
- Çev. AYTAÇ Gürsel : Goethe Der Ki, Kültür ve Turizm Ba-
kanlığı Yayınları: 534, Tercüme Eser-
leri Dizisi: 27, Ankara, 1982.
- BANGUOĞLU Tahsin : Türkçenin Grameri, Atatürk Kültür, Dil
ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kuru-
mu Yayınları: 528, B.2, Ankara, 1986.
- BOLAYIR Fethi : Uygulamalı Dilbilgisi, İlkokul 4-5,
Okul Kitapları Ltd.Şti., Ankara, 1984.
- BURGSCHMIDT Ernst -
GÖTZ Dieter : Kontrastive Linguistik Deutsch/Englisch,
Theorie und Anwendung, Max Hueber
Verlag, Münih, 1974.
- BUSCHA Joachim : Deutsche Grammatik, Ein Handbuch für
den Ausländerunterricht, VEB Verlag
Enzyklopädie, B.7, Leipzig, 1981.
- CENGİZ-BÖHME Birgid : Almanca Dilbilgisi, Deutsche Grammatik,
Okan Yayınları, B.3, ?, Y.
- CİMİLLİ Nükhet -
LIEBE-HARKORT Klaus : Sprachvergleich türkisch-deutsch,
Pädagogischer Verlag Schwann, B.3,
Düsseldorf, 1980.
- DEDE Müşerref : "Yabancı Dil Öğretiminde Karşılaştır-
malı Dilbilim ve Yanlış Çözümlemesinin
Yeri", TÜRK DİLİ, Aylık Dil ve Yazın
Dergisi, C.XLVII, S.379-380 (Temmuz-
Ağustos, 1983).

DEMİRCAN Ömer

- : Türkiye Türkçesinin Ses Düzeni
Türkiye Türkçesinde Sesler, Türk Dil
 Kurumu Yayınları: 461, Türkiye Türk-
 çesi Temel Dilbilgisi Genel Programı
 Dizisi: 1/ a ve b, Ankara, 1979.

- : "Türkiye'de Yabancı Dil Öğretimi Üze-
rine Bir Kaynakça Denemesi", TÜRK DİLİ,
 Aylık Dil ve Yazın Dergisi, C.XLVII,
 S.379-380 (Temmuz-Ağustos, 1983).

DEVECİ Tahir

- : Almanca Öğretiminde Çeviri, ?, Ankara,
 1984.

EDİSKUN Haydar - DÜRDER

Baha

- : Örnek Dilbilgisi, Remzi Kitabevi,
 İstanbul, 1984.

ERGENÇ İclâl

- : Almanca ve Türkçenin Ses Yapılarının
Karşılaştırılması, Ankara Üniversitesi
 Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayın-
 No: 345, Ankara, 1984.

ERGİN Muharrem

- : Türk Dil Bilgisi, Boğaziçi Yayınları
 Yayın Sıra No: 64, Büyük Kültür Eseri:
 11, B.15, İstanbul, 1986.

GELHAUS Hermann

- : Das Futur in ausgewählten Texten der
deutschen Sprache der Gegenwart,
 Studien zum Tempussystem, Max Hueber
 Verlag, Münih, 1975.

GENCAN Tahir Nejat

- : Dilbilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları:
 418, B.4, Ankara, 1979.

- : Dilbilgisi, Lise I-II-III, Kanaat
 Yayınları, B.17, İstanbul, 1978.

- GÖKER Osman : Üniversite Öğrencileri İçin Türkçe, T.C.Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları No: 32, C.II, Ekişehir, 1986.
- GÖKTÜRK Akşit : "Çağdaş Bilginin Edinilmesinde Yabancı Dil", TÜRK DİLİ, Aylık Dil ve Yazın Dergisi, C.XLVII, S.379-380 (Temmuz-Ağustos, 1983).
- GREBE Paul ve Diğerleri: Duden-Grammatik der deutschen Gegenwartssprache, Bibliographisches Institut A.G., C.IV, Mannheim, 1973.
- GRIESBACH Heinz : Deutsche Grammatik im Überblick, Tabellen, Listen und Übersichten, Max Hueber Verlag, B.5, Münih, 1984.
- HATİBOĞLU Vecihe : Türkçenin Ekleri, Türk Dil Kurumu Yayınları: 407, B.2, Ankara, 1981.
- HAUSER-SUIDA Ulrike -
HOPPE-BEUGEL Gabrielle : Die Vergangenheitstempora in der deutschen geschriebenen Sprache, Untersuchungen an ausgewählten Texten, Max Hueber Verlag - Pädagogischer Verlag Schwann, Münih, 1972.
- HELBIG Gerhard : "Zu einigen Problemen der konfrontativen Grammatik und der Interferenz in ihrer Bedeutung für den Fremdsprachenunterricht", WISSENSCHAFTLICHE ZEITSCHRIFT DER HUMBOLDT-UNIVERSITÄT BERLIN, C.XXII, S.3 (? , 1973).
- _____ : "Zur Rolle des kontrastiven Sprachvergleichs für den Fremdsprachenunterricht", DEUTSCH ALS FREMDSPRACHE, C.XII, S.? (? , 1976).

- JANSKY Herbert (Yay. Angelika KAUFMANN) : Lehrbuch der türkischen Sprache, Otto Harrassowitz, B.11, Wiesbaden, 1986.
- KLOTZ Peter : Ein Tempus mit zwei Temporalen Modi, ?, Münih, 1974.
- KRISTINUS Heinz : Die deutschen Verben mit Präpositionen und ihre Wiedergabe im Türkischen, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ya.No: 198, B.2, Ankara, 1971.
- KOCAMAN Ahmet : A Contrastive Study of Tenses in English and Turkish, Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü Doktora Tezi, Ankara, 1976.
- KUGLIN Jörg : "Aufgaben und Probleme der deutsch-türkischen kontrastiven Sprachanalyse", TÜRK DİLİ ARAŞTIRMALARI YILLIĞI-BELLETEN 1977, Türk Dil Kurumu Yayınları: 444, Ankara, 1978.
-
- _____ : "Dil ile Eylem ilişkileri Üzerine", GENEL DİL BİLİM DERGİSİ, C.I, S.3-4 (Şubat, 1979).
- KUHLWEIN Wolfgang : "Grundsatzfragen der kontrastiven Linguistik", NEUSPRACHLICHE MITTEILUNGEN, C.II, 1975.
- LEE W.Robert (Almancaya çev. Manfred KOHRT) : "Überlegungen zur kontrastiven Linguistik im Bereich des Sprachunterrichts", READER ZUR KONTRASTIVEN LINGUISTIK, ?, Frankfurt am Main, 1972.

- LUSCHER Renate -
 SCHAPERS Roland (Çev.
 Yüksel PAZARKAYA) : Deutsch 2000 Modern Almanca Dilbil-
gisi, Eğitim Yayınları; İstanbul, 1983.
- LYONS John (Çev. Ahmet
 KOCAMAN) : Kuramsal Dilbilime Giriş, Türk Dil
 Kurumu Yayınları: 512, Ankara, 1983.
- _____ (Almanca
 Çev. W. ve G.ABRAHAM) : Einführung in die moderne Linguistik,
 C.H. Beck'sche Verlagbuchhandlung, B.4,
 Münih, 1975.
- MARTON Waldemar : "Kontrastive Analyse im Fremdsprachen-
unterricht", TRENDS IN KONTRASTIVER
 LINGUISTIK, Forschungsberichte des IdS,
 C.II, S.17 (? , 1974).
- MIHÇI Ali İhsan : Örnekli Uygulamalı Türkçe Dilbilgisi,
 Temelegitim Okulları 7.Sınıf, Yıldırım
 Yayınları, Ankara, ?.
- NICKEL Gerhard (Yay.
 H.P.ALTHAUS-H.HENNE-
 H.E.WIEGAND) : "Kontrastive Linguistik", LEXIKON DER
 GERMANISTISCHEN LINGUISTIK, ?, Tübin-
 gen, 1973.
- ÖZSOY Muammer : Örneklerle Bugünkü Almanca, Deutsch
 von heute (mit vielen Beispielen),
 B.2, ?, ?.
- ÖZTOPRAK Rahmi : Kendi Kendine Öğrenmek İçin Almanca,
 Esaslı ve Kolay Öğretim Metodu, İnkılâp
 ve Aka Kitabevleri A.Ş., B.7,
 İstanbul, 1982.

PIAGET Jean (Çev.

Füsun AKATLI)

: Yapısalcılık, Dost Kitabevi Yayınları: 7, Felsefe Dizisi 1, Ankara, 1982.

SAUSSURE Ferdinand de

(Albert RIEDLINGER'in

işbirliğiyle Yay.

Charles BALLY-Albert

SECHEHAYE; Çev. Berke

VARDAR)

: Genel Dilbilim Dersleri, Birey ve Toplum Yayınları Dilbilim Dizisi 1, B.1, Ankara, 1985.

SCHULZ Dora -

GRIESBACH Heinz

: Grammatik der deutschen Sprache, Max Hueber Verlag, B.11, Münih, 1984.

SELEN Nevin

: Alman Dilinin Fonetik ve Entonasyon Kuralları, Anadolu Üniversitesi Ya. No:115/Eğitim Fakültesi Ya.No:2, B.3, Eskişehir, 1985.

: "Alman ve Türk Dilinde Ezgi (Intonation) Türleri (Karşılaştırmalı "Kontrastiv" bir inceleme)", ESKİŞEHİR ANADOLU ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ, C.I, S.2 (Şubat, 1986).

: Eine Einführung in die deutsche Sprachwissenschaft für Türken mit Fehleranalysen, Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Ya.No:9, Eskişehir, 1984.

: "Fonolojik Statistik", ANKARA ÜNİVERSİTESİ DİL VE TARİH-COĞRAFYA FAKÜLTESİ DERGİSİ, C.XXVI, S.1-2, 1968'den ayrı basım (?, 1970).

-
- : Söyleyiş Sesbilimi Akustik Sesbilim ve Türkiye Türkçesi, Türk Dil Kurumu Yayınları:454, Türkiye Türkçesi Temel Dilbilgisi Genel Programı Dizisi 1/1d, Ankara, 1979.
- SIBILLE-ÖNEL Maria
ÖNEL Mehmet : Einführung in die türkische Sprache, Praktisches Lehr- und Übungsbuch für Deutsche, Geeignet für das Selbststudium, Verlag Onel, C.I, B.2, Köln, 1984.
- ŞİMŞEK Rasim : "Çağdaş Eğitimde Anadilinin Yeri", TÜRK DİLİ, Aylık Dil ve Yazın Dergisi, C.XLVII, S.379-380 (Temmuz-Ağustos, 1983).
- TAŞAN Zeki : "Çeviri Üzerine: Zaman Kavramları", İZLEM, Yabancı Dil Öğretimi Dergisi, S.4 (Yaz/Kış, 1980).
- ÜLKÜ Vural : Affixale Wortbildung im Deutschen und Türkischen, Ein Beitrag zur deutsch-türkischen kontrastiven Grammatik, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ya.No:294, Ankara, 1980
- VARDAR Berke ve Diğerleri : Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları: 471, Ankara, 1980.
- VARDAR Berke : Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri, Türk Dil Kurumu Yayınları:492, Ankara, 1982.

- WEBER Hans : Das Tempussystem des Deutschen und des Französischen, Übersetzungs- und Strukturprobleme, A.Francke A.G. Verlag, Bern, 1954.
- WEINRICH Harald : Tempus Besprochene und Erzählte Welt, Sprache und Literatur 16, W.Kohlhammer Verlag, Stuttgart, 1964.
- YILDIZ Yaşar : Deutsch-Almanca, Çardı Yayınları, Hilden/Düsseldorf, 1975.
- YÜZBAŞIOĞLU Nermin -
YÜZBAŞIOĞLU Muammer : Uygulamalı Kolay Dilbilgisi, Serhat Dağıtım Yayınevi A.Ş., B.8, İstanbul, 1984.
- ZABROCKI Ludwig (Yay.
H.MOSER) : "Grundfragen der konfrontativen Grammatik", PROBLEME DER KONTRASTIVEN GRAMMATIK, Sprache der Gegenwart, C.VIII, S.?, (Düsseldorf, 1970).
-

EK I : DÜZENSİZ FİİLLERİN LİSTESİ

backen	buck (backte)	(hat) gebacken	fırında pişirmek
befehlen	befahl	(hat) befohlen	emretmek
beginnen	begann	(hat) begonnen	başlamak
beissen	biss	(hat) gebissen	ısırmak
bergen	berg	(hat) geborgen	korumak, muhafaza etmek
bersten	barst	(hat) geborsten	çatlamak
bewegen	bewog	(hat) bewogen	teşvik ve tahrik etmek
biegen	bog	(hat) gebogen	bükme
bieten	bot	(hat) geboten	takdim etmek
binden	band	(hat) gebunden	bağlamak
bitten	bat	(hat) gebeten	rica etmek
blasen	blies	(hat) geblasen	üfleme, boru çalmak
bleiben	blieb	(ist) geblieben	kalmak
braten	brat	(hat) gebraten	kızartmak
brechen	brach	(hat) gebrochen	kırmak
brennen	brennte	(hat) gebrannt	yanmak
bringen	brachte	(hat) gebracht	getirmek
denken	dachte	(hat) gedacht	düşünmek
dreschen	drosch	(hat) gedroschen	harman dövmek, dayak atmak
dringen	drang	(ist) gedrungen	cebren girmek, nüfuz etmek
dürfen	durfte	(hat) gedurft	izinli olmak
empfehlen	empfehl	(hat) empfohlen	tavsiye etmek
essen	ass	(hat) gegessen	yemek yemek
fahren	fuhr	(ist) gefahren	gitmek (vasıta ile)
fallen	fiel	(ist) gefallen	düşmek
fangen	fang	(hat) gefangen	yakalamak
fechten	focht	(hat) gefochten	kılıçla dövüşmek
finden	fand	(hat) gefunden	bulmak
flechten	flecht	(hat) geflochten	saç veya sepet örmek
fliegen	flog	(ist) geflogen	uçmak
fliehen	floh	(ist) geflohen	kaçmak
fliessen	floss	(ist) geflossen	akmak
fressen	frass	(hat) gefressen	yemek yemek (hayvanlara ait)
frieren	fror	(hat) gefroren	donmak, üşümek
gären	gar (hat veya sein)	gegoren	tahammür etmek
gebären	gebar	(hat) geboren	doğurmak
geben	gab	(hat) gegeben	vermek

gedeihen	gedieh	(ist) gediehen	büyüme, inkişaf etmek
gehen	ging	(ist) gegangen	gitmek
gelingen	gelang	(ist) gelungen	muvaffak olmak
gelten	galt	(hat) gegolten	muteber olmak, değerinde olmak
genesen	genas	(ist) genesen	iyileşmek
geniessen	genoss	(hat) genossen	tatmak, faydalanmak
geschehen	geschah	(ist) geschehen	yuku bulmak
gewinnen	gwann	(hat) gewonnen	kazanmak
giessen	goss	(hat) gegossen	dökmek
gleichen	glich	(hat) geglichen	benzemek
gleiten	glitt	(ist) geglitten	kaymak
glimmen	glomm	(hat) geglommen	için için yanmak
	(glimmtc)	(geglimmt)	
graben	grub	(hat) gegraben	kazmak
greifen	griff	(hat) gegriffen	yakalamak, tutmak
haben	hatte	(hat) gehabt	malik olmak, sahip olmak
halten	hielt	(hat) gehalten	tutmak, durmak
hängen	hing	(hat) gehangen	asılı olmak
hauen	hieb	(hat) gehauen	döğmek
heben	hob	(hat) gehoben	kaldırmak
heissen	hiess	(hat) geheissen	ismi olmak
helfen	half	(hat) geholfen	yardım etmek
kennen	kannte	(hat) gekannt	tanımak
klimmen	klomm	(hat) geklommen	tırmanmak
klingen	klang	(hat) geklungen	çınlatmak, ses çıkarmak
kneifen	kniff	(hat) gekniffen	çimdikleme
kommen	kam	(ist) gekommen	gelmek
können	konnte	(hat) gekonnt	muktedir olmak
kriechen	kroch	(ist) gekrochen	sürtünerek yürümek
laden	lud	(hat) geladen	yüklemek
lassen	liess	(hat) gelassen	bırakmak
laufen	lief	(ist) gelaufen	koşmak
leiden	litt	(hat) gelitten	ızdırap çekmek, acı duymak
leihen	lieh	(hat) geliehen	ödünç almak veya vermek
lesen	las	(hat) gelesen	okumak
liegen	lag	(hat) gelegen	yatmak, durmak, bulunmak
lügen	log	(hat) gelogen	yalan söylemek
mahlen	mahlte	(hat) gemahlen	un öğütme
meiden	mied	(hat) gemieden	kaçınmak

melken	molk	(hat) gemolken	süt sağmak
messen	mass	(hat) gemessen	ölçmek
misslingen	misslang	(ist) misslungen	muvaffak olunamamak
mögen	mochte	(hat) gemocht	arzu etmek
müssen	musste	(hat) gemusst	mecbur olmak
nehmen	nahm	(hat) genommen	almak
nennen	nannte	(hat) genannt	ad koymak, isim vermek
pfeifen	pfiff	(hat) gepfiffen	ıslık çalmak
preisen	pries	(hat) gepriesen	övmek, methetmek
quellen	quoll	(ist) gequollen	kaynaktan fışkırmak
raten	riet	(hat) geraten	nasihat etmek
reiben	rieb	(hat) gerieben	sürmek, ovmak, ovuşturmak
reissen	riss	(hat) gerissen	yırtmak, kuvvetle çekmek
reiten	ritt	(ist) geritten	atla gitmek
rennen	rannte	(hat) gerannt	koşmak
riechen	roch	(hat) gerochen	kokmak, koklamak
ringen	rang	(hat) gerungen	güreşmek
rinnen	rann	(ist) geronnen	sızmak, akmak
rufen	rief	(hat) gerufen	çağırarak
saufen	soff	(hat) gesoffen	içmek (hayvanlar gibi)
saugen	sog (saugte)	(hat) gesogen (gesaugt).	işret etmek
schaffen	schuf	(hat) geschaffen	emmek
schallen	scholl (schallte)	(hat) geschollen (geschallt)	yaratmak, vücuda getirmek
scheiden	schied	(hat) geschieden	ses çıkarmak, sada vermek
scheinen	schien	(hat) geschienen	ayırarak
scheissen	schiss	(hat) geschissen	ışık vermek, aydınlatmak
schelten	schalt	(hat) gescholten	sıçmak
scheren	schor	(hat) geschoren	azarlamak
schieben	schob	(hat) geschoben	makasla kesmek
schieszen	schoss	(hat) geschossen	itmek, sürmek
schinden	schund	(hat) geschunden	silâh atmak, ateş etmek
schlafen	schlief	(hat) geschlafen	derisini yüzmek, eziyet etmek
schlagen	schlug	(hat) geschlagen	uyumak
schleichen	schlich	(ist) geschlichen	döğmek, vurmak
schleifen	schliff	(hat) geschliffen	usulca sokulmak, yere sürüne- rek yürümek
schliessen	schloss	(hat) geschlossen	bilemek, yontmak
			kapatmak, kapamak

schlingen	schlang	(hat) geschlungen	lokmaları obur gibi yutmak
schmeissen	schmiss	(hat) geschmissen	atmak, fırlatmak
schmelzen	schmolz	(hat veya ist) geschmolzen	eritmek, erimek
schneiden	schnitt	(hat) geschnitten	kesmek
schreiben	schrieb	(hat) geschrieben	yazmak
schreien	schrie	(hat) geschrieen	bağırarak
schreiten	schrift	(ist) geschritten	adım atmak
schweigen	schwie	(hat) geschwiegen	susmak
schwellen	schwell	(ist) geschwollen	şişmek, kabarmak
schwimmen	schwamm	(hat veya ist) geschwommen	yüzmek
schwinden	schwand	(ist) geschwunden	azalmak, eksilmek
schwingen	schwang	(hat) geschwungen	sallamak, savurmak
schwören	schwor	(hat) geschworen	yemin etmek
sehen	sah	(hat) gesehen	görmek
sein	war	(ist) gewesen	olmak
senden	sandte (sendete)	(hat) gesandt (gesendet)	göndermek
sieden	sott (siedete)	(hat) gesotten (gesiedet)	kaynamak, kaynatmak
singen	sang	(hat) gesungen	şarkı söylemek, ötmek
sinken	sank	(ist) gesunken	batmak
sinnen	sann	(hat) gesonnen	düşünmek, zihnen tasavvur etmek
sitzen	sass	(hat) gesessen	oturmak
sollen	sollte	(hat) gesollt	zaruretinde olmak
spalten	spaltete	(hat) gespalten (gespaltet)	yarmak
speien	spie	(hat) gespien	tükürmek
spinnen	spann	(hat) gesponnen	iplik bükme
spleissen	spliss	(hat) gesplissen	yarmak, çatlamak
sprechen	sprach	(hat) gesprochen	konuşmak
spriessen	spross	(ist) gesprossen	filizlenmek, sürmek
springen	sprang	(ist) gesprungen	atlamak, sıçramak
stechen	stach	(hat) gestochen	saplamak, batırmak
stehen	stand	(hat) gestanden	ayakta durmak
stehlen	stahl	(hat) gestohlen	çalmak
steigen	stieg	(ist) gestiegen	çıkma
sterben	starb	(ist) gestorben	ölmek
stieben	stob	(ist) gestoben	toz halinde uçmak, kıvılcımlar saçmak

stinken	stank	(hat) gestunken	fena. kokmak
stossen	stiess	(hat) gestossen	itmek, çarpmak
streichen	strich	(hat) gestrichen	sürmek
streiten	stritt	(hat) gestritten	kavga etmek
tragen	trug	(hat) getragen	taşımak, götürmek
treffen	traf	(hat) getroffen	rastlamak
treiben	trieb	(hat) getrieben	sürmek, dürtmek, itmek
treten	trat	(ist veya hat) getreten	ayak basmak, tekme atmak
trinken	trank	(hat) getrunken	içmek
trügen	trog	(hat) getrogen	aldatmak
tun	tat	(hat) getan	yapmak
verderben	verdarb	(hat) verdorben	bozmak, kakturmak
verdriessen	verdross	(hat) verdrossen	canını sıkmak, öfkeliendirmek
vergessen	vergass	(hat) vergessen	unutmak
verlieren	verlor	(hat) verloren	kaybetmek
wachsen	wuchs	(ist) gewachsen	büyümek
wägen	wog	(hat) gewogen	tartmak
waschen	wusch	(hat) gewaschen	yıkamak
weben	wob (webte)	(hat) gewoben (gewebt)	dokumak
weichen	wich	(ist) gewichen	çekilmek
weisen	wies	(hat) gewiesen	göstermek
wenden	wandte (wendete)	(hat) gewandt (gewendet)	dönmek. çevirmek
werben	warb	(hat) geworben	elde etmeğe çalışmak
werden	wurde	(hat) geworden	olmak
werfen	warf	(hat) geworfen	atmak, fırlatmak
wiegen	wog	(hat) gewogen	tartmak
winden	wand	(hat) gewunden	sarmak
wissen	wusste	(hat) gewusst	bilmek
wringen	wrang	(hat) gewrungen	çamaşır sıkmak
ziehen	zog	(hat) gezogen	çekmek
zwingen	zwang	(hat) gezwungen	zorlamak

22

BASİT ZAMANLAR		HABER/BİLDİRME (ASIL ZAMAN) KİPLERİ				DİLEK/İSTEK (UYARI) KİPLERİ				
		GEÇMİŞ ZAMAN		GENİŞ Z.	ŞİMDİKİ Z.	GELECEK Z.	DİLEK-ŞART	İSTEK	GEREKLİLİK	EMİR/BUYURU
		GÖRÜLEN	ÖĞRENİLEN							
		sevdim	sevmişim	severim	seviyorum	seveceğim	sevsem	seveyim	sevmeliyim	...
		sevdin	sevmişsin	seversin	seviyorsun	seveceksin	sevsen	sevesin	sevmelisin	sev
		sevdi	sevmiş	sever	seviyor	sevecek	sevse	seve, sevsin	sevmeli	sevsin
		sevdik	sevmişiz	severiz	seviyoruz	seveceğiz	sevsek	sevelim	sevmeliyiz	...
		sevdiniz	sevmişsiniz	seversiniz	seviyorsunuz	seveceksiniz	sevseniz	sevesiniz	sevmelisiniz	sevin, seviniz
		sevdiler	sevmişler	severler	seviyorlar	sevecekler	sevseler	seveler, sevsinler	sevmeliler	sevsinler
BİLEŞİK ZAMANLAR	HİKÂYE	sevdidiym	sevmiştim	severdim	seviyordum	sevecektim	sevseydim	seveydim	sevmeliydim	yok
		sevdidiydin	sevmiştin	severdin	seviyordun	sevecektin	sevseydin	seveydin	sevmeliydin	
		sevdidiydi	sevmişti	severdi	seviyordu	sevecekti	sevseydi	seveydi	sevmeliydi	
		sevdidiydik	sevmiştik	severdik	seviyorduk	sevecektik	sevseydik	seveydik	sevmeliydik	
		sevdidiydiniz	sevmiştiniz	severdiniz	seviyordunuz	sevecektiniz	sevseydiniz	seveydiniz	sevmeliydiniz	
	RİVAYET	yok	sevmişmişim	severmişim	seviyormuşum	sevecekmişim	sevseymişim	seveymişim	sevmeliymişim	yok
			sevmişmişsin	severmişsin	seviyormuşsun	sevecekmişsin	sevseymişsin	seveymişsin	sevmeliymişsin	
			sevmişmiş	severmiş	seviyormuş	sevecekmiş	sevseymiş	seveymiş	sevmeliymiş	
			sevmişmişiz	severmişiz	seviyormuşuz	sevecekmişiz	sevseymişiz	seveymişiz	sevmeliymişiz	
			sevmişmişsiniz	severmişsiniz	seviyormuşsunuz	sevecekmişsiniz	sevseymişsiniz	seveymişsiniz	sevmeliymişsiniz	
ŞART	sevdiiysen	sevmişsem	seversem	seviyorsam	seveceksem	yok	yok	sevmeliysen	yok	
	sevdiiysen	sevmişsen	seversen	seviyorsan	seveceksen			sevmeliysen		
	sevdiiyse	sevmişse	severse	seviyorsa	sevecekse			sevmeliyse		
	sevdiiyse	sevmişsek	seversek	seviyorsak	seveceksek			sevmeliyse		
	sevdiiyseniz	sevmişseniz	severseniz	seviyorsanız	sevecekseniz			sevmeliyseniz		
	sevdiiyseler	sevmişseler	severseler	seviyorsalar	sevecekşeler			sevmeliyseler		